

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

(повне найменування вищого навчального закладу)

ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

(повне найменування структурного підрозділу)

КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

МАГІСТРА

(освітній ступінь)

на тему **«УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ ІЗ
ЗАСТОСУВАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,

(рік навчання)

групи 8.02.072.050.19.1, спеціальності

(номер академічної групи)

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

ОП «Банківська справа»

(освітня програма)

Тесло М.П.

(прізвище, ініціали)

Керівник д. е. н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Н. М. Внукова

(ініціали, прізвище)

Рецензент **Р. В. Зачена**

(ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Тесло М.П. Управління кредитними операціями банку із застосуванням ризик-орієнтованого підходу. – Рукопис.

Магістерська дипломна робота зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Харків, 2020. – 115 с.

Магістерська дипломна робота присвячена вивченню теоретичних засад та практичних положень з управління кредитними операціями банку із застосуванням ризик-орієнтованого підходу. Розкрито економічну сутність і особливості банківського ризику, охарактеризовано методи класифікації банківських ризиків, визначено поняття управління банківськими ризиками. Проаналізовано динаміку активних та пасивних операцій АТ «ПроКредит Банк». Розроблено альтернативний спосіб визначення кредитного рейтингу позичальника юридичної особи. Результати розробок можуть бути використані в практичній діяльності банківських установ.

Ключові слова: банківський ризик; кредитний портфель; ризик-орієнтований підхід; управління кредитними операціями банку.

ABSTRACT

Teslo M. Management of bank credit operations using a risk-oriented approach. - Manuscript.

Master's degree diploma work on the speciality 072 «Finance, Banking and Insurance». – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. – Kharkiv, 2020. – 115 p.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical principles and practical provisions for the management of credit operations of the bank using a risk-oriented approach. The economic essence and features of banking risk are revealed, the methods of classification of banking risks are characterized, the concept of bank risk management is defined. The dynamics of active and passive operations of JSC "ProCredit Bank" is analyzed. An alternative method of determining the credit rating of a legal entity borrower has been developed. The results of developments can be used in the practice of banking institutions.

Key words: banking risk; loan portfolio; risk-oriented approach; management of bank credit operations.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ	10
1.1. Формування та управління кредитними операціями банку	10
1.2. Сутність ризиків у банківських установах	16
1.3. Теоретичні аспекти управління ризиком фінансового моніторингу у банку	23
2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В БАНКАХ	31
2.1. Аналіз кредитного портфелю банку (на прикладі АТ «ПроКредит Банк»)	31
2.2. Оцінка зовнішніх ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом	45
2.3. Організація ризик-менеджменту протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в банках України	50
3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ	68
3.1. Ризик-орієнтований підхід у банках України та зарубіжних країн у протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму	66
3.2. Розробка альтернативного способу визначення кредитного рейтингу позичальника юридичної особи	81
3.3. Оптимізація кредитних операцій з мінімізацією ризиків	91
ВИСНОВКИ	103
ЛІТЕРАТУРА	105
ДОДАТКИ	115

ВСТУП

Актуальність теми. Кредитні операції є основними в діяльності кожного банку. Проте, як і будь-яка діяльність, кредитування пов'язано із низкою ризиків. Через недосконале управління ризиками банківські установи можуть зазнавати збитків. Тому стає актуальним вивчення та удосконалення системи управління ризиками банків, що забезпечить фінансову стійкість та надійність банку.

Особливу роль у підтриманні розвитку економіки та фінансової стабільності в країні посідає банківський сектор. Банки, як активні фінансові посередники, серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу надсилають найбільшу кількість повідомлень про підозрілі фінансові операції. Разом з тим, за минуле десятиліття високі темпи інновацій на фінансових ринках, призвели як до появи нових можливостей для банків, так і до зростання конкуренції між ними і небанківськими фінансово-кредитними установами. Разом із тим збільшилися та урізноманітнилися банківські ризики, як невід'ємна складова економічного процесу.

Поняття ризик присутнє в усіх сферах життєдіяльності людини. Ми завжди наражаємось на ризики, приймаючи певні рішення в умовах невизначеності, чи то в сім'ї, кар'єрі, навколишньому середовищі. Вивчення природи ризику, способів та причин його прояву допомагає суспільству усвідомлювати та зводити до мінімуму небажані результати, уникати значних втрат та в майбутньому приймати правильні рішення. Ризик був присутній завжди. Ще з первісних часів, коли людині, аби забезпечити себе їжею, необхідно було залишати свої домівки на невизначений термін, наражаючи себе на небезпеку. Щоб якось убезпечувати себе, вони виробляли знаряддя для полювання, праці та зміцнювали власне житло.

Більшість науковців у своїх працях розглядають такі типові банківські ризики, як кредитний, валютний, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, юридичний ризик, операційно-технологічний, ризик репутації та стратегічний ризик. Проте, із міжнародною глобалізацією та кардинальною перебудовою банківської системи доцільно усвідомлювати та досліджувати порівняно новий вид ризику – ризики залучення банку до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (ризик фінансового моніторингу). Тенденція до збільшення різноманітності фінансових інструментів на фінансовому ринку (диверсифікація ринку цінних паперів, поява

нових банківських продуктів, інтернет-банкінг та ін.) забезпечила банкам більший доступ до грошових коштів, що значно підвищує рівень ризику відмивання кримінальних доходів. Це підтверджує необхідність подальшого дослідження теоретичних та методичних засад оцінки та управління ризиком фінансового моніторингу у банках.

Формуванню кредитної політики і окремих її елементів приділяється значна увага українськими вченими і фахівцями і зарубіжними авторами. Серед праць авторів ближнього і далекого зарубіжжя в цій області відомі такі автори, як Роуз Пітер С. [73], Тагірбекова К. Р. [76], В. А. Москвін [62], та ін.

В українській науці та практиці найбільший внесок в розробку питань формування кредитної політики зроблений роботами таких вчених, як С. М. Козьменко [47], О. В. Васюренко [22], В. В. Вітлінській [26], Р. О. Котовська [51], І. С. Гуцал [36] та ін.

З точки зору фінансового моніторингу, кредитні операції є контрольними, тому доцільним є розгляд ризику фінансового моніторингу у банку.

Невід'ємною складовою міжнародних фінансових ринків є ризик фінансового моніторингу. Ключовим вектором розвитку банків є спроби ефективного виявлення, контролю та мінімізації таких ризиків. Ефективне управління ризиком фінансового моніторингу стає одним із найголовніших завдань діяльності банківської установи, яке має бути частиною загального процесу прийняття рішень менеджменту банку.

Для ефективного управління ризиком фінансового моніторингу, необхідно дослідити особливості та характер його реалізації, виявити ознаки, за якими банк стає привабливим для процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Особливостями проведення фінансових операцій в банку для злочинців з метою відмивання брудних грошей можуть проявлятися у швидкості її проведення, без безпосереднього контакту з клієнтом у випадку Інтернет-банкінгу або системи «Клієнт-банк», в деяких випадках, у відсутності необхідності надання банку додаткових документів. Застаріле технічне забезпечення в банку та відсутність інформаційних ресурсів баз даних робить складним виявлення підозрілих фінансових операцій, а отже, можуть спровокувати спроби кіберзлочинців здійснити незаконні дії, тобто злочини у

сфері інформаційних та комп'ютерних технологій для цілей легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів.

Для банку є важливим уникання помилок при проведенні фінансового моніторингу, особливо при аналізі та перевірці документів клієнта з метою встановлення ступеня ризику залежно від економічної сутності проведеної операції. В іншому випадку, навмисні або ненавмисні дії працівників можуть спричинити порушення закону у сфері протидії легалізації (відмиванню) коштів та прийняття на обслуговування клієнтів, мета яких полягає у легалізації злочинних доходів.

Мета роботи. Метою роботи є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій до управління кредитними операціями з використанням ризик-орієнтованого підходу. Розробка способу оцінки клієнта юридичної особи, що дозволить визначити всі ризики, пов'язані із операціями кредитування.

Завдання. Відповідно до мети в роботі поставлено наступні завдання:

визначити особливості формування та управління кредитними операціями банку

провести класифікацію кредитних операцій

визначити поняття ризик

визначити поняття банківський ризик

визначити поняття управління банківськими ризиками

визначити особливості управління ризиком фінансового моніторингу у банках

проаналізувати кредитний портфель АТ «ПроКредит Банк»

провести компаративний аналіз ризик-орієнтованого підходу в банках

запропонувати альтернативний спосіб кредитоспроможності клієнта юридичної особи

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є кредитна діяльність АТ «ПроКредит Банк», що спрямована на розміщення залучених коштів.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні рекомендації щодо управління кредитними ризиками АТ «ПроКредит Банк».

Методи дослідження. В ході роботи було використано контент-аналіз для визначення понять: ризик, банківський ризик, управління банківськими

ризиками. Для аналізу кредитних операцій застосовувались вертикальний, горизонтальний та коефіцієнтний аналіз. Проведено компаративний аналіз організації ризик-менеджменту протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також цей метод використовувався для аналізу ризик-орієнтованого підходу у банках. Було використано регресійну модель та МАІ Сааті для визначення оптимальної структури кредитних операцій банку.

Інформаційною базою є міжнародні конвенції, рекомендації, нормативні акти, Закони України, статті та матеріали науково-практичних конференцій і семінарів присвячені цій темі, а також загальна статистична звітність, дані бухгалтерського обліку, статистична звітність АТ «ПроКредит Банк».

Практичне значення отриманих результатів. Автором розроблено альтернативний спосіб оцінки кредитоспроможності клієнта юридичної особи, з використанням програмного забезпечення Decision Making Helper, на основі наукового твору, що має свідоцтво про реєстрацію авторського права №95540 від 22.01.2020 року.

Матеріали дослідження магістерської дипломної роботи будуть надруковані у науковому журналі «Молодіжний вісник ХНЕУ» : назва статті «Формування кредитної політики з позиції розвитку довгострокового банківського кредитування».

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

1.1. Формування та управління кредитними операціями банку

Одними із головних видів операційної діяльності банку є кредитні операції. Кредитна операція – це активна банківська операція пов'язана з наданням позики або наданням зобов'язання (гарантії, поручительства, авалю), яке у разі його виконання, призведе до фактичної передачі коштів на кредитній основі [70, с. 45]. Вважається, що кредитний портфель є найприбутковішою, але й найризиковішою частиною банківських активів. В структурі активів банків України зазвичай кредитний портфель має найбільшу питому вагу. Принципи кредитування – це відображення змісту кредиту в системі відносин між клієнтом, що бере позику, та банком. Процес кредитування здійснюється, відповідно до принципів кредитування, тобто визначається термін, мета, об'єм та метод надання кредитних коштів та порядок їхнього погашення. Зміст умов та принципів кредитування залежить від рівня економічного розвитку національного господарства, тому в наш час в банках України вони не завжди відповідають об'єктивності.

На думку автора, цільовий характер, строковість, забезпеченість, платність та поверненість є основними принципами кредитування в банках.

Рис. 1.1. Типові умови надання кредитів

Типовими умовами надання кредитів є договірний характер кредитних відносин, видача позик в межах наявних кредитних ресурсів, дотримання певних пріоритетів на основі виробленої кредитної політики, здійснення кредитних операцій за умови дотримання кредитної дисципліни як зі сторони банку, так і зі сторони позичальника (рис. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація банківських кредитів за різними ознаками

Класифікаційна ознака	Види кредитів
За строком користування	а) короткострокові (до 1 року); б) довгострокові (понад 1 рік)
За забезпеченням	а) забезпечені: заставою майна, майнових прав, гарантіями, поручительством тощо; б) незабезпечені (бланкові)
За ступенем ризику	а) стандартні; б) нестандартні (з підвищеним ризиком – під контро-лем, субстандартні, сумнівні, безнадійні)
За методом надання	а) одноразові; б) перманентні; в) гарантовані
За способом повернення	а) водночас; б) поступово (у розстрочку) (рівномірними частинами впродовж користування позикою); в) відповідно до особливих умов, передбачених у кредитних угодах; г) за вимогою кредитора; г) з регресією платежів;
За станом кредитної дисципліни	а) строкові; б) безстрокові(на вимогу); в) прострочені; г) відстрочені(продлонговані)
За характером визначення процентів	а) з фіксованою процентною ставкою; б) з плаваючою процентною ставкою
За способом сплати процентів	а) з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит); б) з виплатою процента одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит)
За кількістю банків-кредиторів	а) звичайні банківські; б) синдиковані (консорціумні); в) паралельні
За критеріями суб'єктного й об'єктного призначення	а) до кредитів суб'єктного призначення належать позички: торговельно-промисловим підприємцям; сільсько-господарським підприємцям; міжбанківські; не банківським фінансово-кредитним установам; органам влади; б) серед позичок об'єктного призначення розрізняють кредити: іпотечний; споживчий; контокорентний; під цінні папери; пов'язані з вексельним обігом
За сферами спрямування	а) кредити, спрямовані у сферу обігу, - поточні кредити; б) кредити, спрямовані у сферу виробництва (інвестиційну діяльність), - інвестиційні кредити

Згідно з Законом України “Про банки і банківську діяльність”, банком можуть надаватися такі види кредитів: - кредити юридичним та фізичним особам у національній та іноземній валютах; - міжбанківські кредити, тобто кредити, які одержує (або надає) сам банк для формування своїх ресурсів [1, с. 8]. Кредитний портфель банку є сукупністю наданих кредитів на певну дату. Банківські кредити можна прокласифікувати за різними ознаками (табл. 1.1).

Розвиток довгострокових кредитних відносин і кредитних продуктів має надзвичайно важливу роль на сучасному етапі економічного зростання національної економіки. З огляду на свою значущість та актуальність довгострокове кредитування підлягає більш детальному розгляду з позиції функціонування окремих елементів, і необхідності їх обліку при формуванні кредитної політики банку. Кредитна політика являє стратегію і тактику банку в сфері залучення і розміщення ресурсів і становить основу, на якій будується весь кредитний процес в банку. Елементи політики розвитку довгострокового кредитування є одними з елементів загальної кредитної політики банку, а також безпосередньо пов'язані з його ресурсною політикою. За допомогою довгострокової кредитної політики визначаються кредитні орієнтири і функціонування механізму довгострокового кредитування, результатом чого є формування портфеля довгострокових кредитів банку.

Формуванню кредитної політики і окремих її елементів приділяється значна увага українськими вченими і фахівцями і зарубіжними авторами. Серед праць авторів ближнього і далекого зарубіжжя в цій області відомі такі автори, як Роуз Пітер С. [73], Тагірбекова К. Р. [76], Москвін В. А. [62], та ін.

В українській науці та практиці найбільший внесок в розробку питань формування кредитної політики зроблений роботами таких вчених, як С. М. Козьменко [47], О. В. Васюренко [22], В. В. Вітлінській [26], Р. О. Котовська [51], І. С. Гуцал [36] та ін.

Так, Пітер С. Роуз особливу увагу приділяє опису кредитної політики і її основних елементів, ґрунтуючись на американській банківській практиці. Елементи кредитної політики також розглядає російський вчений К. Р. Тагірбеков і виділяє основні чинники, що впливають на її формування. Р. О. Котовська з співавт. і В. М. Голуб досліджують основні принципи і етапи політики кредитування. Методи проведення описує В. С. Стельмах. О. В. Васюренко досліджує основні напрями та ключові моменти реалізації

кредитної політики банку. Як видно, дослідженнями досить неоднозначно визначається суттєвий зміст кредитної політики.

Недостатньо чітко представлені елементи кредитної політики, крім того, науковцями не розглядається кредитна політика з позиції особливостей розвитку довгострокового кредитування. У зв'язку з цим видається актуальним дослідження цих питань.

Вивчення наукових робіт показало відсутність єдиної інтерпретації економічної категорії "кредитна політика". Деякі автори виділяють сутність кредитної політики з позиції підвищення прибутковості кредитних організацій і зниження кредитного ризику [76, с. 187].

Інші відзначають як стратегію і тактику щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: повернення, забезпеченості, платності, терміновості і диференційованості [62, с. 40].

У фінансовому словнику С. М. Козьменко не виділяє окремо поняття кредитної політики банку, розглядаючи лише кредитну політику держави (грошово-кредитна політика) [47, с. 352]. І. С. Гуцал, комплексно досліджуючи кредитну політику як спосіб ефективного використання ресурсів, обґрунтовує це поняття як систему способів і дій, які спрямовані на грошово-кредитне забезпечення і регулювання кредитних відносин з метою економічного зростання і прибуткової діяльності фінансового посередника [36, с. 14].

Це визначення дає важливе уявлення кредитної політики як елемента, що забезпечує грошово-кредитне забезпечення всієї економіки і її участь в економічному зростанні. З позиції банківської установи більш розширено і повно трактування «кредитна політика» представлена в роботі О. В. Васюренко як пріоритети і завдання кредитної діяльності, способи і методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу [23, с. 159]. Аналогічна ситуація спостерігається у визначенні елементів кредитної політики банку.

Узагальнивши різні трактування даної категорії, автором виділено основні аспекти сутнісного уявлення кредитної політики:

- стратегія щодо основних напрямків кредитного процесу;
- тактика банку щодо організації кредитування;
- управління кредитним процесом;

контроль за кредитним процесом (контроль за дотриманням процедури підготовки видачі кредиту, за правильністю оформлення кредиту, контроль за управлінням кредитом);

механізм супроводу кредитних угод (кредитний моніторинг).

Досить значний спектр напрямів реалізації ефективної кредитної політики показує складність і багатогранність даної категорії, в рамках якої повинні бути визначені основні складові та цільові орієнтири механізму довгострокового кредитування.

Кредитна політика з позиції розвитку довгострокового кредитування, що розглядається як стратегічний розвиток банківської установи по вкладенню ресурсів у кредитні продукти, які характеризуються тривалим періодом фінансування, містить загальні орієнтири і рекомендації щодо формування та здійснення механізму кредитування довгострокових банківських продуктів.

Отже, вона дозволяє банку сформувати такий довгостроковий кредитний портфель, за допомогою якого можуть бути реалізовані такі цілі, як забезпечення прибутковості і конкурентоспроможності, контроль за рівнем ризику, відповідність вимогам, висунутими регулюючими органами.

Політика довгострокового кредитування, відображаючи особливості довгострокового кредиту, інтегрована в кредитній політиці і відповідає її опису, включаючи аналогічні елементи.

Грунтуючись на вивченні досвіду країн ближнього і далекого зарубіжжя в частині опису кредитної політики [73, с. 178; 76, с. 182; 62, с. 201], вітчизняної банківської теорії [47, с. 41; 0, с. 351; 0 с. 185; 51, с. 158; 36, с. 101] і практиці, автором пропонується виділяти такі елементи кредитної політики, які мають певні особливості в аспекті розвитку довгострокового кредитування (Рис. 1.2).

Довгострокове банківське кредитування в Україні має тенденцію до динамічного нарощування, створюючи потенціал для економічного зростання національної економіки, тому вимагає зваженого підходу до розвитку і ретельного моніторингу з боку банку. Це визначає необхідність розгляду кредитних операцій з позиції довгострокового кредитування, формування та реалізація якої, зважаючи на свою економічної значущості, розглядається як основа забезпечення ефективного розвитку кредитної діяльності банку. З точки зору фінансового моніторингу, кредитні операції є контрольними, тому доцільним є розгляд ризику фінансового моніторингу у банку.

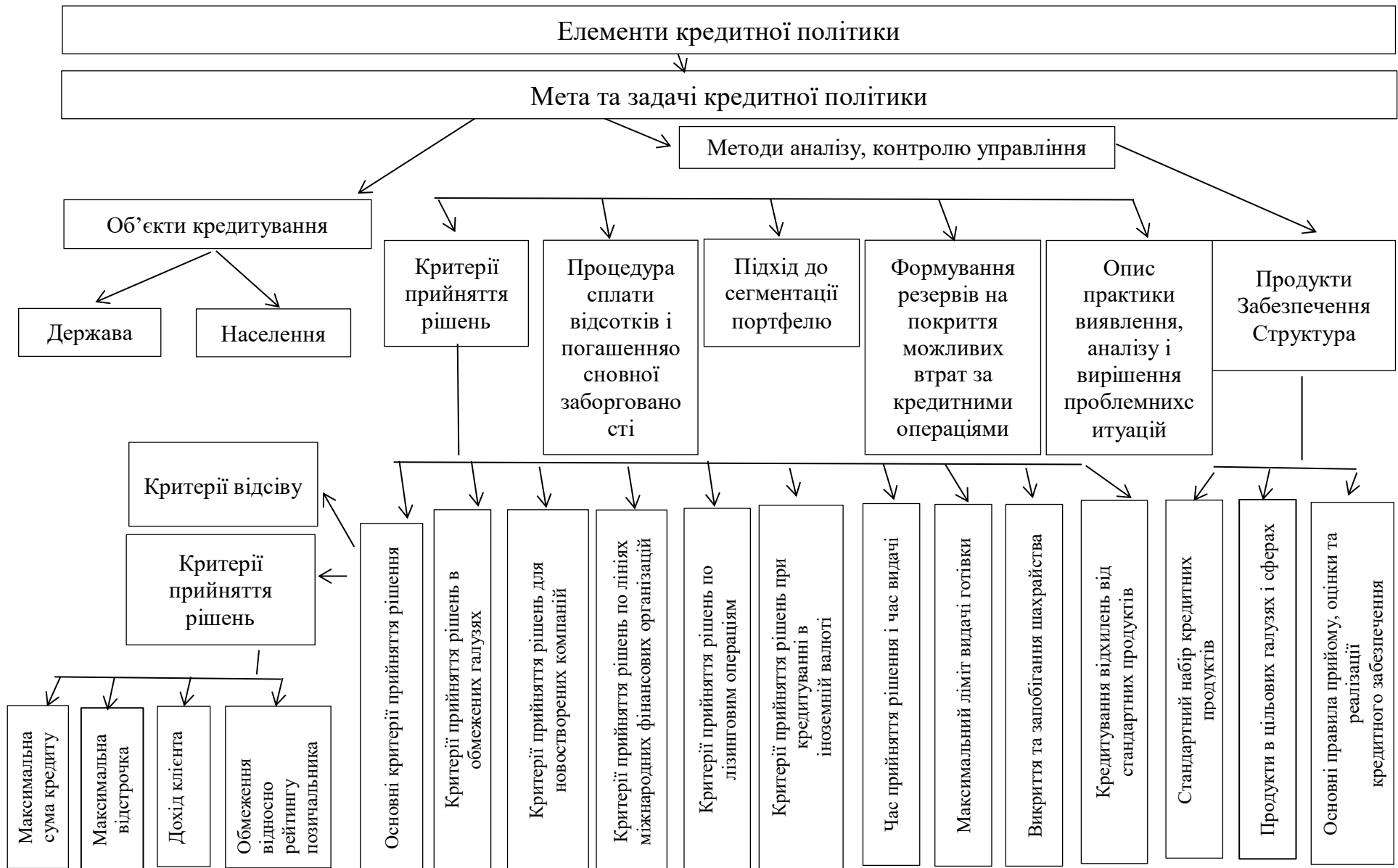

Рис.1.2. Елементи кредитної політики (авторська розробка на підставі [72, 1, 74, 63, 23])

1.2. Сутність ризиків у банківських установах

Поняття ризик присутнє в усіх сферах життєдіяльності людини. Ми завжди наражаємось на ризики, приймаючи певні рішення в умовах невизначеності, чи то в сім'ї, кар'єрі, навколишньому середовищі. Вивчення природи ризику, способів та причин його прояву допомагає суспільству усвідомлювати та зводити до мінімуму небажані результати, уникати значних втрат та в майбутньому приймати правильні рішення. Ризик був присутній завжди. Ще з первісних часів, коли людині, аби забезпечити себе їжею, необхідно було залишати свої домівки на невизначений термін, наражаючи себе на небезпеку. Щоб якось убезпечувати себе, вони виробляли знаряддя для полювання, праці та зміцнювали власне житло.

П. Л. Бернстайл стверджував, що в античні часи, суспільство, граючи в азарті ігри, покладалися лише на волю богів та сили природи. Розуміння того, що людина перед майбутнім безсила, змушувало людей звертатися до провісників та оракулів, які диктували власні знання щодо очікуваних подій [66, с. 51].

З появою винахідників, математиків, розвитком науки загалом, почала зароджуватися сучасна концепція ризику, з використанням раціональних методів та аналізу. Наприклад, Ф. Найт стверджував, що «ризик відноситься до ситуацій, коли особа, яка приймає рішення, може привласнити математичні ймовірності випадковим явищам, з якими він стикається» [63, с. 106].

Стало зрозуміло, що спроби передбачити майбутнє можуть бути квантифіковані, з використанням чисел, визначених на аналізі подій в минулому. Це дало поштовх розвитку сучасної теорії ймовірності, що стало основою вивчення ризику. Основні теоретичні підходи до визначення поняття «ризик» наведено у табл. 1.2.

Із появою та розвитком ринкової економіки такі терміни, як невизначеність, елементи випадковості та страх стали неминуче переслідувати багатьох підприємців та фінансистів. Адже більшість управлінських рішень приймаються в умовах ризику, що обумовлено рядом зовнішніх та внутрішніх факторів, а саме до зовнішніх можна віднести: соціально-економічні, технологічні, екологічні (ті, на які умовно ми не можемо вплинути). Внутрішні фактори виникають в ході діяльності самих суб'єктів господарювання.

Таблиця 1.2

Теоретичні підходи до визначення поняття «ризик»

Автор	Визначення
1	2
Ф. Найт [63, с. 197]	Першим показав різницю між «ризиком» та «невизначеністю» з точки зору можливості їх кількісної оцінки. Ризик - це вимірна можливість втрати частини ресурсів, недоотримання доходу або появи додаткових витрат у результаті здійснення підприємницької діяльності внаслідок невизначеності. Невизначеність - неповнота або неточність інформації про умови господарської діяльності.
Н. Луман [56, с. 150]	Наголосив на різниці між «ризиком» та «небезпекою». Різниця полягає у невпевненості щодо майбутнього збитку (збиток розглядається як наслідок рішення - ризик рішення; причини збитку розглядаються як зовнішній фактор – безпека)
Д. Хуббард [94, с. 8]	Ризик (у його первинному технічному сенсі) – ймовірність події в поєднанні з масштабами втрат і придбань, що будуть наслідком такої події
В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко [25, с. 57]	Ризик розглядають як економічну категорію, що іманентно притаманна діяльності суб'єктів господарювання і пов'язана із сприйняттям і подоланням невизначеності, конфлікту в ситуаціях цілепокладання, оцінювання, управління, неминучого вибору
А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко [83, с. 396]	Ризик - усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами
А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко [80, с. 16]	На думку авторів, ризик необхідно розглядати як ймовірність настання подій, що приводять до негативних наслідків, не акцентуючи увагу на шансі отримання прибутку, так як «шанс» – це протилежність ризику, тобто «анти ризик».
І. Т. Балабанов [14, с. 19]	Ризик – це подія, яка може відбутися, а може і не відбутися. У разі настання такої події можливі три економічні результати: негативний (програв, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток)
А. П. Альгін [10, с. 22]	Ризик - це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети
П. Г. Грабовий, С. Н. Петрова, С. І. Полтавцев [3383, с. 67]	Ризик — імовірність (загроза) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або поява додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності
В. М. Гранатуров, О. Б. Шевчук [3434, с. 30]	Ризик розглядають як ситуативну характеристику діяльності любого виробника, в тому числі такого економічного об'єкта, як виробниче підприємство, яке оцінює невизначеність його економічної діяльності і можливість несприятливих наслідків у випадку невдачі

Продовження табл. 1.2

1	2
В. Д. Рудашевський [73, с. 89]	Ризик — це можливість помилки або успіху того чи іншого вибору в ситуації з декількома альтернативами
С. І Ожегов [78, с. 59]	Ризик — це можливість небезпеки або дія навмання із сподіванням на щасливий вихід
В. А. Фере, О. В. Романченко [82, с. 49]	Ризик - небезпека несприятливого кінця на одну очікувану подію
Г. Б. Поляк [68, с. 125]	Ризик - це потенційна, чисельно вимірنا можливість втрати. Поняттям ризику характеризується невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків
Г. Л. Вербицька [23, с. 5]	Ризик - не тільки імовірність небезпеки або невдачі, зняття суб'єктом господарювання невизначеності за конкретних обставин, подолання непевності і конфлікту в ситуації неминучого вибору, але й поєднання можливості досягнення як небажаних, так і особливо сприятливих відхилень від запланованих результатів
В. В. Глущенко [32, с. 15]	Ризик - це можливість позитивного (шанс) або негативного (збиток) відхилення в процесі діяльності від очікуваних або планованих значень.
А. О. Старостіна [75, с. 23]	Ризик – це, як правило, не статичний і незмінний, а керований параметр, на рівень якого можна й потрібно здійснювати управлінський вплив
Н. В. Хохлов [84, с. 11]	Ризик – це подія або група споріднених випадкових подій, що завдають збитку об'єкту, який володіє даним ризиком
М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова [54, с. 51]	Ризик — це не тільки небажані результати прийняття рішень, але і ймовірність перевищити очікуваний прибуток
А. Г. Івасенко [41, с. 4]	Ризик – ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин, яка відображає невизначеність її результату та можливі несприятливі (або навпаки, сприятливі) наслідки у випадку невдачі (або успіху)

Особливу роль у підтриманні розвитку економіки та фінансової стабільності в країні посідає банківський сектор. Банки, як активні фінансові посередники, серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу надсилають найбільшу кількість повідомлень про підозрілі фінансові операції. Разом з тим, за минуле десятиліття високі темпи інновацій на фінансових ринках, призвели як до появи нових можливостей для банків, так і до зростання конкуренції між ними і небанківськими фінансово-кредитними установами. Разом із тим збільшилися та урізноманітнилися банківські ризики, як невід'ємна складова економічного процесу. Більшість науковців у своїх працях розглядають такі типові банківські ризики, як кредитний, валютний, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової

ставки, ринковий ризик, юридичний ризик, операційно-технологічний, ризик репутації та стратегічний ризик. Проте, із міжнародною глобалізацією та кардинальною перебудовою банківської системи доцільно усвідомлювати та досліджувати порівняно новий вид ризику – ризики залучення банку до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (ризик фінансового моніторингу). Тенденція до збільшення різноманітності фінансових інструментів на фінансовому ринку (диверсифікація ринку цінних паперів, поява нових банківських продуктів, інтернет-банкінг та ін.) забезпечила банкам більший доступ до грошових коштів, що значно підвищує рівень ризику відмивання кримінальних доходів. Це підтверджує необхідність подальшого дослідження теоретичних та методичних засад оцінки та управління ризиком фінансового моніторингу у банках.

Для більш повного аналізу основних теоретичних підходів до визначення сутності ризику фінансового моніторингу у банках, насамперед, слід визначити економічну сутність поняття «банківський ризик».

Аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових досліджень [21, 40, 100] показав, що однозначного трактування поняття «банківський ризик» не існує. Різноманітність думок про його суть пояснюється, зокрема, багатоаспектністю цього явища, не співпадаючих та протилежних думок. Однією з причин такої тенденції можна вважати суперечливість позитивних, негативних та нульових наслідків, які саме спричиняє ризик. Така характеристика ризику проявляється в тому, що, з одного боку, ризик позитивно впливає на соціально-економічний і науково-технічний розвиток банківництва. З іншого боку, може призвести до авантюризму, загроз різноманітних втрат та зниження ефективної діяльності фінансово-кредитних установ. При нульовому результаті ні позитивних ні негативних наслідків не спостерігається. У табл. 1.3 представлено перелік визначень поняття «банківський ризик».

Аналізуючи тлумачення у табл. 1.3, можна дійти висновку, що більшість науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, роблять головний акцент на негативному аспекті банківського ризику, менше уваги приділяючи ймовірності можливого позитивного результату.

Наприклад, О. І. Лаврушин та Н. І. Валенцева вважають, що «банківський ризик - це діяльність, розрахована на успіх, при наявності невизначеності, що вимагає від економічного суб'єкта вміння та знання, як долати негативні події».

Таблиця 1.3

Перелік визначень поняття «банківський ризик»

Автори	Визначення поняття «банківський ризик»
Грюнінг ван Брайович, Братанович С. [35, с. 10]	Банківський ризик – це цілком конкретна ймовірність втрат у вигляді недоотримання доходів, додаткових витрат, втрати власних ресурсів та ін.
А. О. Спіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко [80, с. 25]	Банківський ризик - кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним; яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку
О .І. Барановський [18, с. 398,402]	Банківський ризик розглядається як неминучий супутник прийняття управлінських рішень; комбінація ймовірності певної події та її наслідків
Т. С. Смовженко, А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк [83, с.406]	Банківські ризики – загроза втрат, пов'язана із специфікою банківських операцій, які здійснюють кредитні установи
Л. О .Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева [79, с. 6]	Банківський ризик – фінансові втрати, які виникають у випадку наявності інших ризиків
А. В. Череп, Є. Л .Білий, В. З. Бугай, А. В. Горбунова [15, с. 9]	Банківський ризик – загроза того, що банк зазнає втрат, розмір яких є показником рівня ризикованості майбутнього заходу і якості стратегії в області ризиків
І. Т. Балабанов [14, с. 22]	Ризик як банківська категорія розглядається з точки зору настання чи ненастання подій, які можуть призвести до негативного, нульового та позитивного результатів

Впевненість банку в успіху базується при цьому не тільки на наявності у суб'єкта відповідних матеріальних, грошових, професійних та інтелектуальних передумов.

Ризик є виправданим тоді, коли діяльність банку, який має відповідні передумовами, приносить високі результати, що перевищують витрати на їх досягнення [17].

Оскільки, банківський ризик, як було зазначено раніше, – це лише можливість отримання збитків, завжди існує мала або велика ймовірність того, що збитків може взагалі не бути, а бути тільки прибуток, оскільки багато учасників ринку, в тому числі і банки, здійснюють ті чи інші ризиковані операції і вкладення з розрахунком на отримання більш високих прибутків, ніж вони мають за звичайними своїми кредитними операціями та активами.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду трактування банківського ризику, то колектив авторів [95] робить акцент на тому, що сьогодні в умовах жорсткої конкуренції та за наявності величезної кількості фінансових послуг, банки зобов'язані діяти більш ризиковано, використовуючи власні інструменти стимулювання банківських ризиків. Наразі можливість отримання високого прибутку в майбутньому має бути стимулом до здійснення ризикових операцій і одночасно інструментом ринкової конкуренції. Прагнення банківської установи отримати високий прибуток в кінцевому підсумку, звичайно, може обернутися цілковитим крахом для банку, а може і значно посилити та зміцнити його позицію порівняно з іншими банками. Жоден банк не може собі дозволити не прагнути отримати більший прибуток, оскільки завжди знайдуться інші банки, які в ризикових ситуаціях отримають значні прибутки і тим самим стануть більш конкурентоспроможними на ринку та більш привабливими для клієнтів.

Лео Шустер, директор Інституту економіки банків при Вищій школі, що в м. Санкт-Галлен (Швейцарія), стверджує: «Банкір, що втратив здатність ризикувати, банкіром більше бути не може. Ця стара мудрість нагадує про те, що ризики іманентні банківській системі» [86].

Існують такі поняття як виправдані та невиправдані ризики. Під виправданими розуміють ті, які загалом не спричиняють достатньої загрози життєдіяльності банку, а розмір можливих збитків є меншим за очікуваний прибуток або за розмір спеціальних сформованих резервів банку. У такому разі даний ризик розцінюють як спробу недоодержання прибутку. І навпаки, невиправдані ризики можуть призводити до втрат, розміри яких значно перевищують очікувані доходи та резерви банку. Треба розуміти, що повністю уникнути ризиків неможливо та їх наявність в процесі діяльності не завжди є приводом для занепокоєння. Разом з тим, для того, щоб, ризикуючи, отримувати якомога більше вигоди, треба раціонально та грамотно оцінювати, розуміти та управляти ризиками, що являє собою неабияку цінність для банківської діяльності.

Пропонується розглянути певні принципи класифікації банківських ризиків (рис. 1.3).

Різняться думки науковців стосовно розподілу банківських ризиків за певними кваліфікаційними ознаками. Л. О. Примостка, О. В. Лисенок та О. О. Чуб [79, с. 41] вважають, що складність такого розподілу виникає через такі особливості:

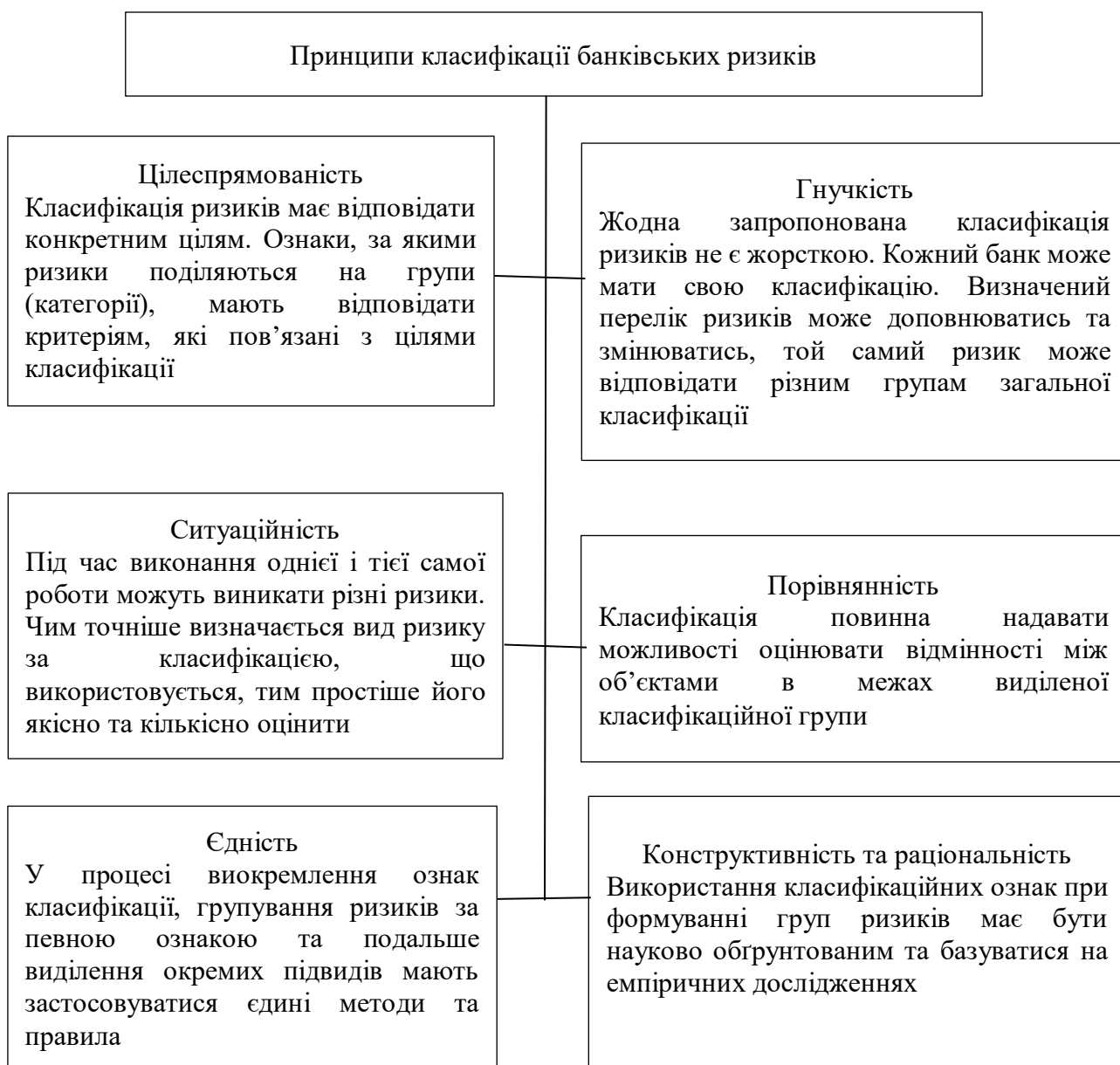

Рис. 1.3. Принципи класифікації банківських ризиків [79]

наявність великої кількості ризиків, з якими банк постійно стикається під час прийняття як поточних, так і довгострокових рішень;

неможливість проведення чіткої межі між ризиками, оскільки вони тісно пов'язані один з одним;

різноманітність ризиків, одні з яких виявляються в діяльності будь-якого банку, інші властиві лише діяльності певних спеціалізованих банків;

стрімкість економічного й політичного розвитку країни, що породжує нові види й типи ризиків;

відмінності в динамічності та інтенсивності впливу ризиків. Ми погоджуємося з такою думкою, адже у спеціальній економічній науковій літературі немає чіткої класифікації банківських ризиків.

1.3. Теоретичні аспекти управління ризиком фінансового моніторингу у банку

Невід’ємною складовою міжнародних фінансових ринків є ризик фінансового моніторингу. Ключовим вектором розвитку банків є спроби ефективного виявлення, контролю та мінімізації таких ризиків. Ефективне управління ризиком фінансового моніторингу стає одним із найголовніших завдань діяльності банківської установи, яке має бути частиною загального процесу прийняття рішень менеджменту банку.

Для того, щоб перейти до аналізу існуючих підходів та методик управління ризиками фінансового моніторингу, необхідно проаналізувати економічну літературу для виявлення існуючих визначень поняття «управління банківськими ризиками» (табл. 1.4).

На думку Н. В. Хохлова [83] основною метою управління банківськими ризиками є саме мінімізація ризику. Необхідно розуміти, що в ході управління ризиками банку зниження рівня ризику до мінімального не є єдиним, є не менш важливі елементи управління, як оцінка, контроль, прогнозування.

Під поняттям «управління банківськими ризиками» В. В. Вітлінський та Г. І. Великоіваненко [25], разом із мінімізацією ризику, розуміють спроби прогнозувати настання ризикових подій, що так само не охоплює загальний спектр усіх можливих елементів управління.

Іноземні науковці В. Бауер та М. Райзер [88] розглядають поняття «управління банківськими ризиками» з позиції застосування хеджування, яке використовується для мінімізації відсоткового, ринкового та валютного ризиків, проте не беруться до розгляду інші банківські ризики, такі як стратегічний, юридичний та інші.

На думку автора, найповнішим визначенням поняття «управління банківськими ризиками» є інтерпретація цього поняття вченими Я. О. Примосткою, П. М. Чубом та Г. Т Карчевою [79], в якій вони розглядають не лише виявлення, оцінку та моніторинг ризиків, але й їх взаємозв’язок.

Таблиця 1.4

Визначення поняття «управління банківськими ризиками»

Автори	Визначення поняття «управління банківськими ризиками»
О. І. Барановський [18, с. 457]	Центральними компонентами управління ризиками є виявлення, кількісне визначення та моніторинг профілю ризику.
В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко [25, с. 302]	Під УБД розуміють необхідність використовувати в управлінській діяльності різноманітні підходи, процеси, заходи, які дозволяють певною мірою прогнозувати можливість настання ризикових подій і домагатися зниження ступеня ризику до допустимих меж.
В. І. Корнейчук [50, с. 68]	УБД - це процес виявлення, вимірювання, постійного спостереження за банківськими ризиками і прийняття адекватних заходів для захисту від ризиків або оптимізації їх розмірів.
Н. В. Хохлов [83, с. 16]	
Е. В. Юда, Л. Л. Мешкова, Е. Н. Болотіна [44, с. 120]	Є функцією банківського менеджменту. Використання різних заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикової події в банківській діяльності і вживати заходів щодо зниження ступеня даних ризиків.
Я. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева [79, с. 38]	УБД – це процес, спрямований на виявлення, вимірювання, контроль та моніторинг ризикових позицій банку, а також урахування взаємозв'язків між різними видами ризиків.
В. Бауер, М. Райзер [88, с. 331]	УБД розглядається як набір стратегій хеджування для зміни ймовірності розподілу майбутньої вартості активів банку

Проаналізувавши публікації з управління банківськими ризиками, можна сказати, що дослідження у сфері управління базовими банківськими ризиками: кредитним, валютним, операційним, ризиком ліквідності залишаються актуальними. На сьогоднішній день розкриття ризику фінансового моніторингу у банках залишається недостатньо повним, що вказує на необхідність проведення подальшого дослідження цього ризику.

Під управлінням ризиком фінансового моніторингу Н. Г. Леонова та А. А. Романова [55] розуміють «прийняття відповідних заходів боротьби з відмиванням злочинних доходів і фінансуванням тероризму, що сприяють зменшенню або зниженню ступеня виявленого ризику до нижчого або прийняттого рівня».

С. Б. Єгоричева [39] стверджує, що управління ризиком фінансового моніторингу полягає у «заходах, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з визначення, оцінки, моніторингу, контролю ризиків, що спрямовані на їх зменшення до прийняттого рівня».

Я. В. Корженівський [49] вважає, що під управлінням ризиками фінансового моніторингу слід розуміти застосування відповідних положень, політик, методів та засобів управління та контролю за ризиками для виконання поточних та стратегічних цілей.

На погляд автора, визначення «управління банківськими ризиками» науковців не є повними, оскільки їхня увага направлена мету даного процесу – мінімізації ризику. Управління ризиком фінансового моніторингу, окрім його мінімізації має складатись із заходів за допомогою яких можливо виявити сумнівних клієнтів та їхні операції.

Банки займають ключове місце в міжнародній фінансовій системі, тому ризик того, що саме банківські установи стане залученим до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є дуже високим. Через це дослідження ризику фінансового моніторингу в банківських установах набуває великої значимості.

Рівень дослідження ризику фінансового моніторингу в банках значно нижчий, аніж дослідження інших видів ризиків. Оскільки вважається менш важливим і не потребує першочергового дослідження. Проте існує ряд рекомендацій та посібників міжнародних організацій та вітчизняних науковців, в яких описують дане явище.

В ФАТФ [91], ризик розглядається як похідна від трьох факторів: загрози, вразливості та наслідків (табл. 1.5).

ФАТФ називає «загрозою» сукупність зовнішніх факторів, які можуть нанести шкоду як окремо обраній фінансовій установі, так і державі в цілому. Поняття «вразливість» ототожнюється із недоліком системи протидії відмивання кримінальних доходів або із наявністю тіньової економіки, що робить привабливим для здійснення злочинцями протиправних дій. Загроза і вразливість мають бути присутніми для ймовірності настання події, пов'язаної з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму. В свою чергу, сукупність «загроз» та «вразливостей» несуть за собою вплив або шкоду, які відображаються на населенні, конкретних групах людей, діловому середовищі або на національних або міжнародних інтересах, а також на репутації і привабливості фінансового сектора країни.

Отже, фактори ризику фінансового моніторингу, за ФАТФ, можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Таблиця 1.5

Ризик за інформацією ФАТФ

Ризик фінансового моніторингу		
Загроза	Вразливість	Наслідки
Особа або група осіб, об'єкт або діяльність, які можуть потенційно завдати шкоди державі, суспільству, економіці.	Сфера, в яких загроза може реалізуватися, або те, що може сприяти її реалізації: «слабкі місця» в системі або заходах контролю.	Вплив або шкода, які можуть бути спричинені ризиками відмивання грошей або фінансування тероризму.
Ймовірність		
Потенційна можливість виникнення подій, що є ризиком відмивання грошей або фінансування тероризму.		

До зовнішніх відносяться склад клієнтів та зовнішня середа, до внутрішніх – певні особливості країни та слабка система контролю в сфері відмивання грошей або фінансуванню тероризму. Через специфіку та природу виникнення ризику фінансового моніторингу в банках багато дослідників ототожнюють дане явище із ризиком залучення банку до процесів відмивання грошей або із ризиком використання банків у процесах відмивання грошей.

Для ефективного управління ризиком фінансового моніторингу, необхідно дослідити особливості та характер його реалізації, виявити ознаки, за якими банк стає привабливим для процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Науковці висловлюють думку, що ризик фінансового моніторингу можна оцінювати в рамках різних категорій. Частка кожної категорії ризиків (взятої окремо або в сукупності з іншими) в загальній оцінці потенційного ризику фінансового моніторингу в різних кредитно-фінансових установах різна, залежно від відповідного положення кожної кредитно-фінансової установи [91]. Вважається, що кінцеву загальну оцінку ризику фінансового моніторингу в банківській установі повинні визначати самостійно. На наш погляд, такий підхід є цілком виправданим, оскільки кожна банківська установа має регіональні особливості, індивідуальні підходи до роботи із клієнтами, власну ресурсну базу та різні масштаби діяльності.

ФАТФ зазначає, що банки повинні враховувати безліч факторів при класифікації ризику фінансового моніторингу (табл. 1.6).

ФАТФ наголошує на тому, що наведені фактори не є вичерпними та можуть бути доповнені інформацією, отриманою з відповідних внутрішніх і зовнішніх джерел, а саме: від керівників підрозділів; менеджерів по роботі з

клієнтами; за результатами оцінки ризиків на національному рівні; зі списків, що складаються міжурядовими міжнародними організаціями та національними урядами; звітів про взаємні оцінки в області протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму та звітів про прогреси, що публікуються ФАТФ і пов'язаними з нею організаціями, які проводять оцінки, а також з типологічних звітів [91].

Таблиця 1.6

Фактори, які повинні бути враховані банком для оцінки та розуміння ризиків у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму

Фактори, які повинні бути враховані банком для оцінки та розуміння ризиків у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму		
1) Обсяги та суми здійснюваних банком операцій з урахуванням звичайної діяльності банку і категорій його клієнтів.	2) Характер, масштаб, різноманітність і складність своєї діяльності.	3) Обсяги та суми здійснюваних банком операцій з урахуванням звичайної діяльності банку і категорій його клієнтів.
4) Висновки за результатами внутрішнього аудиту та перевірок, що проводяться регулюючими органами.	5) Канали надання продуктів і послуг, включаючи ступінь, в якій банк має справу з клієнтами безпосередньо, або ступінь, в якій він покладається (якщо це дозволено) на треті сторони в проведенні НПК та використанні технологій.	6) Кількість клієнтів, які вже визнані, як ті, що представляють високий ризик.

Розвиток нових технологій у сфері фінансів значно впливає на трансформацію національної економіки, проте породжує нові потенційні ризики використання банків для легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів. О. М. Аліфанова, Н. Г. Вовченко та І. Г. Воробйова вважають, що банківські установи повинні враховувати, що «нові продукти або послуги несуть в собі ризик не тоді, коли фінансовий інститут безпосередньо пропонує їх клієнтам, а коли вони використовуються в протиправних цілях» [9].

О. М. Колодізев та І. В. Плєсун вважають, що «розвиток і поява інноваційних технологій підтверджують необхідність удосконалення практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації

«брудних коштів і стандартизації процедур впровадження ризик-орієнтованого підходу на основі їх автоматизації» [48].

Особливостями проведення фінансових операцій в банку для злочинців з метою відмивання брудних грошей можуть проявлятися у швидкості її проведення, без безпосереднього контакту з клієнтом у випадку Інтернет-банкінгу або системи «Клієнт-банк», в деяких випадках, у відсутності необхідності надання банку додаткових документів. Застаріле технічне забезпечення в банку та відсутність інформаційних ресурсів баз даних робить складним виявлення підозрілих фінансових операцій, а отже, можуть спровокувати спроби кіберзлочинців здійснити незаконні дії, тобто злочини у сфері інформаційних та комп'ютерних технологій для цілей легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів.

Для банку є важливим уникання помилок при проведенні фінансового моніторингу, особливо при аналізі та перевірці документів клієнта з метою встановлення ступеня ризику залежно від економічної сутності проведеної операції. В іншому випадку, навмисні або ненавмисні дії працівників можуть спричинити порушення закону у сфері протидії легалізації (відмиванню) коштів та прийняття на обслуговування клієнтів, мета яких полягає у легалізації злочинних доходів.

Аналогічний стан у випадку з комплаєнс-ризиком. В економічній літературі зазначають, що комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу є ризик юридичної відповідальності, виникнення фінансових збитків та репутаційних втрат, що може зазнати банк у зв'язку з незабезпеченням належного рівня відповідності всім вимогам законів, нормативно-правових актів, правил, внутрішніх документів банку, правил поведінки, що можуть застосовуватись під час виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Неналежний рівень контролю за дотриманням банком норм закону, внутрішньобанківської документації, правил внутрішнього розпорядку може суттєво вплинути на організаційну структуру фінансової установи, що збільшить ризик залучення банку до процесів легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів (табл. 1.7).

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що єдиної уніфікованої класифікації ризиків фінансового моніторингу у науковій літературі немає, оскільки в будь-якій, навіть найпростішій, ризиковій ситуації одночасно може бути присутні кілька ризиків, крім того, вони мають властивість

трансформуватися. Незважаючи на розроблення науковцями власних критеріїв класифікації ризиків фінансового моніторингу та дослідження взаємозв'язку з іншими видами ризиків, визначена проблематика потребує більш комплексного та всебічного підходу.

Таблиця 1.7

Вплив операційного та комплаєнс-ризиків на ризик фінансового моніторингу в банку

Вплив операційного та комплаєнс-ризиків на ризик фінансового моніторингу в банку	
Операційний ризик	Комплаєнс-ризик
<ul style="list-style-type: none"> - Помилки персоналу банку; - Технічні збої у програмному забезпеченні; - Недостатнє вивчення документів клієнта; - Фактори зовнішнього середовища 	<ul style="list-style-type: none"> - Конфлікт інтересів; - Розголошення банківської таємниці та конфіденційної інформації; - Недостатнє вивчення документів клієнта; - Неетична поведінка працівників
<ul style="list-style-type: none"> - Порушення законодавства у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та проведення сумнівної фінансової операції. 	

Під ризиком фінансового моніторингу у банках слід розуміти ризики свідомого або несвідомого залучення/використання банківських установ у схемах по відмиванню незаконно отриманих доходів, які зумовлюється факторами внутрішнього (неефективна внутрішньобанківська система управління ризиками, залучення працівників банку до процесів відмивання коштів, недосконалість інформаційних систем) та зовнішнього (прогалини в національному законодавстві, високий рівень тіньової економіки, кримінальна діяльність клієнтів, фінансова грамотність населення) середовищі, що не виключає, як наслідок, ймовірність отримання банками матеріальних, фінансових, репутаційних збитків.

На погляд автора, таке визначення поняття є більш універсальним, адже вказує на причини виникнення даного ризику, характер прояву та основні недоліки у системі фінансового моніторингу.

За результатами проведеного в даному розділі дослідження теоретичних засад управління ризиком фінансового моніторингу було зроблено такі висновки: Більшість науковців ототожнюють банківський ризик із можливістю втрат, роблячи акцент лише на негативному аспекті даного явища, не беручи до уваги можливі позитивні або нульові результати.

Основними чинниками вразливості банківських установ до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є: національне законодавство, наявність корупції, рівень тіньової економіки, рівень фінансової грамотності населення, великий обіг готівки, рівень транспарентності фінансових потоків, структура інституту боротьби із відмиванням грошей та макроекономічне становище

До основних принципів управління ризиком фінансового моніторингу в банках варто відносити: адаптованість; оперативність та інформативність; безперервність та комплексність; конфіденційність; обачність та динамічність.

Під системою управління ризиком фінансового моніторингу науковцям слід розуміти скоординований комплекс управлінських заходів з організаційно-економічного, методологічного, аналітичного, нормативно-правового та фінансового забезпечення зі своєчасного виявлення (ідентифікації), вимірювання (оцінювання), постійного спостереження (моніторингу) та контролю за ризиковими подіями, пов'язаними із обслуговуванням клієнтів, які мають на меті здійснення протиправної діяльності, а також мінімізація негативних наслідків настання таких подій.

2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В БАНКАХ

2.1. Аналіз кредитного портфелю (на прикладі АТ «ПроКредит Банк»)

АТ «ПроКредит Банк» розпочав свою діяльність в Україні в лютому 2001 року як банк, що надає кредити представникам мікро-, малого- і середнього бізнесу. До осені 2003 року банк називався «Мікрофінансовий Банк». Зміна назви була пов'язана з рішенням його акціонерів об'єднати під одним ім'ям мережу заснованих ними банків, що працюють у сфері кредитування малого бізнесу. У Східній Європі ПроКредит представлений в таких країнах, як Албанія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Косово, Македонія, Молдова, Румунія і Сербія.

Починаючи з 2004 року ПроКредит Банк зробив вибір в сторону універсалізації та розширив свій спектр послуг як для підприємців, так і для населення в цілому. Сьогодні в «роздрібному» арсеналі ПроКредит Банку – прості, зрозумілі депозитні та карткові продукти, що розраховані на людей з різними рівнями доходу. ПроКредит Банк отримав максимально можливий в Україні рейтинг від міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings[25].

Акціонерами ПроКредит Банку є фінансові організації, орієнтовані на сприяння розвитку бізнесу та економіки в Європі та в цілому світі. В Україну вони принесли свій досвід, отриманий в різних країнах світу, адаптували його до українських умов – результатом стало створення ПроКредит Банку для підтримки малого и середнього бізнесу.

ПроКредит Холдинг – це материнська компанія для всієї групи, яка контролює більшу частину акцій у всіх установах ПроКредит по всьому світу. Головні функції ПроКредит Холдингу по відношенню до своїх дочірніх компаній: забезпечення акціонерним капіталом та фінансування заборгованості, здійснення стратегічного управління та контролю. Холдинг встановлює загальні керівні принципи та стандарти для ключових напрямків банківської діяльності. ПроКредит Холдинг відповідає за належне функціонування організаційних структур та процесів у всіх установах ПроКредит і їх відповідності керівними принципами, а також за застосування відповідних стандартів управління

ризиками і протидії відмиванню грошей, фальсифікаціям і фінансуванню тероризму.

ПроКредит Холдинг бере активну участь в питаннях призначення менеджменту і підготовки персоналу, а також відіграє ключову роль в розробці і складанні навчальних планів для Академії ПроКредит в Фюрті, Німеччина, і регіональних академій. Він також сприяє якнайшвидшому поширенню кращих методик і підходів шляхом проведення регулярних семінарів та робочих груп для середнього та вищого менеджменту банків ПроКредит.

З моменту заснування банк займає провідні позиції у корпоративному бізнесі та зарекомендував себе як банк-новатор [102].

ПроКредит Банк пропонує якісне обслуговування як малому та середньому бізнесу, так і фізичним особам, які мають на меті зберегти та примножити власні накопичення. У діяльності вони дотримуються наступних основних принципів: цінують прозорість в спілкуванні з клієнтами, не просувають споживче кредитування, намагаються мінімізувати їхній негативний вплив на навколишнє середовище і надають послуги, засновані як на розумінні ситуації кожного клієнта, так і на докладному фінансовому аналізі.

Пропонуючи послуги бізнес-клієнтам, АТ «ПроКредит Банк» орієнтується на малі та середні підприємства, оскільки саме вони створюють робочі місця і вносять істотний внесок у розвиток економіки країни. Пропонуючи прості і доступні можливості для збережень та інші банківські послуги, а також інвестуючи істотні ресурси у фінансову освіту, АТ «ПроКредит Банк» прагне до просування культури заощаджень та формування фінансової відповідальності у населення.

Акціонери АТ «ПроКредит Банк» очікують на стабільну та довгострокову рентабельність інвестицій, але вони не зацікавлені в її короткостроковій максимізації. Банк робить значний внесок у навчання та розвиток нашого персоналу, намагаючись створити й підтримувати сприятливу і ефективну робочу атмосферу, а також забезпечити привітне та професійне обслуговування наших клієнтів [102].

Банк має всі необхідні ліцензії для провадження банківської діяльності (Додаток А).

Активні операції банків – це фінансові операції з розміщення коштів з метою отримання доходів. До них належать надання кредитів, купівля цінних паперів, вкладання коштів у комерційні проекти, лізингові, факторингові

операції, операції з векселями. За допомогою детального аналізу складових активів банку приймається достатньо виважене управлінське рішення щодо вдосконалення їх структури.

Актив балансу розглядається як з точки зору складу та цільового використання фінансових ресурсів за об'єктами їх розміщення в активах банку, так і з точки зору витрат, що є наслідком здійснення фінансових операцій банку з метою отримання доходів. Ці напрямки досліджень дозволяють оцінити ліквідність та доходність банку.

У балансовому звіті і примітках банку активи згруповано за цільовим використанням та ступенем ліквідності. За ступенем використання відображаються валюта, монети і банківські метали, дорожні та інші чеки, кошти на кореспондентських рахунках у НБУ, інші кошти в НБУ, кошти на кореспондентських рахунках в інших банках, депозити та кредити в інших банках, цінні папери у портфелі банку для продажу та інвестицій; кредити та фінансовий лізинг, що надані клієнтам, інвестиції капіталу в асоційовані компанії, інвестиції в дочірні компанії, основні засоби та нематеріальні активи, чисті нереалізовані доходи від похідних фінансових інструментів, нараховані доходи до отримання та інші активи [17, с. 35].

Проаналізуємо активні операції банківської установи, відразу зауважимо, що аналіз проводиться по консолідованій звітності АТ «ПроКредит Банк». Основою для аналізу діяльності банку є балансовий звіт.

Основними видами аналізу балансового звіту банку є:

структурний аналіз, який дає змогу оцінювати зміни у структурі активів і пасивів протягом певного часу;

коефіцієнтний аналіз, за допомогою якого можна з'ясувати якісні характеристики активів і пасивів (при цьому використовують ряд коефіцієнтів)

Як видно із табл. 2.1, основною активною операцією АТ «ПроКредит Банк» є кредитування клієнтів, так у 2018 р. кредитний портфель склав 3650976 тис. грн., або 76,35% від усіх активних операцій, а на початок 2020 р. вони номінально зросли на 3230934 тис грн., проте у відсотковому співвідношенні склали 67,52%, що на 8,83% менше, аніж у 2018 році. Це пов'язано із тим, що банк значно наростив грошові кошти та рахунки у НБУ, що може свідчити про надлишкову ліквідність банку.

Таблиця 2.1

Структура активних операцій АТ «ПроКредит Банк» у 2017 – 2019 рр.

Показник	Значення показників по роках							
	31.12.2017		31.12.2018.		31.12.2019		Відхилення (2018–2020)	
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	у сумі, тис. грн.	у струк- турі, %
Грошові кошти та рахунки НБУ	3650976	21,62	4072957	19,4	6792359	28,44	3141383	6,82
Кошти банках	0	0,00	0	0,00	451216	1,89	451216	1,89
Кредити клієнтам	12891948	76,35	16526450	78,7	16122882	67,52	3230934	-8,83
Інвестиційні ЦП	803	0,00	773	0,00	686	0,00	-117	0,00
Відстрочений податковий актив	35515	0,21	12090	0,06	3151	0,01	-32364	-0,20
Приміщення та обладнання	215124	1,27	275362	1,31	349981	1,47	134857	0,19
Інвестиційна нерухомість	3912	0,02	322	0,00	0	0,00	-3912	-0,02
Нематеріальні активи	7983	0,05	5485	0,03	3384	0,01	-4599	-0,03
Інші фін. активи	42416	0,25	75123	0,36	14555	0,06	-27861	-0,19
Інші фінансові активи	35878	0,21	28111	0,13	140835	0,59	104957	0,38
Усього активів	16884555	100	20996673	100	23879049	100	6994494	0,00

Також можна зробити висновок, що банк майже не розміщує свої кошти у інших банках, а також не схильний до проведення інших активних операцій, відмінних від кредитування.

Кредит (кредитні операції) визначаються як вид активних операцій, пов'язаних з наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, порук, авалів, розміщення депозитів, проведення

факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій РЕПО, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (відстрочення платежу).

Для отримання кредиту позичальник звертається в банк. Форма звернення може бути у вигляді листа, клопотання, заяви. В документах зазначаються необхідна сума кредиту, його мета, строки погашення та форми забезпечення.

При прийнятті кредитним комітетом позитивного рішення про надання кредиту позичальнику фахівець кредитного відділу та працівник юридичної служби готують кредитний договір у двох примірниках, що мають наукову юридичну силу [18, с. 201].

Проведемо детальний аналіз кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» за останні три роки. Аналіз виданих кредитів та авансів клієнтам та аналіз концентрації клієнтського кредитного портфелю за галузями економіки та напрямками комерційної діяльності приведено в табл. 2.2 та табл. 2.3 відповідно.

Таблиця 2.2

Аналіз виданих кредитів та авансів клієнтам

Показники, млн. грн.	01.01.2018 р.	01.01.2019 р.	01.01.2020 р.	Абсолютне відхилення, млн. грн.		Темп приросту, %	
				На 01.01.2019 р.	На 01.01.2020 р.	На 01.01.2019 р.	На 01.01.2020 р.
Кредити юридичним особам	12859531	16515172	16097593	3655641	-417579	28,43%	-2,53%
Кредити фізичним особам	32417	11278	25289	-21139	14011	-65,21%	124,23%
Всього кредитів та авансів клієнтам	12891948	16526450	16122882	3634502	-403568	28,19%	-2,44%

Кредити, надані фізичним особам на початок 2019 році зменшились на 65,21%, порівнянно із початком 2018 роком, а на початок 2020 року збільшились на 124,23%. Така значна зміна пов'язана із тим, що кредити фізичним особам у портфелі АТ «ПроКредит Банк» займають лише 0,02%, тому будь-які незначні зміни у номінальному визначені призводять до значних змін у відсотковому вираженні.

Таблиця 2.3

Аналіз концентрації клієнтського кредитного портфелю банку за галузями економіки та напрямками діяльності

Показники	01.01.2018 р.	01.01.2019 р.	01.01.2020 р.	Абсолютне відхилення, млн. грн.		Темп приросту, %	
				01.01.2019 р.	01.01.2020 р.	01.01.2019 р.	01.01.2020 р.
Сільське господарство та харчова промисловість	5975406	7972409	8421613	1997003	449204	33,42%	5,63%
Виробництво	3364222	4032875	3922973	668653	-109902	19,88%	-2,73%
Торгівля	2737876	3431985	2902101	694109	-529884	25,35%	-15,44%
Сфера послуг	822978	969936	608450	146958	-361486	17,86%	-37,27%
Транспорт та зв'язок	503066	522811	679107	19745	156296	3,92%	29,90%
Фізичні особи	17660	21596	22100	3936	504	22,29%	2,33%
Усього кредитів та авансів клієнтам (до створення резерву під очікувані кредитні збитки)	13421208	16944773	16562098	3523565	-382675	26,25%	-2,26%

Аналізуючи табл. 2.3, можна бачити, що найбільший обсяг кредитів протягом досліджуваного періоду видано на сільське господарство та харчову промисловість станом на 01.01.2018 року він становив 5975406 тис. грн., а вже станом на 01.01.2019 року становив 7972409 тис. грн., що на 33,42 % більше ніж у попередньому році, а на 01.01.2020 р. кредитний портфель за цією галуззю

склав 8421613 тис. грн., або ж на 5,63% більше, ніж на початок 2019 року. На другому місці опинилися кредити видані на виробництво. За 2018 рік приріст кредитів за цією галуззю зріс на 668653 тис. грн., або ж на 19,88%, а на початок 2020 року скоротився на 109902 тис. грн., або ж на 2,73%. Значний обсяг має також торгівля, на початок 2018 року кредитний портфель за цією галуззю склав 2737876 тис. грн., а на початок 2019 року він зріс на 694109 тис. грн. (25,34%) та склав 3431985 тис. грн., станом на 2020 рік кредитування цієї галузі скоротилось на 529884 (15,44%) тис. грн. та склало 2902101 тис. грн.. Якщо аналізувати кредитний портфель загалом, то можна сказати, що він на початок 2019 року зріс на 26,25%, або ж на 3523565 тис. грн. у грошовому значенні та склав 16944773 тис. грн., а на початок 2020 року дещо скоротився на 2,26% і склав 16562098 тис. грн..

Отже, подібна ситуація свідчить про досить активну та ефективну політику кредитування АТ «ПроКредит Банк», банк надає перевагу співпраці саме малому та середньому бізнесу, який працює у сільському господарстві.

Оскільки ресурсами банку для надання кредитів є пасивні операції, тому необхідно провести їх аналіз.

Пасивні операції – операції, за допомогою яких банки формують свої фінансові ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій. Завдяки пасивним операціям формуються власні, залучені та запозичені кошти банку. До пасивних операцій належать: розміщення акцій банку, залучення вкладів, отримання кредитів від центрального банку та на міжбанківському ринку, випуск банківських облігацій, векселів та інших зобов'язань.

Результати відображаються у пасиві балансу банку. Часто під пасивними операціями розуміють лише залучення коштів на вклади та в позики, тобто операції з формування ресурсів банку, необхідних йому понад суму власного капіталу.

Пасивні операції., пов'язані з розміщенням акцій чи залученням внесків засновників, відрахуваннями з поточного і нерозподіленого прибутку, сприяють збільшенню власного капіталу банку.

Грошові кошти, які банки одержують шляхом приймання вкладів (депозитів), є залученими коштами. Таке залучення коштів називають депозитним. Кошти, одержані шляхом випуску облігацій або інших зобов'язань

чи на основі запозичень на міжбанківському ринку, в центральному банку, називають запозиченими коштами.

Запозичені кошти найчастіше залучаються для підтримки ліквідності та платоспроможності банку. Інколи практики називають процес залучення ресурсів фондуванням.

Горизонтальний, або трендовий аналіз дає можливість досліджувати динаміку зобов'язань в цілому і за окремими видами. Розраховуються темпи росту окремих показників за ряд періодів і визначаються загальні тенденції їх зміни. Вертикальний аналіз ґрунтується на структурному дослідженні окремих видів банківських зобов'язань. Визначається питома вага окремих структурних складових зобов'язань. Відображає структуру джерел фінансових ресурсів. Горизонтальний та вертикальний аналіз, за загального вивчення, зазвичай, здійснюються одночасно [70, с. 32-37].

Аналіз зобов'язань банку починають з визначення їх суми за балансом, для цього обчислюють залишки коштів за названими рахунками на підставі балансу банку. На цьому ж етапі аналізу дається характеристика зміни суми зобов'язань банку у динаміці, а також їх структури. Для зручності аналізу зобов'язання банку класифікуються за різноманітними ознаками, тобто залежно від вкладників, за групами клієнтів, від форми власності, від строку і порядку повернення, за ціною ресурсів тощо [42, с. 34-37].

За якісним складом зобов'язання поділяються на такі групи: депозити (кошти до запитання клієнтів та коррахунки інших банків; строкові депозити; депозити та кредити інших банків; кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій); цінні папери власного боргу; субординована заборгованість; кредиторська заборгованість (за податками до бюджету; позабюджетним фондам; працівникам банку; інша кредиторська заборгованість) [43, с. 24-28].

Переважну долю в загальній сумі банківських ресурсів банку (табл. 2.4) займають залучені кошти. При цьому дуже важливо, щоб їх збільшення підтримувалося підвищенням рівня власних коштів, в протилежному випадку банк може втратити платоспроможність та стати банкрутом.

Аналіз структури зобов'язань за джерелами формування проводиться банками як в цілому так і в розрізі регіонів та філій. Порівнювання результатів звітнього періоду з минулим дає можливість прослідкувати динаміку окремих показників, виявити динаміку їх розвитку. За результатами аналізу

розробляються рекомендації для стимулювання позитивних та усунення, стримування негативних тенденцій у діяльності банку, визначається система координаційних та регулювальних заходів [73, с. 46].

Таблиця 2.4

Динаміка, склад і структура зобов'язань АТ «ПроКредит Банк»

Показники, млн. грн.	01.01.2018 р.	01.01.2019 р.	01.01.2020 р.	Абсолютне відхилення, млн. грн.		Темп приросту, %	
				На 01.01. 2019 р.	На 01.01. 2020 р.	На 01.01. 2019 р.	На 01.01. 2020 р.
Поточні рахунки	3940090	3249014	3302606	-691076	53592	-17,54	1,65
фізичним особам	1059606	663960	533388	-395646	-130572	-37,34	-19,67
юридичним особам	2880484	2585054	2769218	-295430	184164	-10,26	7,12
Ощадні рахунки	2840982	3230897	4636469	389915	1405572	13,72	43,50
фізичним особам	948472	1547976	1821101	599504	273125	63,21	17,64
юридичним особам	1892510	1682921	2815368	-209589	1132447	-11,07	67,29
Строкові депозити	4601822	5275471	6523552	673649	1248081	14,64	23,66
фізичним особам	2799476	3341395	4105300	541919	763905	19,36	22,86
юридичним особам	1802346	1934076	2418252	131730	484176	7,31	25,03
Інші зобов'язання перед клієнтами,	259680	189934	79602	-69746	-110332	-26,86	-58,09
Усього	11642574	11945316	14542229	302742	2596913	2,60	21,74

Провівши горизонтальний аналіз за період 2018-2020 рр. можна зробити такі висновки:

Кошти на поточних рахунках на початок 2019 року зменшились на 691076 тис. грн. (17,54%) і склали 3249014 тис. грн., а на початок 2020 року вони зросли на 53592 тис. грн.(1,65%) та склали 3302606 тис. грн., в той час, коли ощадні рахунки на початок 2019 року зросли на 389915 тис. грн. (13,72%) та

склали 3230897 тис. грн., а на початок 2020 року вони зросли на 1405572 тис. грн. (43,50%) та склали 4636469 тис. грн. Зменшення коштів на поточних рахунках, пояснюється їхнім збільшенням на ощадних, оскільки ощадні рахунки в АТ «ПроКредит Банк» - це рахунки, які відкриваються кожному клієнту із щоденних нарахуванням відсотків на суму залишку, також клієнти можуть в будь-який момент перевести кошти на свій поточний рахунок, з якого вже будуть виконувати всі платежі.

Строкові депозити за аналізований період зростали, так станом на 01.01.2019 року вони зросли на 673649 тис. грн. (14,64%) та склали 5275471 тис. грн., за 2019 рік вони продовжили зростати та на початок 2020 року склали 6523552 тис. грн. (+ 23,66%). Слід зазначити, що АТ «ПроКредит Банк» майже не фінансує фізичних осіб, проте активно залучає депозити від фізичних осіб, що схильні до заощадження, проте мінімальна сума внеску за депозитами складає 100 000 грн..

Також, варто зазначити, що аналізований банк не залучає міжбанківські кредити та не надає їх.

Отже, АТ «ПроКредит Банк» схильний залучати кошти за депозитами, а не за міжбанківськими кредитами чи за допомогою емітованих боргових цінних паперів. Також, аналізований банк має тенденції до збільшення собівартості залучених коштів, шляхом збільшення питомої ваги саме строкових та ощадних депозитів.

Аналізуючи табл. 2.5, видно, що АТ «ПроКредит Банк» має проблеми із кількістю строкових депозитів, оскільки він не виконує такі нормативні показники : Питома вага строкових депозитів у зобов'язаннях (0,31 у 2018 році, 0,29 у 2019 р. та 0,33 у 2020). Це говорить про те, що даний банк залучає недостатньо строкових депозитів.

Коефіцієнт використання строкових депозитів у 2018 році склав 2,80, у 2019 р. – 3,13, а в 2020 р. – 2,47. Це говорить про те, що банк використовує під час кредитування не строкові депозити, а інші залучені кошти, що може негативно вплинути на ліквідність банку.

Коефіцієнт відношення строкових депозитів та кредитно-інвестиційного портфелю у 2018 році склав 0,72, у 2019 р. – 0,89, а в 2020 р. – 0,96. Банк виконує необхідні нормативи.

Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів у 2018 році склав 0,88, в 2019 р. – 0,86, а в 2020 р. – 0,83. Банк виконує необхідні нормативи.

Таблиця 2.5

Результати розрахунку коефіцієнтів залучених депозитів
АТ «ПроКредит Банк» у 2018-2020 рр.

Показник	Формула	Рекомендоване значення	Значення показника по роках		
			2018	2019	2020
Коефіцієнт відношення власного капіталу і строкових коштів фізичних осіб	Власний капітал/Строкові кошти фіз. осіб	0,5-1	0,72	0,89	0,96
Коефіцієнт активності залучення коштів	Зобов'язання/Пасиви	0,8-0,9	0,88	0,86	0,83
Рівень поточних рахунків у пасивах	Депозити на вимогу/Пасиви	>0,25	0,40	0,31	0,33
Питома вага строкових депозитів у зобов'язаннях	Строкові депозити / Зобов'язання	0,4-0,5	0,31	0,29	0,33
Коефіцієнт використання строкових депозитів	Кредити надані клієнтам/Строкові депозити	0,3-0,45	2,80	3,13	2,47
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	Строкові депозити/Пасиви	0,3-0,45	0,27	0,25	0,27

Отже, в останні роки АТ «ПроКредит Банк» проводить досить ризикову політику із залучення коштів. Цей банк має недостатню частку строкових депозитів на вимогу і малу частину депозитів на вимогу. Це пояснюється тим, що АТ «ПроКредит Банк» є частиною групи ПроКредит, яка додатково фінансує його, а також залученням коштів міжнародних інноваційних фондів для фінансування кредитування.

Проведемо більш детальний аналіз фінансової звітності АТ «ПроКредит Банк». На основі чого розрахуємо показники капітальної стійкості (табл. 2.6), ділової активності (табл. 2.7), ліквідності (табл. 2.8), ефективності управління (табл. 2.9).

Аналізуючи показники капітальної стійкості АТ «ПроКредит Банк» за період 01.01.2018 - 01.01.2020 роки можна спостерігати його зменшення, що свідчить про зниження ступеня покриття активів акціонерним капіталом банку. Стосовно коефіцієнта надійності бачимо протилежну ситуацію, протягом аналізованих років коефіцієнт знаходився в стабільних межах та зріс із 0,18 до 0,27.

Коефіцієнт фінансового важеля, що розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку протягом останніх років зменшився із 7,42 до 5,06.

Збільшення зазнав коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів, станом на початок 2018 року він становив 0,12, а на початок 2020 року склав вже 0,17. Така ситуація свідчить про зростання достатності сформованого власного капіталу в активізації та покритті різних ризиків.

Таблиця 2.6

Показники капітальної стійкості АТ «ПроКредит Банк»

Показник	Формула	Значення показника по рокам		
		2018	2019	2020
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	Активи/Власний капітал	8,42	7,04	6,06
Коефіцієнт надійності	Власний капітал/Залучені кошти	0,18	0,25	0,27
Коефіцієнт фінансового важеля	Зобов'язання банку/власний капітал	7,42	6,04	5,06
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів — достатність капіталу	Власний капітал/Активи	0,12	0,14	0,17
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	Капіталізовані активи/Капітал	0,13	0,11	0,14
Коефіцієнт захищеності дохідних активів	(Капітал-Недохідні Активи-Збитки)/Активи дохідні	0,15	0,14	0,15

Коефіцієнт захищеності власного капіталу має незначні коливання та мав значення у діапазоні 0,11-0,14.

Коефіцієнт захищеності дохідних активів коливався у межах 0,14-0,15.

Отже, така ситуація свідчить про те, що керівництво АТ «ПроКредит Банк» проводить правильну політику, щодо власного капіталу. Можна порекомендувати аналізованому банку збільшити коефіцієнт захищеності дохідних активів, адже нормативне значення складає від 0,18.

Проаналізувавши показники ділової активності АТ «ПроКредит Банк» у частині пасивів за досліджуваний період бачимо збільшення коефіцієнту активності залучення позичених і залучених коштів, станом на 01.01.2020 року він досяг позначки 0,98, що свідчить про значну питому вагу залучених коштів у загальному обсязі пасивів, які має в своєму розпорядженні банк.

Таблиця 2.7

Показники ділової активності АТ «ПроКредит Банк»

Показник	Значення показника по рокам		
	2018	2019	2020
У частині пасивів			
Коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів	0,76	0,81	0,98
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	0,48	0,48	0,65
Коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи	1,16	1,04	0,70
Коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель	0,98	0,92	0,23
Коефіцієнт активності спрямування депозитів у кредитний портфель	1,55	1,54	0,34

Серед них досить вагомих внесок мають строкові депозити: станом на 01.01.2018 – 0,48, а вже станом на 01.01.2020 – 0,65. Співвідношення дохідних активів і залучених коштів банку на початку 2018 року становило 1,16, а вже станом на початок 2020 року склало лише 0,70, що свідчить про превалювання у 2018 році обсягу залучених коштів над обсягом дохідних активів банку, а саме зменшення використання залучених коштів у дохідні активи, що в свою чергу може бути обумовлено збільшенням ризиків банку за зобов'язаннями.

Коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель також значно зменшився і на початок 2020 року становив лише 0,23, що свідчить про обережну кредитну політику, яку провадить банк. Коефіцієнт активності спрямування депозитів у кредитний портфель за досліджуваний період знизився з 1,55 до 0,34.

Аналізуючи показники ліквідності АТ «ПроКредит Банк» можна сказати, що за період з 2018 по 2020 роки банк майже дотримувався рекомендованого

значення показника миттєвої ліквідності, що становить 0,2-0,3. Така ситуація свідчить про достатню можливість банку погашати «живими» грошима з коррахунків і каси свої зобов'язання.

Таблиця 2.8

Показники ліквідності АТ «ПроКредит Банк»

Показник	Значення показника, млн. грн.		
	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,09	0,14	0,15
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку	1,13	1,12	1,00
Коефіцієнт відношення високоліквідних до робочих активів	0,14	0,12	0,24
Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	1,00	0,95	0,69
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	0,98	0,92	0,23
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	0,14	0,12	0,16

Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку протягом досліджуваного періоду знаходився у межах 1,00-1,13, що зовсім трохи не дотягує до нормативного значення (1,2-1,3). Це також може бути спричинено різними економічними факторами, оскільки даний коефіцієнт показує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань всіма активами, то можна порекомендувати банку дещо збільшити свій обсяг активів. Коефіцієнт відношення високоліквідних до робочих активів протягом останніх чотирьох років зазнав невеликого збільшення та на початок 2020 року мав значення 0,24, що свідчить про досить невисоку вагу високоліквідних активів у робочих активах. Натомість, протягом даного періоду зменшення зазнав коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань банку, якщо станом на 2018 рік він мав значення 1,00, то вже станом на 2020 рік становив лише 0,69, що характеризує зменшення забезпечення дохідними активами банку його загальних зобов'язань. Протягом цього періоду спостерігалось також зменшення коефіцієнту ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів, станом на 2020 рік цей показник становив лише 0,23, що сигналізує про незбалансованість ліквідності банку, у банку залучені депозити переважають над виданими кредитами.

Стосовно коефіцієнту генеральної ліквідності зобов'язань то в порівнянні з 2018 роком цей показник у 2020 році дещо збільшився і становив 0,16, що свідчить про невелику здатність банку погашати свої зобов'язання високоліквідними активами.

2.2. Оцінка зовнішніх ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

Для належного забезпечення управління ризиком фінансового моніторингу, доцільно проаналізувати стан оцінки даного ризику на національному рівні та рівень ефективності заходів, що вживаються на даний момент для попередження або зниження такого ризику. Згідно із першою Рекомендацією ФАТФ, країни повинні на постійній основі проводити оцінку ризику фінансового моніторингу з метою формування адекватного розуміння на національному рівні ризиків і загроз фінансовій системі та економіці в цілому.

Для перевірки належності виконання країнами Рекомендацій ФАТФ у 2013 році була опублікована Методологія з оцінки відповідності Рекомендаціям ФАТФ та ефективності систем протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [91].

Методологія включає два взаємопов'язані компоненти:

рівень ефективності, який дозволить оцінити, якою мірою країна досягає визначеного набору результатів, які є центральними для надійної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

рівень технічної відповідності, який буде враховувати конкретні вимоги кожної з Рекомендацій ФАТФ, а також повноважень і процедур компетентних органів.

На думку ФАТФ, це являє собою певний фундамент системи протидії відмиванню коштів;

У зв'язку з цим, у національне законодавство були внесені певні зміни, а саме запроваджено національну оцінку ризику фінансового моніторингу (НОР).

НОР на національному рівні включає комплекс заходів для виявлення основних видів ризиків в системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, їх аналіз, висновки щодо них і визначення заходів, спрямованих на їх зменшення.

Серед низки ризиків, які виявила Державна служба фінансового моніторингу України як організатор та координатор проведення НОР, було виділено ті, які є найвпливовішими на суспільство, суспільні відносини та фінансову систему загалом з метою відмивання незаконно отриманих грошей.

Одним із основних об'єктів НОР став фактор політичного ризику.

Політичний ризик – це вірогідність зміни умов функціонування держави, діяльності підприємств і організацій під впливом політичних факторів. В свою чергу, політична стабільність – це стійкість політичної системи під впливом несприятливих факторів політичного середовища. Наявність високого рівня політичного ризику в Україні істотно впливає на рівень економічного ризику, а одним із яскравих прикладів прояву економічного ризику можна назвати ризик легалізації (відмивання) злочинних доходів.

Важливим елементом НОР є фактор корупції. ФАТФ визнає зв'язок між корупцією і відмиванням грошей, беручи до уваги, як заходи щодо запобігання відмиванню грошей і фінансування тероризму допомагають боротися з корупцією. Як відомо, відмивання коштів - це процес приховування незаконних доходів, які були отримані в результаті кримінальної діяльності, що тісно пов'язані із операціями кредитування в банках. Якщо успішно відмити виручені суми від корупційного злочину, можна насолоджуватися незаконними доходами, не боячись, що їх конфіскують [91].

Загальний рівень корупції в Україні є досить високим. За дослідженням міжнародної антикорупційної неурядової організації Transparency International [97], у 2019 році Україна здобула 30 балів зі 100 можливих за «Індексом сприйняття корупції» (СРІ) і посіла 130 місце зі 180 країн світу. Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у попередньому році (29 балів, 131 місце зі 176 країн). Але в динаміці результати попереднього року нижчі (1 бал проти 2) ніж у 2018 році.

Показати позитивну динаміку індексу Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та появі руху викривачів корупції. Однак, за позицією громадськості зволікання із реальним покаранням хабарників, а також збільшення корупційної складової у стосунках бізнесу та влади не дають Україні зробити рішучий крок уперед за показниками рівня сприйняття корупції.

Рис. 2.1 ілюструє динаміку показника рівня сприйняття корупції в Україні та в світі з 2010-2019 рр.

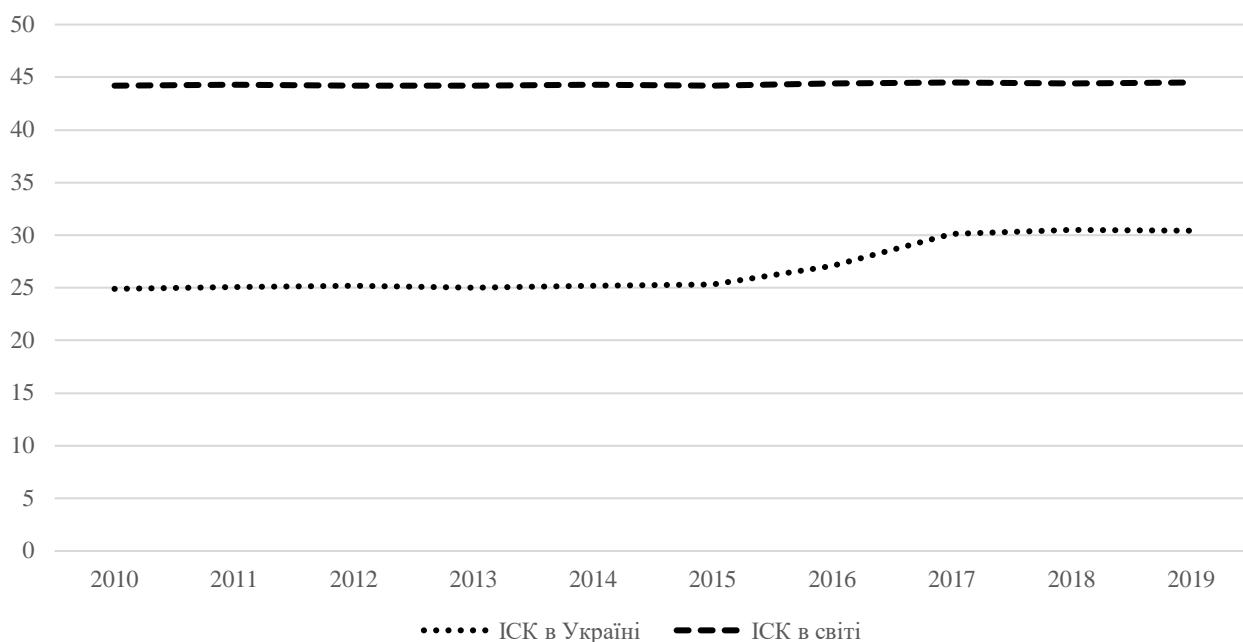

Рис. 2.1. Рівень сприйняття корупції в Україні та в світі у період з 2010-2019 рр. (у %)

Слід зазначити, що Індекс є оцінкою від 0 (найвищий рівень корупції) до 100 (відсутність корупції).

Так, упродовж досліджуваного періоду Індекс сприйняття корупції в Україні не міг подолати і 30-бальний поріг, що характеризується дуже високим проявом корупційних діянь в країні. Як було зазначено раніше, лише у 2017 році Україні вдалося переступити цей поріг це вдалося завдяки:

- зменшенню рівня корупції в поліції;
- роботі нових антикорупційних органів та реєстру е-декларацій;
- реформі ринку газу;
- реформі державних закупівель;
- реформі фінансування партій.

Увагу з боку НОР у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму також не оминув фактор тіньової економіки, що для України є досить характерним.

Відмивання «брудних» грошей є своєрідною формою прояву тіньових доходів, що може свідчити про їх певний взаємозв'язок.

Наявність досить значного обсягу тіньового сектору для кожної країни значно підриває ефективність державних механізмів стимулювання економіки, зменшує добробут населення та послаблює національну безпеку держави.

Для оцінок рівня тіньової економіки використовують кілька методів, вони різняться за методикою і результатами, але спільне в них одне – показники України дуже високі (рис. 2.3)

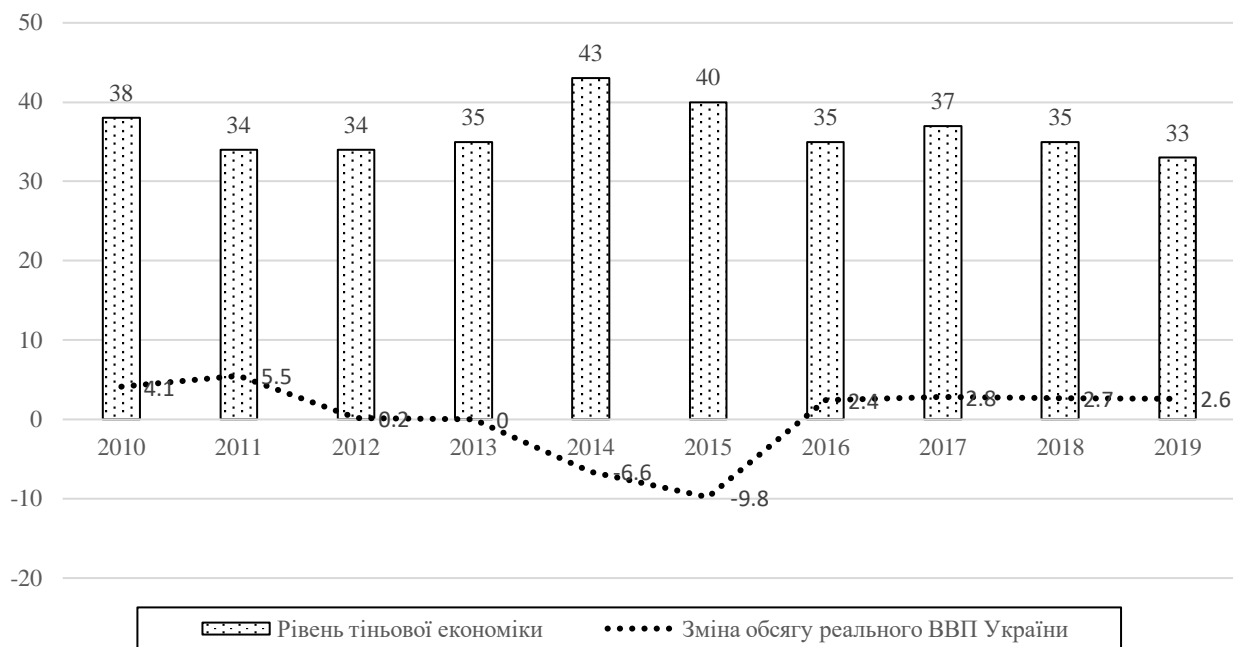

Рис. 2.2. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % до обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до відповідного періоду попереднього року)

З рис. 2.2 можна побачити, що найбільший рівень тіньової економіки в Україні припадав на 2014 рік і становив 43% до обсягу офіційного ВВП, з 2015 року показник почав падати, і вже за 2019 рік склав 33% від обсягу офіційного ВВП, що на 4 в.п. менше за показник 2017 року.

Україна у 2016 році посіла третє місце (45,9%) у списку країн з найбільшою тіньовою економікою, залишаючи позаду тільки Нігерію (48,4%) та Азербайджан (67%).

Проте, викликом економіці України є не значні обсяги її тіньової складової, а те, що тіньова економіка в Україні має економічні джерела походження (а не кримінальні, як це має місце у розвинених країнах).

За розрахунками професора економіки Ф. Шнайдера, рівень тіньової економіки в країнах Європи за 2015-2019 рр. склав близько 18%, Азії – 12- 15%, Сполучених Штатах Америки – 8%.

Таким чином, незважаючи на неоднозначність впливу тіньового сектору на функціонування української економіки в умовах сьогодення, високі показники обсягу тіньової економіки сприятимуть підвищенню ризику відмивання тіньових доходів, що становитиме загрозу для банківських установ бути залученими до протиправних діянь.

Здійснюючи типологічні дослідження, в ході проведення НОР ДСФМУ виявив той факт, що з кожним роком схеми з відмивання злочинних доходів в Україні стають все складнішими та розгалуженішими, та що до схем залучаються значна кількість учасників та фінансових установ [5]. А, оскільки вітчизняна фінансова система є банко-орієнтовною, доцільно приділити увагу діяльності саме банківських установ у сфері протидії легалізації (відмиванню) незаконно отриманих доходів.

Банківський сектор, завдяки різноманітності фінансових послуг та інструментів, клієнтської бази та акумуляції залучених коштів, є привабливим об'єктом для застосування шахрайських схем.

Основними інструментами, за даними НОР, які використовуються в схемах розкрадання та відмивання коштів, отриманих внаслідок їх викрадання з банківських установ, є:

- «сміттєві» цінні папери (акції, векселі);
- боргові зобов'язання підприємств з ознаками фіктивності;
- операції кредитування;
- конвертування коштів у готівку [5].

Згідно з проведеною НОР, найбільш уразливими для кіберзлочинів у банківському секторі є он-лайн послуги або послуги віддаленого доступу клієнтів до власних рахунків у банках, електронні гаманці з «прив'язаними» до них картковими рахунками. Випадки викрадення коштів з рахунків клієнтів банківських установ постійно зростають.

Перелік інструментів, якими користуються кіберзлочинці для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, досить широкий, серед яких:

- використання рахунків, відкритих за втраченими або підробленими документами;
- відкриття рахунку, в т.ч. карткових на ім'я малозабезпечених громадян та підприємств з ознаками фіктивності;
- використання міжнародних платіжних систем (електронні платежі);
- проведення ланцюгових фінансових потоків через декілька банківських

рахунків за допомогою дистанційного доступу;
використання підставних осіб [5].

Проведений аналіз основних національних видів ризиків у сфері відмивання незаконно отриманих доходів дозволив зробити висновки щодо рівня наслідків впливу відмивання незаконно отриманих доходів на державу загалом, та що національна система ПЛД/ФТ на сьогодні є досі вразливою та потребує мінімізації окреслених вище загальних загроз.

2.3. Організація ризик-менеджменту протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в банках

Аналізуючи річні фінансові звіти провідних банків України, слід зазначити, що майже всі установи більше уваги приділяють управлінню базовими фінансовими ризиками, і лише частина з них розглядають у сукупності управління також функціональними ризиками. Така тенденція, зазвичай, зумовлена специфікою діяльності конкретного банку, його територіальною розгалуженістю, клієнтською та ресурсною базами. Ризик фінансового моніторингу як окремий тип ризику банками взагалі не виділявся, відповідно і ризик-менеджменту у системі протидії відмивання злочинних доходів значної уваги банками приділено не було.

Важливим поштовхом до організації процесу управління ризиком фінансового моніторингу стали оновлені міжнародні стандарти групи ФАТФ, а саме, згідно з 1-ою Рекомендацією, застосування підходу, заснованому на оцінці ризиків. Метою даного підходу є визначення та ризику фінансового моніторингу фінансовими установами, розробка механізму з оцінки ризиків та ефективний розподіл ресурсів для зменшення цього ризику.

Проаналізувавши переважну більшість банківських установ, було обрано 10 з них для дослідження рівня протидії відмивання незаконно отриманих доходів, а також наявності в них ризик-менеджменту з питань ПЛД/ФТ. Вибір саме цих банків обумовлений наявністю у річних звітів або у відкритому доступі на офіційних сайтах інформації щодо проведених банками заходів НБУ у сфері ПЛД/ФТ, а також віднесенням їх до різних класифікаційних груп.

Насамперед, управління ризиком фінансового моніторингу у вітчизняних

банках базується на внутрішніх нормативних документах (табл. 2.9). Згідно з Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженим Правлінням НБУ від 26.06.2015 № 417 [2], внутрішні документи банку з питань фінансового моніторингу розробляються банком з урахуванням вимог законодавства України та реалізуються для протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. Банк має право також розробляти і реалізовувати інші внутрішні документи банку з питань фінансового моніторингу.

Можна побачити, що всі досліджувані банки керуються своїми внутрішніми документами, а деякі з них розробляють додаткові.

Так, у АТ КБ «Приватбанк» та АТ «ПУМБ», окрім встановлених законодавством, використовується Антикорупційна програма.

АТ КБ «Приватбанк» керується принципом «нульової толерантності» до будь-яких проявів корупції у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах із діловими партнерами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Варто зазначити, що до програми долучаються абсолютно всі працівники банку, від засновників та керівництва до посадових осіб. Такий підхід значно зменшує ймовірність появи ризику фінансового моніторингу саме працівниками банку та розвиває норми професійної етики та поведінки.

Правилами поведінки в банку, а також конфіденційної та привілейованої інформації керуються у АТ «УкрСиббанк». Оскільки банк належить до Групи BNP Paribas, то стандарти банку створені на основі норм законодавства Франції та Європейського Союзу з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Можна зробити висновок, що більшість вітчизняних банків, які приділяють належну увагу боротьбі із відмиванням злочинних доходів відносяться до групи банків іноземних банківських груп. На мою думку, це пояснюється наявністю у європейських банків ефективних практик та стандартів, а також достатньо тривалим досвідом у сфері протидії відмиванню злочинних доходів. Тому, дуже важливо для побудови міцної та ефективної внутрішньобанківської системи управління ризиком фінансового моніторингу розробляти та впроваджувати індивідуальні додаткові програми та правила, які б значно полегшували процедури виявлення нових підозрілих фінансових операцій.

Таблиця 2.9

Внутрішні документи, які регламентують вимоги банків у сфері ПЛД/ФТ

Банк	Назва документів
1	2
Банки з державною часткою	
АТ КБ «Приватбанк»	Правила внутрішнього фінансового моніторингу; Правила фінансового моніторингу банківської групи; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Програма управління комплаєнс- ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками обслуговування клієнтів; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних систем; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Антикорупційна програма
АТ «Укрексімбанк»	Правила фінансового моніторингу; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками діяльності; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних систем;
Банки іноземних банківських груп	
АТ «УкрСиббанк»	Правила первинного фінансового моніторингу; Програми здійснення фінансового моніторингу; Програма ідентифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками обслуговування клієнтів; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних систем; Правила конфіденційної та привілейованої інформації; Правила, що регулюють організацію та правила поведінки в банку
АТ «Альфа-Банк»	Програма ідентифікації, верифікації та вивчення різних категорій клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Методологія оцінки ділової репутації клієнтів; Програма навчання та підвищення кваліфікації співробітників; Програма здійснення фінансового моніторингу працівниками відповідно до напрямків діяльності в процесі обслуговування клієнтів; Правила фінансового моніторингу банківської групи; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних систем

Продовження табл. 2.9

1	2
АТ «Укрсоцбанк»	Правила фінансового моніторингу; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Порядок оцінки фінансового стану клієнтів та здійснення щоквартального аналізу відповідності операцій клієнтів їх фінансового стану та змісту їх діяльності; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Регламент про надання доступу до внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу; Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками діяльності; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних Систем
АТ «ПроКредит Банк»	Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Правила фінансового моніторингу; Програма управління комплаєнс- ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками обслуговування клієнтів; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних систем; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників;
АТ "Промінвестбанк"	Правила фінансового моніторингу; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення фінансової діяльності клієнтів банку; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками обслуговування клієнтів; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу.
АТ "ОТП Банк"	Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками обслуговування клієнтів; Правила фінансового моніторингу; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення фінансової діяльності клієнтів банку; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу.
Банки з приватним капіталом	
АТ «ПУМБ»	Правила фінансового моніторингу; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу за напрямками обслуговування клієнтів; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу коштів за допомогою платіжних систем; Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Антикорупційна програма

Закінчення табл. 2.9

1	2
АТ «Таскомбанк»	Правила фінансового моніторингу; Програма здійснення фінансового моніторингу відповідно за напрямками діяльності в процесі обслуговування клієнтів; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з переказу фізичними особами-клієнтами коштів за неторговельними операціями та отримання переказів за цими операціями в Україні та за її межами з використанням міжнародної системи грошових переказів «Western Union»; Програма здійснення фінансового моніторингу фінансових операцій з використанням електронних платіжних засобів клієнтів за допомогою MasterCard Worldwide, Visa International; Програма ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів (Політика «Знай свого клієнта»); Програма навчання та підвищення кваліфікації працівників; Програма управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу;

Для організації ризик-менеджменту протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, банки формують основні цілі та завдання, які зазвичай наведені у внутрішніх документах банку з питань фін. моніторингу.

Так, виходячи із самої природи такого явища як «відмивання грошей» та розуміння причин його виникнення, у всіх досліджуваних банків трактування мети є загальноприйнятою - уникати та не допускати залучення банківських установ до проведення незаконних схемних операцій. Однак, вибір та постановка конкретних завдань у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом може відрізнятися у різних банків в силу масштабів їх діяльності та усього спектру ризиків, властивих функціонуванню саме цієї установи (табл. 2.10)

Проаналізувавши табл. 2.8 можна стверджувати, що у більшості досліджуваних банків завдання у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, охарактеризовані більш загально, включаючи протидію фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а деякі з цих завдань збігаються із поставленою ціллю банків.

І тільки АТ КБ «Приватбанк», АТ «Альфа-Банк» та АТ «ОТП Банк» концентрують увагу на ефективному забезпеченні саме управління ризиком фінансового моніторингу, що наразі є пріоритетними завданнями згідно з національним законодавством та міжнародними рекомендаціями.

Заслуговує на увагу також прагнення АТ «Альфа-Банку», який входить в приватну інвестиційну холдингову компанію АВН Holdings S.A. (АВНН) з

головним офісом в Люксембурзі, до розширеного застосування клієнтів політики "Due Diligence" («Дью Діліженс»), тобто «забезпечення належної добросовісності», що є досить рідкою практикою серед вітчизняних банків. Дана політика розроблена Базельським комітетом з банківського нагляду та враховує більш глибоке вивчення клієнта.

Таблиця 2.10

Основні завдання роботи банків у сфері ПЛД/ФТ

Банк	Перелік завдань
1	2
Банки з державною часткою	
АТ КБ «Приватбанк»	належне управління ризиками ПЛД/ФТ, вжиття відповідних заходів у спосіб та обсяги, які забезпечують ефективну мінімізацію ризиків залежно від їх рівня; впровадження та застосування в банку вимог національного законодавства у сфері ПЛД/ФТ та міжнародних вимог із використанням ризик-орієнтованого підходу; забезпечення здійснення належної перевірки та вивчення осіб, з якими установа вступає в ділові відносини або яким надає банківські послуги; звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику України у сфері ПЛД/ФТ про фінансові операції, стосовно яких є підстави підозрювати, що вони пов'язані із легалізацією (відмиванням) незаконно отриманих доходів.
АТ «Укресімбанк»	забезпечення контролю у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї могового знищення; належне управління комплаєнс-ризиками фінансового моніторингу; запобігання ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку
Банки іноземних банківських груп	
АТ «УкрСиббанк»	недопущення використання банку з метою відмивання коштів та фінансування тероризму; захист ділової репутації банку та його клієнтів; застосування процедури «Знай свого клієнта» до кожного клієнта банку; систематичне навчання і підвищення кваліфікації персоналу.
АТ «Альфа-Банк»	- належне управління ризиком фінансового моніторингу, до якого входить: визначення та оцінка ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, які мають відношення до банку; розробка та впровадження контролю для управління та пом'якшення оціночних ризиків; моніторинг та підвищення ефективності роботи засобів контролю/ популяризація політики "Due Diligence" як основу для ділової практики. проведення самооцінки відповідності політикам та процедурам протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Продовження табл. 2.10

1	2
АТ «Укрсоцбанк»	<p>- забезпечення дотримання діючих положень щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; проведення роботи щодо виявлення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, здійснення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку, збирання інформації щодо діяльності клієнтів з метою встановлення рівня ризику та ідентифікації, верифікації кінцевих вигодо одержувачів;</p> <p>розробка рекомендацій по підвищенню ефективності оцінки, управління та контролю ризику фінансового моніторингу.</p>
АТ «ПроКредит Банк»	<p>- використання ризик-орієнтованого підходу з метою управління ризиком фінансового моніторингу та вжиття ним відповідних заходів для забезпечення ефективної мінімізації таких ризиків залежно від їх рівня;</p> <p>- виконання вимог законодавства України у сфері фінансового моніторингу, спрямованого на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також формування загальнодержавної багатоджерельної аналітичної бази даних для надання правоохоронним органам України та іноземних держав можливості виявляти, перевіряти і розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями;</p> <p>- побудова внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму.</p>
АТ «Промінвестбанк»	<p>використання принципу обачності при встановленні відносин із клієнтами банку з метою належної ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку;</p> <p>розробка програм, які включають порядок та процедури вивчення суті та мети фінансової операції клієнтів банку;</p> <p>розробка програм управління комплаєнс-ризиком фінансового моніторингу з метою контролю, управління та мінімізації ризиків використання послуг банку з метою легалізації (відмивання) кримінальних доходів/фінансування тероризму</p>
АТ «ОТП Банк»	<p>удосконалення принципу «Знай свого клієнта» ;</p> <p>виявлення та детальний аналіз підозрілих операцій, що можуть здійснюватися з метою відмивання коштів чи фінансування тероризму;</p> <p>розробка, впровадження та контроль за реалізацією всіх правил, процедур і стандартів, що мають на меті забезпечення заходів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;</p> <p>забезпечення ефективного функціонування системи управління ризиком фінансового моніторингу;</p> <p>суворе дотримання вимог чинного законодавства та міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму,;</p>

Закінчення табл. 2.10

1	2
Банки з приватним капіталом	
АТ «ПУМБ»	дотримання встановлених правил щодо протидії легалізації (відмиванню) коштів, отриманих злочинним шляхом і фінансуванню тероризму; дотримання вимог фінансових санкцій, або інших обмежень, встановлених Україною, міжнародними організаціями, вирішення яких є обов'язковими для України або внутрішніми документами банку; не розголошення інформації, що відноситься до банківської або комерційної таємниці, персональних даних, яка стала відома працівниками в процесі виконання посадових обов'язків
АТ «Таскомбанк»	забезпечення належного управління ризиком фінансового моніторингу; дотримання вимог чинного законодавства у сфері фінансового моніторингу; розробка програм та політики щодо запобігання легалізації (відмивання) кримінальних доходів/фінансування тероризму

Важливим для розгляду є формування спеціалізованих підрозділів ризик-менеджменту, які відповідають за належне управління ризиком фінансового моніторингу. Однак, для початку, розглянемо загальні структурні підрозділи банку, які задіяні в управлінні ризиками (табл. 2.11)

У табл. 2.11 можна побачити, що у більшості банків, окрім спеціалізованих підрозділів, до функцій управління ризиками залучені спостережні ради та правління, що підтверджує гіпотезу о важливості участі в управлінні ризиками на всіх організаційних рівнях – від вищого керівництва до рівня безпосереднього прийняття ризиків. Наявність у всіх аналізованих банків комітетів з управління активами та пасивами та різного роду кредитних комітетів або департаментів свідчити про пріоритетну спрямованість в управлінні кредитним, ринковим або валютним ризиками, що є цілком зрозумілим. Питанням протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів, а точніше оцінки та управління ризиком фінансового моніторингу зазвичай займаються інші спеціалізовані підрозділи банку, а кількість їх значно менша.

Так, у АТ КБ «Приватбанк» дотриманням вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів займається напрям «Compliance» («Комплаєнс»).

Діяльність напряму «Внутрішній контроль та fraud-менеджмент» спрямована на побудову ефективної системи внутрішнього контролю, що включає розробку методики з виявлення підозрілих та шахрайських операцій, загальний аналіз та перевірку результатів діяльності підрозділів банку.

До функцій Структурного підрозділу з питань ПЛД/ФТ відносяться: управління та контроль ризиком фінансового моніторингу, розробка та впровадження критеріїв ризику фінансового моніторингу, забезпечення виявлення та реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, надання інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому органу, та інші заходи, передбачені чинним законодавством.

Таблиця 2.11

Організаційна структура ризик-менеджменту банків

Банк	Назва органів управління та підрозділів банку
Банки з державною часткою	
АТ КБ «Приватбанк»	Кредитний комітет; Казначейство; напрямок «Ризик-менеджмент»; напрямок «Внутрішній контроль та fraud-менеджмент»; напрямок «Фінанси та ризики»; напрямок «Внутрішній аудит»; Департамент «Compliance», Структурний підрозділ з питань ПЛД/ФТ.
АТ «Укрексімбанк»	Наглядова рада; Правління; Комітет з управління активами та пасивами (КУАП); Кредитний комітет; Комітет роздрібного бізнесу; Управління казначейства; Управління контролю ризиків; Управління внутрішнього аудиту; Підрозділи комплаєнс-контролю.
Банки іноземних банківських груп	
АТ «УкрСиббанк»	Департамент Комплаєнс контролю; Департамент ризик-менеджменту (Центр ризик-менеджменту корпоративного бізнесу, Центр менеджменту комерційних ризиків, Управління ризиків персонального роздрібного кредитування, Група ринкових ризиків та ризиків ліквідності, Управління кредитного контролю та моніторингу, Центр консолідації та портфельних ризиків); Юридичний департамент; КУАП, Комітет по роботі з клієнтами, що потребують особливої уваги або мають сумнівну заборгованість, Група менеджменту активів та пасивів.
АТ «Альфа-Банк»	Правління Банку; Департамент з управління ризиками (Управління кредитних та ринкових ризиків; Управління з контролю та моніторингу кредитних операцій; Управління з контролю за ризиками фізичних осіб; Управління оцінки та моніторингу забезпечення; Відділ з операційного ризик-менеджменту); Головний Кредитний Комітет; Малий Кредитний Комітет; Кредитний Комітет Роздрібного бізнесу; КУАП; Комітет з операційних ризиків; Керівний комітет роздрібного бізнесу; Комітет з управління корпоративними ризиками; Керівний комітет зі стягнення кредитів РБ та МСБ; Керівний комітет інформаційних технологій; Підкомітет з операцій на фінансових ринках; Підкомітет Кредитного Комітету Роздрібного бізнесу; Підкомітети Кредитного комітету Роздрібного бізнесу з кредитування малого та середнього бізнесу; Підкомітет з проблемних активів.

Продовження табл. 2.11

1	2
АТ «Укрсоцбанк»	Спостережна Рада; Служба внутрішнього аудиту; Правління; Блок управління ризиками; бек-офіси; фронт-офіси; Департамент стратегічних ризиків (Управління кредитних політик і процесів, Управління ринкових ризиків, Управління операційних ризиків, Управління контролю ризиків та розрахунку резервів); Департамент кредитних операцій клієнтів корпоративного бізнесу (Управління андеррайтингу клієнтів корпоративного бізнесу, Управління моніторингу ризиків клієнтів корпоративного бізнесу, Управління спеціальних кредитів клієнтів корпоративного бізнесу, Відділ управління кредитами корпоративних клієнтів, Відділ оцінки); Департамент кредитних операцій клієнтів роздрібного бізнесу (Департаменти ризиків у 7 комерційних макрорегіонах, Управління контролю якості кредитних процесів та підтримки мережі, Управління андеррайтингу клієнтів роздрібного бізнесу, Управління моніторингу ризиків клієнтів роздрібного бізнесу, Управління спеціальних кредитів клієнтів роздрібного бізнесу); Управління роботи з проблемною заборгованістю; Департамент нагляду за нормативно-правовою відповідністю та фінансового моніторингу.
АТ «ПроКредит Банк»	Спостережна Рада; Правління; КУАП; Кредитний комітет; Комісія операційного ризику; Департамент реструктуризації та стягнення; Департамент методології кредитного ризику; Департамент кредитного моніторингу; Департамент аналізу кредитних проектів; Департамент ринкового ризику та ризику ліквідності; Департамент операційного ризику; Департамент внутрішнього аудиту; Департаментом контролю і фінансового моніторингу.
АТ «Промінвестбанк»	Спостережна рада; Правління; КУАП; Головний та Малий Кредитні комітети; Кредитні комітети відокремлених структурних підрозділів (установ) банку; Департамент ризик-менеджменту; Департамент комплаєнс
АТ «ОТП Банк»	Наглядова рада; Правління; КУАП; Кредитний комітет; Управління з контролю за кредитними ризиками; Управлінням з моніторингу та адміністрування кредитів; Підрозділ внутрішнього аудиту; Підрозділ з управління ризиками.
Банки з приватним капіталом	
АТ «ПУМБ»	Наглядова рада; Правління; Кредитна Рада та Кредитний Комітет; КУАП; Комітет з управління операційним ризиком; Комітет з етики та ділової поведінки; Комітет з управління ринковим ризиком; Підрозділ комплаєнс (у складі Юридичного департаменту)
АТ «Таскомбанк»	Спостережна рада; Правління; КУАП; Комітет з питань аудиту та управління ризиками; Департамент фінансового моніторингу та контролю; Тарифний комітет; Підрозділ ризик-менеджменту; бек-офіси; фронт-офіси; Служба внутрішнього Аудиту

Слід зазначити, що критерії класифікації клієнтів, окрім встановлених законодавством, банк доповнив критерієм «за пріоритетністю», що означає забезпечення дотримання встановлених обмежень щодо проведення банківських операцій та оперативне реагування на зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на рівень ризику. На думку автора, такий критерій має більш допоміжний характер і використовується у неоднозначних випадках, наприклад, при встановленні сумнівного чи негативного рівня репутації клієнту, або при неможливості з'ясування факту відповідності/невідповідності фінансової операції фінансовому стану чи мети цієї операції клієнта.

Ризик-менеджмент АТ «УкрСиббанк» організований відповідно до стандартів Групи BNP Paribas стосовно протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, які базуються на рекомендаціях Базельського комітету. Департамент комплаєнс-контролю слідкує не тільки за дотриманням вимог чинного законодавства у зазначеній сфері, а й належним дотриманням вимог стандартів Групи, які прагнуть організувати в банківських установах боротьбу із відмиванням злочинних грошей як загальнообов'язкову норму поведінки серед працівників, а також розуміння того, що дотримання цих норм відіграє важливу роль в забезпеченні безпеки та стабільності банків та цілісності банківських систем.

АТ «Альфа-Банк» та АТ «Укрсоцбанк», які належать до міжнародної компанії АВН Holdings S.A., також дотримуються політики Групи з питань боротьби з відмиванням кримінальних доходів (ФАТФ).

АТ «Альфа-Банк» у своїй політиці протидії відмиванню незаконно отриманих доходів вказує, що приділяє значну увагу процедурі «Знай свого клієнта», забезпечує функціонування ефективної системи відстеження підозрілих трансакцій та впроваджує на регулярній основі навчальні програми для співробітників банку. Оцінка рівня ризику у АТ «Альфа-Банк» здійснюється шляхом автоматизованого розрахунку критеріїв ризику на основі інформації, наданої клієнтським менеджером.

У АТ «Укрсоцбанк» дотриманням норм належної оцінки та управління ризиком фінансового моніторингу займається Департамент нагляду за нормативно-правовою відповідністю та фінансового моніторингу. В його обов'язки також входить дотримання діючих положень відповідності, надання консультаційної підтримки та тренінг усіх підрозділів банку стосовно питань запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

У АТ «ПроКредит Банк» використовується ризик-орієнтований підхід з метою управління ризиком фінансового моніторингу та вживає відповідних заходів для забезпечення ефективною мінімізації таких ризиків залежно від їх рівня. З цією метою АТ «ПроКредит Банк» оцінює та управляє ризиками за типом клієнта, географічним ризиком та ризиком послуги. Регулює процедури протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банку Департамент контролю і фінансового моніторингу.

Процедурами управління ризиком фінансового моніторингу у АТ «ПУМБ» займаються Комітет з управління операційним ризиком та Комітет з етики та ділової поведінки

Ризик легалізації, на думку АТ «ПУМБ», може проявлятися через ризики третіх осіб. Виділяється окрема категорія контрагентів, які є «критичними» для безперервності та ефективності бачення бізнесу. Визначення ступеня залежності від якості та своєчасності виконання договірних зобов'язань контрагентом і оперативне управління потенційними загрозами є одним з основних завдань системи управління операційним ризиком.

У свою чергу, управління ризиками надійності контрагентів направлено на управління такими категоріями ризику:

ризик співпраці з контрагентами, пов'язаними з легалізацією кримінальних доходів / фінансуванням тероризму;

ризик співпраці з контрагентами, проти яких введені економічні санкції;

ризик співпраці з потенційними суб'єктами корупційних дій.

Управління комплаєнс-ризиками у АТ «ПУМБ» охоплює велику кількість підрозділів і функцій банку, серед яких, окрім інших, включає напрям «Цілісність (прозорість) клієнтської бази», а саме:

контроль здійснення ідентифікації клієнтів;

участь у протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму;

дотримання санкцій та обмежувальних заходів.

Функцію комплаєнс у АТ «ПУМБ» також виконує підрозділ «Управління з протидії легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом», який здійснює контроль процесу ідентифікації, навчання працівників з питань фінансового моніторингу, моніторинг операцій клієнтів на предмет виявлення сумнівних операцій. Як результат - забезпечення виконання вимог законодавства з фінансового моніторингу, запобігання штрафним санкціям та втрат репутації.

Роботу ризик-менеджменту у сфері ПЛД/ФТ у АТ «Промінвестбанк» забезпечує спеціальний підрозділ – Департамент комплаєнс, який очолює відповідальний працівник з фінансового моніторингу. Одним із негативних проявів ризику фінансового моніторингу, на думку АТ "Промінвестбанк", є ризик репутації, а одним із методів управління ним визначають постійний контроль дотримання чинного законодавства, в тому числі щодо нерозголошення банківської таємниці та іншої конфіденційної інформації, протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

До обов'язків служби внутрішнього аудиту АТ «Таскомбанк» належать регулярні перевірки діяльності Відділу фінансового моніторингу банку на предмет виконання вимог законодавства України та нормативно- правових актів НБУ у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванню тероризму, а саме:

- оцінка системи внутрішнього контролю з питань повноти і достовірності ведення банком бази даних про вкладників – фізичних осіб;

- оцінка ризиків та системи внутрішнього контролю щодо функціонування системи вимірювання та управління ризиками;

- ефективність функціонування системи внутрішнього контролю та комплаєнс-контролю в банку;

- оцінка ризиків та системи внутрішнього контролю з питань реалізації в банку програм та правил по запобіганню та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- стану нормативного забезпечення та автоматизації банківських процесів.

За проведеним дослідженням можна дійти висновку, що переважна більшість ризик-менеджменту обраних банків недостатньо управляють саме ризиком фінансового моніторингу. У підтвердженні цьому доцільно навести кількість заходів впливу Національного банку України за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу (табл. 2.12)

Перелік заходів впливу, застосованих НБУ, за порушення законодавства у сфері фінмоніторингу, в розрізі банківських установ за період з 2017 – 2018 рр., в тому числі досліджуваних банків, наведено у Додатку Д.

Так, згідно з даними НБУ, більшість письмових застережень до банківських установ було застосовано за:

- порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів

банку – публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб;
 незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
 порушення порядку зупинення фінансових операцій;
 неналежне виконання банком обов'язку забезпечувати у своїй діяльності управління ризиками та здійснювати переоцінку ризиків клієнтів;
 невиконання обов'язку відмовити в проведенні фінансових операцій;
 порушення порядку реєстрації фінансових операцій;
 порушення порядку подання спеціально уповноваженому органу інформації.

Заходи впливу до банків у вигляді штрафів НБУ загалом застосовував за здійснення банком ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, неналежне виконання банком обов'язку щодо управління ризиками; невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнта у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу; ненадання Національному банку у повному обсязі у визначеному порядку, структурі, вигляді на його запит достовірної інформації, документів (їх копії та/або витяги з них).

Таблиця 2.12

Застосування заходів впливу/санкцій за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу за 2017-2018 рр.

Показник	Значення показника по роках	
	2017	2018
Письмове застереження	44	37
Штраф на банк	33 рішення на загальну суму 9557920,74 грн	15 рішень на загальну суму 67552001 грн
Обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій	2	1
Рішення про невідповідність керівника банку вимогам законодавства України	1	1
Письмова вимога до банку щодо усунення (недопущення в подальшій діяльності) порушень законодавства	51	31

За наведеними у табл. 2.12 даними, а також даними, наведеними у Додатку В, впливу Національного банку України, що загалом свідчить про позитивний результат діяльності банків.

Однак, у 2018 році, серед досліджуваних банків, Національний банк України за результатами перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів виявив значні недоліки у 2 банків, а саме АТ «Укрсоцбанк» та АТ «Таскомбанк». Як зазначає НБУ, підставами для вжиття заходів впливу у вигляді штрафу у розмірі 6 080 000,50 гривень було неналежне виконання керівниками АТ «Таскомбанк» своїх службових обов'язків, що призвело до здійснення цим банком ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу. Крім того, банк був зобов'язаний відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу, але не зробив цього. Також ними неналежно виконувався обов'язок здійснювати управління ризиками.

АТ «Укрсоцбанк» у листопаді 2018 року отримав штраф від НБУ у розмірі 30,5 млн. грн. за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, яка полягає у проведенні фінансових операцій з видачі готівкових коштів у сумі понад 1 мільярд гривень на підставі документів з ознаками фіктивності або взагалі за відсутності будь-яких підтверджуючих документів з рахунків клієнтів, які, зокрема, належать до соціально вразливих верств населення та не мають змоги володіти чи розпоряджатись такими активами, фігурують в кримінальних провадженнях.

Таким чином, можна стверджувати, що ризик-менеджмент протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, більшості з банків недостатнім чином забезпечений, обов'язки, які покладені на банки для належної боротьби із легалізацією (відмиванням) незаконно отриманих доходів, виконуються не повною мірою в силу застосованих до банків заходів впливу, що потребує подальшого вдосконалення.

Після проведеного аналізу у другому розділі можна зробити такі висновки:

АТ «ПроКредит Банк» схильний залучати кошти за депозитами, а не за міжбанківськими кредитами чи за допомогою емітованих боргових цінних паперів. Також, аналізований банк має тенденції до збільшення собівартості залучених коштів, шляхом збільшення питомої ваги саме строкових та ощадних депозитів.

в останні роки АТ «ПроКредит Банк» проводить досить ризикову політику із залучення коштів. Цей банк має недостатню частку строкових депозитів на вимогу і малу частину депозитів на вимогу. Це пояснюється тим, що АТ «ПроКредит Банк» є частиною групи ПроКредит, яка додатково фінансує його, а також залученням коштів міжнародних іноваційних фондів для фінансування кредитування.

Проведений аналіз основних національних видів ризиків у сфері відмивання незаконно отриманих доходів дозволив зробити висновки щодо рівня наслідків впливу відмивання незаконно отриманих доходів на державу загалом, та що національна система ПЛД/ФТ є досі вразливою та потребує мінімізації окреслених вище загальних загроз.

У більшості досліджуваних банків завдання у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, охарактеризовані більш загально, включаючи протидію фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а деякі з цих завдань збігаються із поставленою ціллю банків.

Ризик-менеджмент протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, більшості з банків недостатнім чином забезпечений, обов'язки, які покладені на банки для належної боротьби із легалізацією (відмиванням) незаконно отриманих доходів, виконуються не повною мірою в силу застосованих до банків заходів впливу, що потребує подальшого вдосконалення.

3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

3.1. Ризик-орієнтований підхід у банках України та зарубіжних країн у протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму

Протягом багатьох років світова економіка зазнавала істотних змін. Розвиток сучасних технологій, диверсифікація фінансових послуг, різна спеціалізація персоналу кредитних організацій потребувала досконалої системи управління. Стикаючись з новими економічними і політичними загрозами, які обумовлені, в тому числі глобалізацією фінансових ринків, змінами міжнародних відносин, нормативно-правової бази, темпами технічного прогресу, фінансова система, в тому числі система протидії легалізації кримінальних доходів потребує трансформації.

Провідні країни світу визнали той факт, що в боротьбі з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, в фінансовій системі провідне місце посідає своєчасне і належне виявлення та мінімізування ризиків фінансового моніторингу.

Одним із основних досліджень інституту є Basel Anti-Money Laundering (AML) Index (Базельський індекс), який був виданий вперше у 2012 році у формі звіту [91]. На сьогоднішній день, Базельський індекс залишається єдиним індексом, який публікується незалежним центром, що займається ранжуванням країн відповідно до їх ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму. Базові оцінки індексу AML Index дають загальну картину рівня ризику в країні і служать надійною відправною точкою для вивчення змін з плином часу. Хоча показники Базельського індексу боротьби з відмиванням грошей підсумовують складну і багатоаспектну проблему, вони не повинні розглядатися як фактичний кількісний вимір відмивання грошей і діяльності по фінансуванню тероризму, а також не повинні розглядатися як конкретні політичні рекомендації для країн або установ.

Для детальної діагностики країни Базельський індекс боротьби з відмиванням грошей повинен бути доповнений більш докладним аналізом країнового профілю. Дослідникам, політикам і співробітникам з питань, які

зацікавлені в кращому розумінні результату ступеня ризику в країні, рекомендується проконсультуватися з конкретними субіндикаторами, використовуваними при складанні Базельського індексу боротьби з відмиванням грошей, які наведені в даному звіті.

The Basel AML Index є складеним індексом. Мається на увазі, що загальний бал являє собою зважене середнє значення із 14 показників, які, в свою чергу, згруповані у 5 категорій (рис. 3.1).

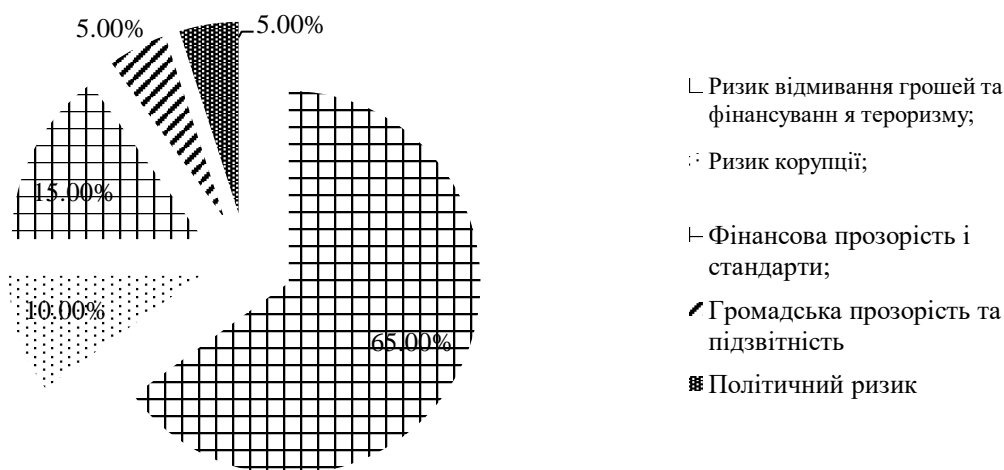

Рис. 3.1. Структура п'яти категорій Базельського індексу для виявлення ступеня ризику країни-учасника рейтингу

При створенні складеного індексу кожен індикатор або компонент отримує вагу, щоб агрегувати всі оцінки в один загальний бал. Стандартна і порівняно проста система буде складатися з додавання всіх показників і зважування їх рівною мірою.

Ці індивідуальні вагові коефіцієнти щорічно розглядаються незалежними зовнішніми експертами, регулюючими та наглядовими органами, що підтверджує доречність вибору Базельським інститутом даної методики розрахунку.

Базельський інститут не генерує свої власні дані, а спирається на дані з різних загальнодоступних джерел, таких як FATF, Transparency International, Світовий банк і Всесвітній економічний форум.

До Звіту, опублікованому у 2016 році, увійшло 149 країн. До країн із найменшим ступенем ризику легалізації доходів та фінансування тероризму віднесли Фінляндію (3,05), Литву (3,62), Естонію (3,82) та ін. (табл. 3.1).

Для підведення підсумків було обрано метод 10-бальної шкали, де 0 – це країни із найнижчим ступенем ризику, а 10 – найвищий ступінь ризику відповідно [21].

Таблиця 3.1

Країни із найнижчим ступенем ризику ЛД/ФТ

№	Країна	Загальний бал
1	Фінляндія	3.05
2	Литва	3.62
3	Естонія	3.82
4	Болгарія	3.83
5	Нова Зеландія	3.86
6	Словенія	4.06
7	Данія	4.08
8	Угорщина	4.15
9	Хорватія	4.15
10	Ямайка	4.16

Найменш ризикові країни можуть продемонструвати високий рівень відповідності вимогам системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

На позитивний результат даних країн порівняно з іншими також вплинуло те, що вони не вважаються важливими фінансовими центрами та відіграють невелику роль у світовій економіці.

Найбільш ризикові країни наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Країни із найвищим ступенем ризику ЛД/ФТ

№	Країна	Загальний бал
1	Іран	8.61
2	Афганістан	8.51
3	Таджикістан	8.19
4	Уганда	8.01
5	Гвінея-Бісау	7.99
6	Камбоджа	7.89
7	Мозамбік	7.89
8	Малі	7.86
9	Судан	7.85
10	М'янма	7.71
...		
46	Україна	6.57

Найбільш ризиковими країнами, згідно з Базельським індексом є Іран (8,61), Афганістан (8,51), Таджикистан (8,19) та ін.

Країни з найвищим ступенем ризику, до яких віднесли і Україну, були оцінені як ті, які мають слабку систему боротьби із легалізацією доходів та фінансуванням тероризму у поєднанні із високим рівнем корупції, слабкою судовою системою та неприйнятними стандартами фінансового сектору.

Майже в кожній країні світу існують національні системи протидії легалізації кримінальних доходів, в межах яких функціонують системи фінансового моніторингу. Кожна система має свою історію, особливості побудови та функціонування. Для належного вивчення та аналізу організаційних аспектів систем фінансового моніторингу зарубіжних країн пропонуємо спочатку розглянути з чого все починалося, які перші кроки були зроблені у спробах протидіяти легалізації злочинних доходів.

У Сполучених Штатах Америки влади раніше за всіх зіткнулися з проблемою обороту тіньового капіталу і усвідомили необхідність розробки заходів протидії легалізації. Тому, в першу чергу, доречним буде проведення аналізу досвіду саме цієї країни в боротьбі із відмиванням кримінальних доходів.

Одним з перших кроків по нормативному регулюванню фінансово-кредитних установ стосовно збору та аналізу інформації про трансакції клієнтів було прийняття в 1970 р. Конгресом США Закону «Про банківську таємницю» (The Currency and Foreign Transactions Reporting Act of 1970) [98], який зобов'язує банки зберігати інформацію про клієнтів і проведених ними операціях, встановлює необхідність проведення аналізу трансакцій клієнтів і напрямки повідомлень в межах порогових сум, а також встановлює ряд санкцій, що застосовуються за порушення встановленого зазначеним Законом порядку. Проте, після багатьох років, цей нормативний акт показав свою повну непридатність з точки зору отримання інформації про клієнта та встановлення індивідуального ризику відмивання доходів.

Наступним кроком, що слугує однією з передумов створення глобальної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, можна вважати прийняття Комітетом міністрів Європейської Ради Рекомендацій N R/80/10 про «Заходи щодо проведення і зберігання грошових коштів злочинного походження». Ці Рекомендації наполегливо рекомендують банкам і небанківським кредитним установам (що надають фінансові послуги)

вживати заходів обережності і уникати зловживання їхніми послугами за рахунок встановлення особи клієнта.

1986 року Конгресом США було прийнято Закон «Про відмивання грошових коштів» (Money Laundering Control Act), який класифікував відмивання доходів як злочин за федеральним кримінальним правом, а також те, що «навмисна (свідома) нерозсудливість та залучення в відмивання грошей є злочинами» [98].

У лютому 1988 року Базельський комітет прийняв Рекомендації щодо запобігання використанню банківської системи з метою відмивання злочинних доходів (Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering) [101].

В цих Рекомендаціях наведено перелік основних процедур, які банки повинні впроваджувати в своїх установах з метою протидії відмиванню грошей через національну і міжнародну банківські системи. Одним із завдань цих Рекомендацій було зміцнення існуючої на той момент передової практики між банками і, зокрема, заохочення пильності щодо злочинного використання платіжної системи, здійснення банками ефективних превентивних гарантій і співпрацю з правоохоронними органами.

Важливим кроком у створенні глобальної міжнародної системи з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму можна вважати прийняття 20 грудня 1988 року Віденської конвенції ООН «Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин», яка вперше на рівні міжнародної організації вивела відмивання грошей в окрему категорію злочинів, а також передбачала необхідність розвитку міжнародних відносин в сфері боротьби з відмиванням грошових коштів.

Слід звернути увагу на те, що саме під впливом американської політики у сфері протидії легалізації кримінальних доходів формувалися загальні норми відмивання грошей у кримінальному праві країн Європи з урахуванням національних особливостей.

У 1989 році на зустрічі керівників країн Великої сімки в Парижі було створено головний міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей - Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей - ФАТФ (Financial Action Task Force on Money Laundering - FATF).

Основними завданнями ФАТФ стали розробка міжнародних стандартів у боротьбі з відмиванням злочинних доходів і фінансуванням тероризму, які побачили світ у лютому 1990 р., розвиток надійних і ефективних регіональних органів, організованих за тими ж принципами, що і FATF, і розширення співпраці з відповідними міжнародними організаціями.

ФАТФ не має ані чітко визначеної конституції, ані необмеженого строку існування. Кожні п'ять років FATF проводить регулярні огляди своїх завдань. При заснуванні FATF було погоджено, що вона має продовжувати свою роботу так довго як це буде необхідно. Її країни-члени зобов'язалися дотримуватися дисципліни багатостороннього моніторингу і взаємного контролю. Проведення самооцінки та виконання процедур взаємної оцінки є основними інструментами, завдяки яким ФАТФ стежить за ходом реалізації Сорока рекомендацій урядами країн-членів [91].

Як було зазначено раніше, на Європу вплинув досвід США у боротьбі із відмиванням злочинних доходів, і вже у листопаді 1990 року була прийнята так звана Страсбурзька конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», яка створила дієві механізми конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом. Відповідно до Конвенції, відмивання доходів визнано самостійним правопорушенням з широким списком діянь, що передують скоєному злочину [91].

Не менш важливим етапом у розвитку Європейської системи протидії відмивання кримінальних доходів стало прийняття у 1991 р. Радою Європи Директиви Ради Європейського співтовариства (ЄС) від 10 червня 1991 N91/308 «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей» (Council Directive of 10 June 1991 91/308 EEC on prevention the financial system for the purpose of money laundering) [90], так звана Перша директива ЄС щодо відмивання грошей, головною метою якої стала боротьба з відмиванням доходів, отриманих від торгівлі наркотичними засобами, яка наголошувала на:

- встановленні вимог до фінансових установ ідентифікувати клієнтів, які провадять операції на суму від 15 тис. євро;

- наданні інформації компетентним органам про підозрілі операції;

- фіксуванні та збереженні інформації про клієнтів та їх операціях;

- обмеженні обов'язків банків щодо відмови від здійснення ними операцій;

- призупиненні підозрілих операцій клієнтів до моменту формування та направлення повідомлення до компетентних органів;

у разі виявлення факту ухилення від процедур контролю шляхом зменшення суми нижче порогової (15 тис. євро), банкам зобов'язано інформувати органи нагляду про факти вчинення підозрілої операції (Suspicious Transaction Report);

введенні процедур «Знай свого клієнта» (Know Your Customer Policy);

навчанні своїх співробітників з питань фінансового моніторингу.

У червні 1995 р створюється Міжнародне об'єднання підрозділів фінансової розвідки - група «Егмонт», яка спочатку об'єднала представників 24 підрозділів фінансових розвідок з усього світу, основним завданням яких була протидія відмиванню злочинних доходів.

Наступним кроком був перегляд у червні 1996 року Рекомендацій ФАТФ з метою їх адаптації до мінливих світових тенденцій в області відмивання грошей, а також до динаміки технологічного прогресу в сфері фінансових послуг.

У червні 2000 р FATF вперше опублікувала так званий «чорний список», до якого входить перелік країн, які в недостатній мірі співпрацюють з міжнародною організацією, відмовляються від взаємодії з FATF або підтримують міжнародний тероризм.

При цьому необхідно зазначити, що часто в недостатній співпраці звинувачують не тільки ті держави, в яких практикується відмивання грошових коштів, але також ряд країн, що розвиваються, де на даний момент нерозвинена інфраструктура для запобігання подібних дій.

Такою країною на той час була і Україна, яка у вже у вересні 2001 року потрапила до «чорного списку». Недосконала законодавча база, слабка економіка та постійні політичні коливання в країні підривало довіру не тільки населення держави, а й світової спільноти.

Певна трансформація у глобальній боротьбі із легалізації злочинних доходів відбулася із терористичними подіями 11 вересня 2001 року в США, коли поряд із першочерговими причинами відмивання брудних грошей (незаконний обіг наркотичних засобів, ухилення від податків) важливим стало питання щодо фінансування терористичних актів та терористичних організацій.

У відповідь на це Конгрес США в жовтні 2001 р видає «USA Patriot Act» [101], який дає уряду і поліції широкі повноваження з нагляду за громадянами. Акт збільшив повноваження ФБР стосовно підслуховування та електронного стеження за громадянами США, що згодом викликало бум загального невдоволення.

Однак, цей Акт містить ряд норм реально дозволяючих протидіяти як фінансуванню тероризму, так і відмиванню грошових коштів за рахунок посилення внутрішніх процедур (додаткова ідентифікація клієнтів, Customer Due Diligence, посилення нагляду) і поширення дії Акту на іноземні банки-респонденти. Даний акт також наділив Міністерство фінансів США правом визначати юрисдикції, фінансові інститути, чия діяльність може бути пов'язана з відмиванням або фінансуванням тероризму. Крім того, Міністерство фінансів США наділялося правом вводити спеціальні заходи щодо подібних юрисдикцій і фінансових інститутів.

З того моменту терористичні події стали викликом міжнародній спільноті. У тому самому 2001 році ФАТФ видає Вісім спеціальних рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням тероризму, які містили ряд заходів по боротьбі з фінансуванням терористичних актів і терористичних організацій, які стали доповненням до сорока рекомендацій.

Серед них слід виділити рекомендації по визнанню фінансування тероризму кримінальним правопорушенням, рекомендації з організації системи по виявленню операцій з метою фінансування тероризму і, як наслідок, можливість заморожування і конфіскації активів терористів.

Обсяги відмивання грошей та терористичні події на той час дуже активізували роботу FATF у впровадженні ряду нормативних законів. Так, у 2003 році міжнародна організація знову зробила повну переробку Сорока рекомендацій. По суті, були посилені правила поведження із політично важливими персонами (Politically Exposed Persons), також була письмово зафіксована відповідальність банків щодо рахунків банків-респондентів.

У травні 2005 року у Варшаві була укладена Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт, конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму (CETS N 198). Мета Конвенції полягала у необхідності проведення спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства, у сфері протидії легалізації кримінальних доходів, а також у необхідності створити ефективну систему міжнародного співробітництва.

Як бачимо, основними відмінними рисами даного періоду розвитку міжнародної системи стали:

посилення ролі FATF як основної міжнародної спеціалізованої організації в сфері фінансового моніторингу;

включення в об'єкт фінансового моніторингу не тільки питань щодо протидії відмиванню злочинних доходів, а й питань щодо протидії фінансуванню тероризму.

Проте, на нашу думку, головним кроком у спробах здійснення трансформаційних процесів у системі фінансового моніторингу було прийняття Вольфсбергською групою у період з 2005 по 2006 рр. методичних рекомендацій з управління ризиками в сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Питанню оцінки та управління ризиками у сфері протидії легалізації кримінальних доходів почали приділяти значну увагу. У відповідь на це Керівництво FATF опублікувало низку рекомендацій для різних сфер діяльності, серед яких:

- Керівництво по застосуванню підходу, заснованому на оцінці ризиків у сфері ПД / ФТ. Принципи та процедури (червень 2007);
- Керівництво по застосуванню підходу, заснованому на оцінці ризику для торговців дорогоцінними металами і камінням (червень 2008);
- Керівництво по застосуванню підходу, заснованому на оцінці ризику для бухгалтерів (червень 2008);
- Керівництво по застосуванню підходу, заснованому на оцінці ризику агентами по операціях з нерухомістю (червень 2008 року);
- Рекомендації щодо застосування підходу, заснованого на оцінці ризику, для фахівців в області права (жовтень 2008 року);
- Керівництво по застосуванню підходу, заснованого на оцінці ризиків, в секторі обслуговування грошових операцій.

У лютому 2013 року FATF було опубліковано Керівництво щодо здійснення національного оцінювання ризиків у сфері протидії легалізації (відмивання) кримінальних доходів, а пізніше, у жовтні 2014 року ще одне Керівництво щодо застосування ризик-орієнтованого підходу для банківського сектору. Ці Рекомендації у подальшому покращили роботу у контексті оцінювання легалізаційних ризиків в Україні.

Поштовхом до розвитку національної системи протидії відмивання злочинних доходів стало, як було зазначено раніше, потрапляння України у 2001 році до так званого «чорного списку» FATF. Після того як Всесвітній банк і МВФ виконали в 2001 році роботу по оцінці фінансового сектора України, вони строго вказали на відсутність належного контролю в секторі небанківських фінансових

установ, а також на відсутність у країні законодавства, що передбачає заходи боротьби з легалізацією доходів. Як наслідок – низка обмежень на операції з українськими банками.

У листопаді 2001 року, щоб виправити ситуацію, яка склалася, Верховною Радою України був розглянутий перший проект Закону "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом". На період до прийняття відповідного законодавчого акту вводився обов'язковий фінансовий контроль за всіма фінансовими операціями, які були визначені як значні або сумнівні та здійснювалися на території України фізичними і юридичними особами.

У 2002 році виконавчою владою України було прийнято рішення про створення Державного департаменту фінансового моніторингу (зараз – Державна служба фінансового моніторингу України), а також служби фінансової розвідки у складі Міністерства фінансів України.

Відправною точкою становлення повномасштабної загальнодержавної системи боротьби з відмиванням злочинних доходів, було прийняття Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» у червні 2003 року, який, в цілому, відповідав міжнародним стандартам у сфері боротьби з кримінальними доходами, в тому числі, Віденської та Страсбурзької конвенції директиви ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та Базельським принципам ефективного банківського нагляду.

У відповідь на спроби України вдосконалювати національну систему фінансового моніторингу, вже у січні 2004 року Керівництво FATF, ознайомившись з діяльністю центральних органів виконавчої влади в сфері боротьби з «відмиванням» коштів, вирішує виключити Україну із «чорного списку», що неабияк вплинуло на подальший розвиток національної системи протидії легалізації кримінальних доходів та імідж країни в цілому.

Проте, активно проводити моніторинг України стосовно справ щодо протидії відмиванню кримінальних доходів Групою не припинялося і тривало до лютого 2006 року, після того, як Верховною Радою були прийняті зміни до базового Закону щодо розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері і безперешкодного обміну інформацією з відповідними закордонними організаціями.

Однак не завжди внесення змін до законодавства встигало за новими вимогами міжнародного співтовариства. Тому в кінці 2007 року Україна, за висновками ФАТФ, знову потрапила в список країн, які недостатньо співпрацюють у сфері протидії відмивання кримінальних доходів.

Основними претензіями, які висувалися до нашої країни, серед інших, були:

відсутність в законодавстві визначення так званих публічних діячів, особливостей роботи з такими клієнтами та контролю відповідних ризиків;

відсутність зобов'язань, відповідних рекомендаціям ФАТФ, у деяких учасників фінансових операцій - агентів з нерухомості, адвокатів, нотаріусів та ін.;

відсутність вимог в сфері фінансового моніторингу в діяльності казино тощо.

Беручи до уваги вищенаведені претензії, Україна прийняла новий Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», який вступив в силу 21 серпня 2010 року.

Він спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та забезпечення формування загальнодержавної багатоджерельної аналітичної інформації, що дає змогу правоохоронним органам України та іноземних держав виявляти, перевіряти і розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями [2].

Як результат, 28 жовтня 2011 року, Групою з розробки фінансових заходів було прийнято рішення про виключення України зі списку, що свідчило про зміцнення довіри до нашої держави з боку міжнародної спільноти і мало наслідком полегшення умов роботи вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку.

Слід відмітити, що вищий орган у системі органів виконавчої влади України в ролі Кабінету Міністрів України (КМУ) суттєво вплинув на розвиток нормативно-правової бази у сфері протидії легалізації «брудних» грошей. Крім низки законодавчих актів, КМУ також розробляє відповідні стратегічні орієнтири. Так, у 2005 році розпорядженням КМУ від 03.08.2005р. № 315-р була

схвалена Концепція розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005-2010 роки. Після закінчення терміну дії цієї Концепції Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 09.03.2011 № 190-р було прийнято Стратегію розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року.

28 квітня 2020 року, набирає чинності Закон України «Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-ІХ.

Законом визначені комплексні зміни законодавства, які полягають у наступному:

зкладається основа для можливості здійснення суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) дистанційної верифікації клієнтів, що є особливо актуальним в умовах поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2;

зменшується з 17 до 4 кількість ознак фінансових операцій, про які СПФМ зобов'язані обов'язково повідомляти Держфінмоніторинг. Таким чином, СПФМ обов'язково інформуватимуть про фінансові операції, пов'язані з готівкою, переказом коштів за кордон, публічними діями та клієнтами з держав, що не виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що провадять діяльність в антилегалізаційній сфері;

збільшується поріг (з 150000 грн до 400000 грн) для фінансових операцій, про які СПФМ зобов'язані інформувати Держфінмоніторинг;

разом з переходом на ризик-орієнтований підхід при поданні інформації про підозрілі фінансові операції суб'єктами первинного фінмоніторингу вводяться адекватні заходи впливу за порушення антилегалізаційного законодавства: від письмового застереження і штрафних санкцій у значних розмірах до анулювання ліцензії;

розширюється коло СПФМ, до яких віднесено суб'єктів господарювання, які надають податкові консультації, осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами та постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;

вдосконалюється процедура визначення кінцевих бенефіціарних власників;

передбачаються механізми регулювання сфери обігу віртуальних активів, зокрема визначений регулятор для суб'єктів цієї сфери;

здійснюється удосконалення механізму застосування цільових фінансових санкцій, відповідно до вимог 6 та 7 Рекомендацій FATF та Резолюції Ради Безпеки ООН 1267 та 1373, зокрема, запровадження процедури замороження активів та удосконалення положень щодо здійснення міжнародного співробітництва у зазначеному напрямку;

запроваджується механізм покладання на третіх осіб для здійснення належної перевірки;

встановлюються нові вимоги щодо супроводження переказів інформацією про ініціатора та одержувача коштів;

вносяться зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, зокрема в новій редакції викладена стаття 209 КК України (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом).

Можна зробити висновки, що протягом багатьох років становлення національної системи протидії легалізації (відмивання) кримінальних доходів нерозривно пов'язана із трансформаційними процесами світової фінансової системи, а також із урахуванням наявного зарубіжного досвіду у цій сфері.

Для підтвердження даного твердження пропонуємо зробити компаративний аналіз впровадження ризик-орієнтованого підходу у системі фінансового моніторингу України та в інших країнах.

Для проведення компаративного аналізу ризик-орієнтованого підходу у банківському секторі України і зарубіжних країн для протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, нами було представлено особливості організації, методичного, кадрового та інформаційно-технологічного забезпечення такого підходу (табл. 3.3).

Проведений аналіз дозволив виділити нам такі суттєві недоліки в національній системі протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а саме:

відсутність інструментів перевірки достовірності наданої національними публічними особами інформації під час заповнення електронних декларацій;

Таблиця 3.3

Ризик-орієнтований підхід у банківському секторі України і зарубіжних країн у сфері ПЛД/ФТ

Україна 1	Інші країни світу 2
Методичне забезпечення РОП	
<p>Використовуються методичні вказівки ФАТФ, НБУ, ДСФМУ, Базельського комітету. Можлива розробка банками власних процедур, політик, стандартів ПЛД/ФТ. Вибір методу оцінки ризику легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів залежить від обраних банком критеріїв даного ризику (в Україні здебільшого це ризик клієнта, ризик країни та ризик послуги). Найпоширенішим методом оцінки ризику серед вітчизняних банків є бальний метод (рейтинговий).</p>	<p>У деяких країнах, таких як США, Нідерланди, Німеччина, Великобританія, в банківських установах окрім проведення рейтингового методу оцінки клієнта банку та присвоєння йому ступеня ризику, проводиться оцінка якості запобіжних заходів в області протидії відмиванню грошей, а саме у виконанні завдань відповідальною особою, ІТ-моніторингу, заходів «знай свого клієнта» і т.д. Рейтинги виставляються на основі інформації, міститься в щорічних аудиторських звітах і додаткових оцінках, що проводяться зовнішніми аудиторами.</p>
Організаційне забезпечення РОП	
<p>Окремого підрозділу з управління ризиками легалізації (відмивання) незаконно отриманих доходів у вітчизняних банках не існує. Створюються департаменти з фінансового моніторингу або підрозділи з управління ризиками загалом. Згідно з Положенням про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах №64 від 11.06.2018, банки зобов'язані створювати комплексну, адекватну та ефективну систему управління ризиками з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру та обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку. Особливістю даних систем є у запровадженні культури ризиків (кодекси поведінки, запобігання конфліктам інтересів) та виокремлення комплаєнс- ризику як окремого типу банківського ризику</p>	<p>В банках Європейських країн широко використовується організаційна модель «трьох ліній захисту» (п.3.1). На відміну від України, зарубіжні системи ПЛД/ФТ базуються на принципі надання банкам «широких прав та повноважень» у сфері ПЛД/ФТ (вважається, що банки за визначенням краще, ніж орган фінансової розвідки). Найбільшу увагу зарубіжними банками у сфері ПЛД/ФТ приділяється забезпеченню дотримання встановлених вимог політики, правил, стандартів ПЛД/ФТ (комплаєнс). Наприклад, в Австралії та Німеччині проводяться заходи «невеликої», «середньої» та «високої інтенсивності», в залежності від конкретних обставин окремих установ для безпосереднього підвищення рівня дотримання встановлених вимог у сфері ПЛД/ФТ.</p>
Кадрове забезпечення РОП	
<p>Банківською установою назначається Відповідальний співробітник банку з питань фінансового моніторингу. Кандидатура такого працівника погоджується НБУ, він є незалежний у своїй діяльності та підзвітний тільки керівнику банку</p>	<p>Наглядові органи в ході виїзних перевірок виділяють спеціальних співробітників, які постійно присутні в таких установах і здійснюють безперервний нагляд за їх діяльністю, а також отримують нову інформацію про стан установи</p>

Продовження табл. 3.3

1	2
<p>Навчання та перевірка персоналу з питань ПЛД/ФТ вітчизняними банками проводиться в середньому 1 раз на рік. Особливу увагу працівники банку приділяють перевірці публічних діячів (ПЕП) та кінцевих бенефіціарів.</p>	<p>та його оцінки ризиків не рідше ніж раз у квартал. Широко використовуються в міжнародній практиці банків спеціально розроблені психологічні тести, де на меті є детальне вивчення поведінки, характеру та схильності до протиправних дій працівників банку</p>
Інформаційно - технологічне забезпечення РОП	
<p>Згідно першої проведеної Національної оцінки ризиків, технічне забезпечення вітчизняних банків є застарілим та потребує подальшого оновлення та розвитку новітніх технологій на основі передового досвіду індустріально розвинених країн у сфері інтерактивних банківських послуг. Наразі вітчизняними банками практикується введення Системи BankID - Єдиної національної системи електронної дистанційної ідентифікації фізичних осіб.</p>	<p>В міжнародній банківській практиці сфера інформаційних систем є досить розвинутою. Серед загальноприйнятих програмних забезпечень зарубіжні банки використовують NORKOM Technology і MANTAS (Oracle) для моніторингу трансакцій. Бази даних Equity Banker, World Check і Dow Jones використовуються для вивчення клієнтів на етапі встановлення відносин. Більших обертів серед банків набирають системи цифрових ідентифікаторів для проведення встановлення особи і верифікації клієнтів (Fintech, Regtech).</p>

недосконале чинне антилегалізаційне законодавство (відсутність законодавчого регулювання з питань обов'язкової організації в банку системи комплаєнс-контролю у сфері ПЛД/ФТ та належного технічного забезпечення для ідентифікації клієнта та виявлення підозрілих фінансових операціях);

низький рівень забезпечення розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) незаконно отриманих доходів

відсутність контролю за діяльністю політичних партій стосовно додержання встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій;

незабезпеченість організації спільних навчань правоохоронних органів та банківських працівників з метою обміну досвідом у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) незаконно отриманих доходів.

У зв'язку з цим, низька ефективність організації управління ризиками фінансового моніторингу в банках України зумовлена такими чинниками:

слабкий рівень забезпечення банками відповідними структурними підрозділами з дотримання встановлених вимог, правил, стандартів у сфері ПЛД/ФТ (комплаєнс);

у більшості банків не розроблені власні системи оцінювання ризиків фінансового моніторингу;

недостатньо забезпечена наглядова діяльність банків щодо перевірки працівників банку в області ПЛД/ФТ, проведення документарного аналізу, заходів контролю;

наявність застарілого технологічного забезпечення, що унеможлиблює відстеження та моніторинг новітніх схем з відмивання коштів.

Таким чином, застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом зарубіжними країнами свідчить про наявність більшого досвіду у цій сфері, ніж, наприклад, у нашій країні, та в цілому дотримуються Рекомендацій FATF.

Однак, зміни у законодавстві та вперше проведена Національна оцінка ризиків в Україні продемонструвала, що органи влади належним чином усвідомлюють ризики, запланували дії і вживають заходів для пом'якшення ризиків.

3.2. Розробка альтернативного способу визначення кредитного рейтингу позичальника юридичної особи

Формування кредитної політики – один із найважливіших аспектів діяльності банку в цілому. Проаналізувавши процес формування кредитної політики АТ «ПроКредит Банк» та оцінивши кредитну діяльність банку, зроблено висновок, що значну частку кредитного портфелю складають кредити, що надані юридичним особам. Це свідчить про залежність банку від кредитного ризику. В зв'язку з цим необхідно удосконалити систему оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи, як елемент системи формування кредитної політики банку. На рис. 3.2 наведено загальну схему оцінки кредитоспроможності позичальника.

Проаналізувавши рис. 3.2, можна дійти висновку, що банк не враховує ряд чинників, що повинні бути оцінені для прийняття рішення щодо кредитування, а саме:

оцінка ринкової кон'юнктури;
аналіз темпів розвитку бізнесу;
отримання інформації щодо місця підприємства в галузі;
розкриття основних видів бізнесу в межах окремих напрямків діяльності;
визначення можливості проведення якісного аналізу звітності підприємства;
визначення ринкової позиції позичальника, конкурентного середовища та ефективності ведення бізнесу.

Рис. 3.2. Загальна послідовність оцінки кредитоспроможності позичальника

Оцінка кредитоспроможності позичальника є ключовим інструментом, що необхідний для ефективної реалізації кредитної політики банку. В даному аспекті розроблена автором методика визначення кредитного рейтингу позичальника-юридичної особи.

Сутність запропонованого методичного підходу до визначення рейтингу клієнтів юридичних осіб полягає у побудові внутрішньої моделі оцінювання кредитоспроможності клієнта. За основу взято авторський текст, в якому запропоновано спосіб підтримки рішень з визначення ключової ставки НБУ, розроблений Внуковою Н. М., Тесло М. П., Короткою Н. С. та Нечипоренко Д. І. [31].

Даний підхід дозволить провести аналіз різних аспектів діяльності позичальника і визначити можливість надання кредиту на даному етапі його розвитку.

Методика визначення рейтингу клієнтів юридичних осіб є внутрішньою моделлю оцінки кредитоспроможності клієнта.

Методика розроблена з метою:

визначення рівня кредитного ризику банку для конкретного клієнта або групи пов'язаних позичальників;

використання при визначенні ліміту кредитування для конкретного клієнта або груп пов'язаних позичальників.

Розроблена автором методика ґрунтується на аналізі наступних факторів:

аналіз ринкового позиціонування клієнта;

клієнтська характеристика;

фінансовий стан клієнта;

прогнози фінансової діяльності та бізнес-план клієнта.

Методика повинна поширюватись на всіх клієнтів юридичних осіб. В основу кредитного рейтингу клієнтів покладено принцип виявлення зважених умовно критеріїв, що розподілені на групи та підгрупи, з подальшим виведенням балів і переведенням їх у внутрішню рейтингову шкалу для використання програмного забезпечення Decision Making Helper [103], яке допоможе визначити чи може бути наданий кредит клієнту.

Кожна група (підгрупа) може бути оцінена за шкалою від -5 до 5, де -5 це найнижчий бал, а 5 – найвищий. А також визначення важливості кожною підгрупи для прийняття рішення щодо кредитування клієнта юридичної особи за шкалою Low, Semi-low, Medium, Semi-high, High.

Підрахунок балів для обчислення рейтингу клієнта здійснюється в наступній послідовності:

Визначення бальної оцінки для підгрупи (-5, -4, ..., 0, ..., +4, +5).

Визначення важливості кожної групи критеріїв (Low, Semi-low, Medium, Semi-high, High).

Результат – можливість надання кредиту юридичній особі.

При розрахунках рейтингу клієнта використовується фінансова звітність на останню звітну дату (баланс і звіт про прибутки і збитки). Для розрахунку показників прибутковості використовується звітність за останні 12 місяців (4 квартали). Повторний розрахунок рейтингу пропонується проводити раз на рік після звітної дати кварталу.

Основні етапи запропонованої методики визначення кредитного рейтингу позичальника :

Перший етап пов'язаний із розглядом документів, наданих клієнтом для оформлення кредиту. Перш за все, до таких документів належать установчі документи юридичної особи, а також фінансові звіти за формою №1 та формою №2. Одним з ключових елементів даної оцінки є визначення актуальності реєстрації юридичної особи. Визначивши легітимність установчих документів позичальника, необхідно перейти до збору всіх необхідних даних для розрахунку ключових фінансових показників. Ключовими джерелами отримання даних для аналізу позичальника є його фінансова, управлінська звітність, БКІ, тощо. Зібраний пакет документів дозволяє повною мірою провести оцінку клієнта. Оцінка клієнта – це перший і основний етап визначення рейтингу.

На даному етапі кожному критерію присвоюється оцінка в балах в межах трьох підгруп, а саме аналіз ринкового позиціонування клієнта; характеристика клієнта; фінансовий стан клієнта; аналіз окупності проекту, що фінансується. За результатами проведеної оцінки клієнту присвоюється рейтинг, який слугує ключовим критерієм при ухваленні рішення щодо можливості кредитування.

Запропонована методика характеризується аналізом низки показників, механізм розрахунку яких пропонується розглянути детальніше. Оцінка клієнта – це перший і основний етап присвоєння рейтингу. На даному етапі кожному критерію присвоюється оцінка в балах в рамках трьох підгруп, а саме:

аналіз ринкового позиціонування клієнта;

характеристика клієнта;

фінансовий стан клієнта;

До складу першої групи необхідно віднести наступні показники. Класифікація галузі клієнта. Ранжування за даною підсистемою проводиться на

основі табл. 3.3. Галузі визначаються банком самостійно на основі стратегії розвитку відповідно до пріоритетності. Важливість на рівні – Medium.

Також у теперішній час слід звернути увагу на ризики, пов'язані із пандемією коронавірусу Covid-19, тому підприємства, які мають значні ризики від пандемії (ресторанна діяльність, готелі та ін.) не можуть належати до груп А і Б, оскільки банківська установа несе додаткові ризики.

Таблиця 3.3

Ранжування за галузевою належністю підприємства

Характеристика критеріїв	Оцінка в балах
Компанії, що працюють одночасно в галузях груп А та Б	+5
Компанії, що працюють в галузях групи А	+3
Компанії, що працюють в галузях групи Б	0
Компанії, що працюють в галузях групи В	-3
Компанії, що працюють в галузях Г та Д	-5

Наступний показник, який доцільно аналізувати за даним напрямом, є положення клієнта на ринку основної продукції. Даний показник необхідно оцінювати станом на останню звітну дату. Під поняттям основної продукції варто розуміти ту продукцію, виручка від реалізації якої складає максимальну частку в загальному обсязі виручки підприємства. Критерії для його оцінки наведені в табл. 3.4. Важливість на рівні – Semi-high.

Даний показник оцінюється залежно від того, на якому ринку працює клієнт – регіональний (по областях) або спільний ринок України. Для оцінки пропон запропоновано обрати кращий показник.

Наступним показником в даній категорії пропонуємо вважати динаміку обсягів продажів клієнта. Результати за цим показником варто поділити на 3 групи. Важливість на рівні Semi-High.

Якщо обсяги продажів клієнта за минулий період поточного року вище аналогічного показника попереднього року, при цьому спостерігається зростання частки клієнта на ринку відповідної галузі / підгалузі або клієнт є великим гравцем у відповідній галузі / підгалузі, то варто оцінити даного клієнта на рівні +5 балів.

Таблиця 3.4

Ранжування за положенням клієнта на ринку основної продукції

Характеристика критеріїв	Оцінка в балах
Клієнт є монополістом на ринку основної продукції, тобто ринкова доля даної продукції клієнта складає більш ніж 50 %	+5
Доля ринку основної продукції клієнта складає 30-50 %	+3
Доля ринку основної продукції клієнта складає 10-30 %	0
Доля ринку основної продукції клієнта складає 3-10 %	-3
Доля ринку основної продукції клієнта складає менше 3 %, або дану долю визначити неможливо	-5

У разі, якщо обсяги продажів клієнта за минулий період поточного року вище аналогічного показника попереднього року, при цьому частка клієнта на ринку відповідної галузі / підгалузі без зміни, або оцінити дані показники не представляється можливим, то варто присвоїти клієнту +3 бали.

Якщо ж обсяги продажів клієнта за минулий період поточного року нижче аналогічного показника попереднього року при цьому частка клієнта на ринку відповідної галузі / підгалузі без зміни, або оцінити дані показники не представляється можливим, клієнт заслуговує оцінку -3 бали.

У даному розділі необхідно оцінити залежність клієнта від постачальників основної продукції / послуг. Важливість на рівні Semi-High.

Якщо клієнт має можливість диверсифікувати коло постачальників продукції / послуг, при цьому існує вибір постачальників або підрядників (їх кількість більше 10), при цьому частка одного постачальника становить не більше 30%, то клієнту необхідно присвоїти +5 балів.

Ставити +3 бали ставити в тому разі, якщо у клієнта є ряд постачальників продукції / послуг (менше 10), при цьому частка одного постачальника становить не більше 50% від загального обсягу наданих послуг. Клієнт не отримує -3 бали, якщо на одного постачальника відводиться більше 50 % від загального обсягу постачання.

Оцінивши постачальників клієнта, необхідно провести оцінку залежності клієнта від покупців основної продукції. Розподіл балів за даною підгрупою проводиться аналогічно попередньому показнику, орієнтуючись на покупців. Таким чином два останні показники дають змогу оцінити основних контрагентів клієнта, та визначити залежність його діяльності від визначених суб'єктів.

Наступною групою показників є безпосередня характеристика клієнта. Перш за все в даному блоці варто оцінити наявність позитивної кредитної історії клієнта.

Кредитна історія оцінюється за всіма договорами, які були укладені протягом 12 місяців, що передують даті розрахунку рейтингу, і передбачали отримання клієнтом кредитів у будь-яких формах, які на дату розрахунку рейтингу погашені (зобов'язання за договорами виконані в повному обсязі). Оцінку результатів аналізу необхідно проводити на основі таблиці 3.5. В аналізі враховується кредитна історія контрагента в банку і кредитна історія в інших кредитних організаціях, якщо вона підтверджена документально. Важливість на рівні – Semi-high.

Таблиця 3.5

Ранжування за кредитною історією клієнта

Характеристика критеріїв	Оцінка в балах
Клієнт не менше як протягом 12 міс. має позитивну кредитну історію (тобто банку невідомі випадки невиконання або неналежного виконання (за винятком прострочки не більше 30 календарних днів) клієнтом своїх зобов'язань по основній сумі, відсоткам, комісіям та іншим зобов'язанням перед банком або іншими кредиторами).	+5
Клієнт має позитивну кредитну історію протягом останніх 9 місяців	+3
Клієнт має позитивну кредитну історію протягом останніх 6 місяців	0
Клієнт не має кредитної історії, або інші випадки, що не вказані вище	-3

Важливим елементом аналізу майбутнього позичальника є диверсифікація його бізнесу. Даний показник оцінюється на підставі питомої ваги виручки, яку генерує окремо взятий напрям бізнесу. Рівень важливості – Semi-high.

Під диверсифікацією бізнесу клієнта слід розуміти одночасний розвиток багатьох, не пов'язаних один з одним видів виробництв, збільшення кількості видів і найменувань продукції та послуг, проникнення компанії в інші галузі (КВЕД).

У разі, якщо від одного напрямку діяльності отримується не більше 30 % виручки, слід поставити +5 балів, якщо не більше 60 % - +3 бали, а в разі отримання більшої частки виручки за одним напрямом взагалі отримує 0 балів.

Важливим аспектом аналізу є наявність аудиторської чи управлінської звітності. Проведення аудиту незалежною аудиторською компанією говорить про глибину перевірки бухгалтерської або податкової звітності фірми клієнта і дозволяє відтворити повноцінну картину її фінансового стану. З огляду на вищесказане можна представимо бальну оцінку даної підгрупи (табл. 3.6). Важливість на рівні Medium.

Таблиця 3.6

Ранжування за наявністю аудиторської чи управлінської звітності

Характеристика критеріїв	Оцінка в балах
Аудит проводився незалежною аудиторською компанією не більше 12 місяців тому. При цьому в банк було надано підтвердження даного факту (наявність звіту про проведену перевірку).	+5
Аудиторському звіту підприємства більше 12 місяців	+3
Відсутнє підтвердження проведеного аудиту. Надана управлінська звітність, яка дає розуміння реальної ефективності бізнесу.	0
Відсутнє підтвердження проведеного аудиту, управлінська звітність не надана	-3

Останнім показником у даній групі, який запропоновано проаналізувати, є період діяльності клієнта на ринку. Часовий проміжок розділений на 4 проміжки: до року, від 1 до 3 років, від 3 до 5 років, більше 5 років, яким присвоєні відповідні оцінки в балах, -3, 0, +3 та +5 балів.

Таким чином, дана група показників дозволяє проаналізувати загальний стан клієнта, визначити його працездатність. Наступним етапом аналізу є оцінка фінансового стану клієнта. Дана категорія є ключовою для присвоєння рейтингу (Рівень важливості - High).

Враховуючи вимоги постанови НБУ № 351 від 30.06.2016 р. у редакції від 05.03.2020 р. про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [6] пропонується визначення бальної оцінки за таблицею 3.7.

Додатково до даного інтегрального коефіцієнту пропонується оцінити якість розрахунків клієнта. Якість розрахунків залежить від наявності простроченої дебіторської чи кредиторської заборгованості. Якщо у клієнта повністю відсутня або мінімальна (не більше 5% від обсягу відповідної

заборгованості) прострочена дебіторська або кредиторська заборгованість, то оцінюємо його діяльність в +5 балів. Якщо така заборгованість не перевищує 10 %, то оцінка складає +3 бали. В разі існування простроченої заборгованості в межах 10-20 %, варто поставити 0 балів. В інших випадках ставимо -5 балів.

Таблиця 3.7

Ранжування за класом позичальника

Клас за постановою №351	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Бальна оцінка за авторською розробкою	+5	+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-5

Останнім показником є достатність операційного прибутку для обслуговування фінансових зобов'язань (Debt/EBIDA). Розраховується як відношення усіх зобов'язань клієнта перед фінансовими установами із урахуванням нового кредиту до показника EBIDA - earnings before interest, depreciation and amortization (доходи до сплати відсотків за кредитами та нарахування амортизації). У разі значення даного коефіцієнту менше 2,5 ставимо оцінку +5, у всіх інших випадках оцінка складе -5 балів.

Після оцінки всіх ризиків, які можуть бути пов'язані із кредитуванням клієнта юридичної особи, необхідно ввести дані у програмне забезпечення Decision Making Helper, яке визначить у відсотковому еквіваленті вірогідність надання кредиту позичальнику.

Оскільки банки мають ставки кредитування у різному проміжку, наприклад, на 01.10.2020 р. ставки кредитування юридичних осіб в АТ «ПроКредит Банк» складають 11-13% річних, то пропонується використовувати даний метод і для визначення рівня ставки для клієнта (табл. 3.8).

Оскільки демо-версія програмного забезпечення Decision Making Helper дозволяє проводити аналіз лише за трьома критеріями, необхідно розподілити запропоновані характеристики у групи по три.

1 група – галузева належність підприємства, положення клієнта на ринку основної продукції та динаміка обсягів продажів клієнта;

2 група – залежність клієнта від постачальників/покупців основної продукції, кредитна історія клієнта, диверсифікація бізнесу;

3 група – наявність аудиторської чи управлінської звітності, ранжування за класом позичальника, Debt/EBIDA.

Таблиця 3.8

Прийняття рішення банком щодо кредитування

Результат Decision Making Helper	Рішення банку про кредитування та рівень ставки
70-100%	Погодити видачу під 11% річних
40-70%	Погодити видачу під 12% річних
10 – 40%	Погодити видачу під 13% річних
Менше 10%	Відмовити у видачі

На основі запропонованого методу спробуємо перевірити клієнта АТ «ПроКредит Банк» - ТОВ «Х», данні якого не дозволяє розкривати банківська таємниця. Проте можна провести аналіз на основі запропонованих показників. Результати наведені у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Оцінки клієнта ТОВ «Х» для визначення можливості надання кредиту

Критерій	Оцінка в балах
Галузева належність підприємства	+3
Положення клієнта на ринку основної продукції	+3
Динаміка обсягів продажів клієнта	+5
Залежність клієнта від постачальників/покупців основної продукції	+3
Кредитна історія клієнта	+5
Диверсифікація бізнесу	+3
Наявність аудиторської чи управлінської звітності	0
Ранжування за класом позичальника	+2
Debt/EBIDA	+5

На рис. 3.3 наведено результати дослідження за допомогою програмного забезпечення Decision Making Helper за трьома групами.

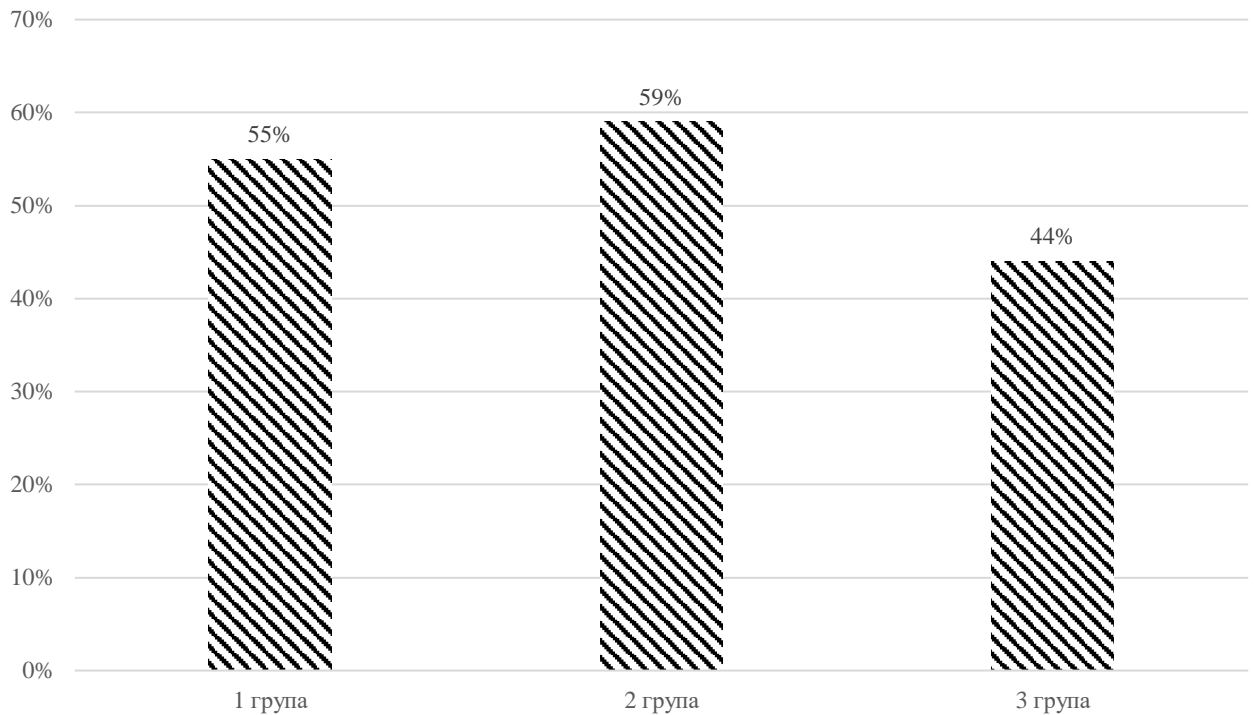

Рис. 3.3 Результати дослідження за допомогою програмного забезпечення Decision Making Helper за трьома групами

Оскільки всі три групи потрапили у проміжок від 40% до 70%, тому пропонується надати кредит підприємству ТОВ «Х» з відсотковою ставкою 12% річних. При цьому, в АТ «ПроКредит Банк» даний клієнт отримав позику під 11%, що говорить про те, що не всі ризики, пов'язані із цим клієнтом, були оцінені.

3.3. Оптимізація кредитних операцій за мінімізацією ризиків

Основною задачею банківської системи є найефективніший розподіл ресурсів. Під час прийняття рішення, кожен суб'єкт прагне до максимізації власної вигоди, тому його поведінка є раціональною. Саме тому банківські установи обирають задачі оптимізації, тобто отримання найбільшого прибутку і найменшого ризику. На думку автора, питання оптимізації структури кредитних операцій банку має великий науковий і практичний інтерес, оскільки саме відсотки за кредитами є найбільшою часткою у структурі доходів банківської установи.

Для підвищення конкурентоспроможності АТ «ПроКредит Банк» та забезпечення найбільш сприятливих умов для його функціонування необхідно вдосконалювати процес управління кредитними операціями, що можна досягти шляхом розробки моделі оптимізації структури кредитних операцій банку, що дозволить провести аналіз зміни дохідності сформованих активів залежно від зміни ключових факторів з метою створення найбільш прибуткової та найменш ризикованої сукупності кредитних операцій банку.

Основним результативним показником ефективності діяльності банку є прибуток, на обсяги якого впливає такий фактор як дохідність тієї чи іншої здійсненої активної операції. Для встановлення кількісного зв'язку між результативним та факторними показниками, а також визначення доцільності включення в остаточну модель того чи іншого факторного показника, необхідно провести кореляційно-регресійний аналіз, який дозволить відібрати найбільш впливові фактори.

Для визначення оптимальної структури кредитних операцій банку, яка принесе максимальний прибуток, розглянуто показники, які відображають дохідність кредитних операцій за категорією клієнта: коефіцієнт доходності кредитних операцій для бізнес клієнтів, коефіцієнт доходності кредитних операцій для агро-клієнтів, коефіцієнт доходності кредитних операцій для фізичних осіб.

Коефіцієнт доходності кредитних операцій банку визначено за формулою (3.1):

$$D_a = \frac{D}{A}, \quad (3.1)$$

де D – доходи банку від здійснення активних операцій ;

A – активи банку.

Отримані результати розрахунку за останні 5 років представлені в табл. 3.10.

Коефіцієнти доходності кредитних операцій банку за категорією клієнта (X) є факторними показниками, а результативним показником – коефіцієнт доходності кредитів (Y).

Таблиця 3.10

Вихідні дані для побудови регресійної моделі

Роки	Коефіцієнт доходності кредитів (Y)	КД кредитних операцій бізнес-клієнтів (x1)	КД кредитних операцій агро-клієнтів(x2)	КД кредитних операцій клієнтів фізичних осіб(x3)
2014	0,129	0,125	0,144	0,072
2015	0,147	0,144	0,163	0,079
2016	0,152	0,147	0,181	0,081
2017	0,161	0,154	0,218	0,089
2018	0,172	0,156	0,248	0,092

Було проведено кореляційно-регресійний аналіз для того, щоб встановити тісноту лінійного зв'язку між змінними. Результати кореляційного аналізу впливу коефіцієнта доходності кредитних операцій тієї чи іншої категорії клієнта на коефіцієнт доходності кредитів наведені у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Матриця коефіцієнтів парної кореляції

	Y	x1	x2	x3
Y	1	0,9631	0,9661	0,9828
x1	0,9631	1	0,8994	0,9452
x2	0,9661	0,8994	1	0,9666
x3	0,9828	0,9452	0,9666	1

Визначення парних коефіцієнтів кореляції здійснювалося за формулою (3.2). Значення коефіцієнта кореляції r знаходиться в межах від -1 до +1. За $r > 0$ зв'язок між показниками прямий, за $r < 0$ – обернений.

$$r = \frac{\overline{XY} - \bar{X} \times \bar{Y}}{\sigma_x \sigma_y}, \quad (3.2)$$

де X – факторний показник;

Y – результативний показник.

Визначення парних коефіцієнтів кореляції дозволило визначити ступінь та напрямок зв'язку між загальним рівнем доходності активів та показниками

доходності певних активних операцій банку. Як видно з табл. 3.12, між коефіцієнтами доходності кредитних операцій за категорією клієнта та загальним показником рівня доходності кредитів банку дуже тісний прямий зв'язок, тобто зміна показника рівня загальної доходності кредитних операцій банку повністю пояснюється зміною доходності кредитних операцій за категорією клієнта.

Для того, щоб визначити як змінюється середнє значення однієї ознаки (Y) в залежності від другої (X) побудовано рівняння регресії. Результати побудови регресії наведені у табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Результати побудови множинної регресії

Показник	Бета-коефіцієнт	Стандартна похибка бета-коефіцієнту	Коефіцієнт регресії	Стандартна похибка коефіцієнту регресії	Значення t-критерію Стьюдента	Рівень істотності
Вільний член рівняння			0,35924	0,000001	5,00635	0,00001
X1	0,188045	0,0002	1,025152	0,000001	16,64143	0,000009
X2	0,742833	0,0034	1,606186	0,000001	21,51921	0,000011
X3	0,095337	0,0001	0,605628	0,000001	7,66355	0,000000

Таким чином, рівняння, що відображає зміну середньої величини однієї ознаки (y) залежно від других (x), тобто побудована модель має вигляд (3.3):

$$Y = 0,35924 + 1.02515 \times X1 + 1.6061 \times X2 + 0.6056 \times X3 \quad (3.3)$$

Виходячи з проведеного кореляційно-регресійного аналізу, виведено, що найбільший вплив на загальний рівень доходності кредитних операцій банку мають показники доходності кредитних операцій агро-клієнтів, а найменший – кредитів фізичних особам.

В табл. 3.13 представлено розрахунок основних показників регресійного аналізу, які дають можливість оцінити якість побудованої моделі.

Аналіз результатів розрахунку основних показників якості побудованої моделі (табл. 3.13) дає можливість зробити наступні висновки:

додатне значення коефіцієнтів регресії свідчить про пряму залежність між

коефіцієнтами. Якщо збільшиться коефіцієнт доходності кредитної операції за якоюсь категорією клієнта, то спостерігатиметься збільшення коефіцієнту загальної доходності кредитних операцій банку.

Таблиця 3.13

Результати кореляційно-регресійного аналізу

Коефіцієнт множинної кореляції	1
Коефіцієнт детермінації	0,9999
Скоректований коефіцієнт детермінації	0,9995
Розрахункове значення F-критерію (3,14)	569,56
Стандартна похибка оцінки (рівняння)	0,000026

коефіцієнт множинної кореляції який характеризує тісноту лінійного зв'язку між залежною й всіма незалежними змінними дорівнює 1, це свідчить про високу якість побудованої моделі;

коефіцієнт детермінації дорівнює 1, тобто варіація загального показника доходності активів на 100 % обумовлюється варіацією показників доходності кожної з аналізованих операцій;

адекватність побудованої моделі оцінено за критерієм Фішера, розрахункове значення F-критерію дорівнює 569,56, що перевищує табличне значення та свідчить про адекватність побудованої моделі;

значущість факторних показників оцінено за критерієм Стьюдента, розраховані значення якого для факторних показників перевищують критичні, тобто це свідчить про їх статистичну значущість;

Отримані показники свідчать про те, що прогноз, створений на основі цього рівняння регресії, буде достовірним.

Залежність зміни результативного фактору – загального показника доходності активів від зміни середнього значення одного з факторних показників на 1%, за умови, що інші факторні показники моделі залишаються незмінними, описується за допомогою загального коефіцієнта еластичності, що розраховується за формулою (3.4):

$$\varepsilon = a \times \frac{x_i}{y}, \quad (3.4)$$

де ε - еластичність i -того фактора;

\bar{x}_i - середнє за період 2015-2019 рр. значення i -ого факторного показника;

\bar{y} - середнє за період 2015-2019 рр. значення результативного показника.

Результати розрахунку показників залежності зміни загального показника доходності кредитних операцій від зміни факторних показників за 2015-2019 роки представлені в табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Показники залежності зміни загального показника доходності кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» від зміни факторних показників

Рік	Зміна Y за рахунок зміни x_1 на 1%, %	Зміна Y за рахунок зміни x_2 на 1%, %	Зміна Y за рахунок зміни x_3 на 1%, %
1	2	3	4
2015	1,13	1,15	0,54
2016	1,19	1,34	0,75
2017	1,03	1,43	0,71
2018	1,15	1,56	0,66
2019	1,13	1,69	0,74
Загальний коефіцієнт еластичності	1,14	1,23	0,68

Практична значущість цього показника проявляється в можливості здійснення короткострокового прогнозування зміни обсягу результативного показника на основі визначення необхідної (планової) зміни обсягу факторних показників.

Отже, з табл. 3.14 видно, що за збільшення коефіцієнту доходності кредитних операцій бізнес-клієнтам на 1 %, при незмінному значенні інших факторів, загальний рівень доходності кредитів збільшиться в середньому на 1,14%.

За рахунок збільшення коефіцієнту доходності кредитних операцій агро-клієнтам на 1 %, при незмінному значенні інших факторів, загальний рівень доходності кредитів в середньому збільшиться на 1,23 %. Цей фактор найбільше впливає на дохідність активів. За умови збільшення коефіцієнту доходності кредитних операцій фізичним особам на 1 %, в середньому показник доходності кредитів збільшиться на 0,68%.

У ході дослідження з'ясовано, що показником, які найменше впливають на загальний показник доходності кредитних операцій, є доходність кредитних операцій фізичним особам. При зміні на 1 % доходності даних операцій, максимально загальний показник доходності збільшиться на 0,68 %.

Результати досліджень показали, що доходність кредитних операцій агроклієнтам є найвищою, це не дивно, адже саме за рахунок здійснення цих операцій і формується основна частина прибутку банку. Частка в структурі кредитів фізичних осіб є найменшою.

Для вибору пріоритетного напрямку розвитку кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» був обраний метод аналізу ієрархій Сааті. Цей метод складається з процедури декомпозиції проблеми на більш прості елементи й обробки послідовності суджень осіб, що приймають рішення стосовно вибору, шляхом парних порівнянь, у результаті чого визначається ступінь взаємодії елементів в ієрархії. Тобто його сутність полягає в виборі найбільш оптимального варіанту вирішення проблеми шляхом попарного порівняння її декомпозиційних складових.

Основним напрямом оптимізації структури кредитних операцій банку є належний аналіз ефективності окремих її складових. Проведення аналізу здійснювалось наступними етапами. На першому етапі автором було визначено 3 групи напрямів, які можна використовувати для оптимізації структури кредитних операцій та 3 критерії, яким має відповідати обраний (пріоритетний) напрям (рис. 3.4).

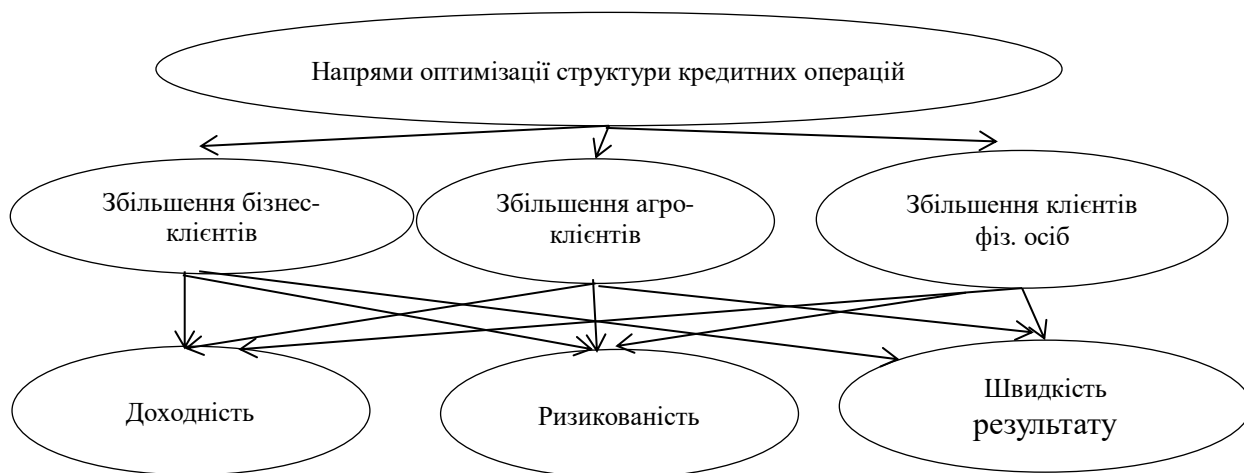

Рис. 3.4. Напрями оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк»

Головною метою вирішення даної проблеми є вибір найефективнішого напрямку оптимізації структури активних операцій банку з точки зору обраних критеріїв (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Критерії вибору пріоритетного напрямку оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк»

Умовне позначення	Критерій	Пріоритет при парному порівнянні
K1	Доходність операції	Пріоритет надається категорії клієнтів, що мають більшу дохідність
K2	Ризикованість операції	Пріоритет віддається категорії клієнтів, які мають найменший рівень ризикованості
K3	Швидкість отримання результату	Пріоритет надається категорії клієнтів, результат кредитування яких формується в найкоротші терміни

Були проведені суб'єктивні парні порівняння елементів другого та третього рівнів домінуючої ієрархічної моделі вибору пріоритетного напрямку оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» відповідно до шкали відносної важливості. Шкала порівнянь – це впорядкований набір градацій для вираження результатів парних порівнянь.

Шкала відносних важливостей, яка буде використана для вибору напрямку оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» представлена в табл. 3.16.

Таблиця 3.16

Шкала відносних важливостей

Рівень важливості (a)	Визначення
1	Однакова значущість
3	Слабка значущість
5	Суттєва або сильна значущість
7	Дуже сильна
9	Абсолютна
2,4,6,8	Проміжні між сусідніми значеннями
1/2 або 0,500; 1/3 або 0,333; 1/4 або 0,250; 1/5 або 0,200; 1/6 або 0,167;	Якщо при порівнянні першого напрямку з другим отримано одне з вищевказаних чисел, тоді при порівнянні другого напрямку з першим визначається зворотна величина

На основі розробленої моделі ієрархії необхідно скласти матриці порівнянь та розрахувати вектор пріоритетів, який встановлює величину узгодженості при оцінюванні впливу критеріїв на вибір напряму оптимізації структури активних операцій банку.

Для розрахунку вектора пріоритету розраховувався головний власний вектор (K_i) за формулою (3.5):

$$K_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}}, \quad (3.5)$$

де a_{ij} – елементи i -го стовпця.

Наступним етапом є визначення компонент вектора пріоритетів, які відображають питому вагу тієї чи іншої компоненти в аналізованій групі.

Компонента вектора пріоритетів (W_i) розраховувалася за формулою (3.6):

$$W_i = \frac{K_i}{\sum_{i=1}^n K_i}, \quad (3.6)$$

де K_i – головний власний вектор.

Далі було визначено пріоритетні напрями за кожним з критеріїв оцінки.

1. Визначення пріоритетного напряму оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» за критерієм доходності операції (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Матриця попарних порівнянь альтернатив за критерієм доходності операції

Доходність операції	H1	H2	H4	K_i	W_i	Ранг
H1	1	3	5	2,942	0,35	2
H2	1/3	1	7	3,956	0,48	1
H3	1/5	1/7	1	0,619	0,075	3

Таким чином, результати розрахунків показують, що найбільш оптимальним напрямом оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» за критерієм доходності операції є збільшення обсягів кредитування агро-клієнтів, далі за ступенем зниження пріоритетності йде збільшення кредитних операцій з бізнес-клієнтами, останнім – збільшення кредитних операцій з фізичними особами.

2. Визначення пріоритетного напрямку оптимізації структури кредитних операцій банку за критерієм ризикованості операції (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Матриця попарних порівнянь альтернатив за критерієм ризикованості операцій

Ризикованість операції	H1	H2	H3	K_i	W_i	Ранг
H1	1	2	5	0,33	0,069	2
H2	1/2	1	7	0,27	0,056	3
H3	1/7	1/7	1	1,29	0,269	1

Отже, в результаті оцінювання обраних напрямів оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» за критерієм ризикованості, найбільш оптимальним варіантом є збільшення кредитування фізичних осіб (оскільки наразі ця частка є незначною), збільшення операцій кредитування бізнес-клієнтів та агро-клієнтів є більш ризиковим.

3. Визначення пріоритетного напрямку оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» за критерієм швидкості отримання результату (табл. 3. 19).

Таблиця 3.19

Матриця попарних порівнянь альтернатив за критерієм швидкості отримання результату

Швидкість отримання результату	H1	H2	H3	K_i	W_i	Ранг
H1	1	5	1/5	1,189	0,249	2
H2	1/5	1	1/7	0,343	0,072	3
H3	5	7	1	2,89	0,60	1

Отже, відповідно до розрахунків, найбільш оптимальними напрямками оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» за критерієм швидкості отримання результату є розвиток кредитування фізичних осіб.

Розв'язком задачі, отриманим за МАІ, є вектор глобальних пріоритетів альтернативних напрямів оптимізації, який характеризує перевагу кожного з них на визначеній множині критеріїв, ієрархічно пов'язаних з альтернативами.

Глобальні пріоритети, визначені у ході розрахунку, для вибору напрямку оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» представлені в табл. 3.20.

Таблиця 3.20

Матриця глобальних пріоритетів вибору напрямку оптимізації активних операцій

Глобальний пріоритет	K1	K2	K3	Глобальний пріоритет	Ранг
	0,584	0,230	0,132		
H1	0,35	0,069	0,20	0,542	1
H2	0,48	0,056	0,094	0,224	2
H3	0,08	0,269	0,289	0,102	3

Таким чином, застосування методу аналізу ієрархій для вирішення актуальної проблеми щодо вибору напрямку оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» в умовах багатоцільової та багатокритеріальної невизначеностей дало змогу обрати пріоритетний напрям оптимізації.

На основі результатів розрахунків було визначено, що пріоритетним напрямом оптимізації структури кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк» є активізація кредитної діяльності з бізнес-клієнтами, а найменш пріоритетним – збільшення кредитування фізичних осіб. Обраний оптимальний варіант вирішення проблеми виступає ефективним інструментом для прийняття рішення при стратегічному плануванні щодо розвитку кредитних операцій АТ «ПроКредит Банк».

Можна зробити такі висновки:

Застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом зарубіжними країнами свідчить про наявність більшого досвіду у цій сфері, ніж, наприклад, у нашій країні, та в цілому дотримуються Рекомендацій FATF.

Однак, зміни у законодавстві та вперше проведена Національна оцінка ризиків в Україні продемонструвала, що органи влади належним чином усвідомлюють ризики, запланували дії і вживають заходів для пом'якшення ризиків.

Розроблена методика визначення кредитного рейтингу, ключовою перевагою якої є простота розрахунків, дозволяє провести повний аналіз діяльності потенційного позичальника та на основі отриманих висновків приймати обґрунтовані рішення щодо можливості його кредитування. До складу системи входять показники, що характеризують ринкове позиціонування клієнта, загальну діяльність клієнта на ринку, його фінансовий стан. Застосування наведеної методики в якості інструменту реалізації кредитної політики дозволить підвищити ефективність діяльності банку шляхом зменшення рівня кредитного ризику.

ВИСНОВКИ

Проведене у роботі комплексне дослідження дозволило вирішити важливе наукове завдання – поглиблення теоретико-методологічних засад, розвиток методологічних підходів та розробка практичних рекомендацій для формування та розвитку системи управління кредитними операціями банку із використанням ризик-орієнтованого підходу:

Основні аспекти сутнісного уявлення кредитної політики:
стратегія щодо основних напрямків кредитного процесу;
тактика банку щодо організації кредитування;
управління кредитним процесом;
контроль за кредитним;
механізм супроводу кредитних угод (кредитний моніторинг).

Пропонується розглядати банківський ризик як потенційну, кількісно та якісно вимірювальну ймовірність кредитно-фінансової установи в ході своєї діяльності та з урахуванням впливу чинників втрати доходів (ризик-втрата), відсутності будь-якого результату (нульовий ризик), або отримання очікуваного позитивного результату у вигляді прибутків (ризик вдача). Причому, нульовий результат слід більше відносити до негативного аспекту визначення поняття ризику, адже витрачаючи власні ресурси, ризикуючи, в кінцевому результаті залишитися на тому самому місці, на якому був, для банку означитиме не досягнення поставленої мети

Визначення «управління банківськими ризиками» науковців не є повними, оскільки їхня увага направлена мету даного процесу – мінімізації ризику. Управління ризиком фінансового моніторингу, окрім його мінімізації має складатись із заходів за допомогою яких можливо виявити сумнівних клієнтів та їхні операції.

До основних принципів управління ризиком фінансового моніторингу в банках варто відносити: адаптованість; оперативність та інформативність; безперервність та комплексність; конфіденційність; обачність та динамічність.

Під системою управління ризиком фінансового моніторингу науковцям слід розуміти скоординований комплекс управлінських заходів з організаційно-економічного, методологічного, аналітичного, нормативно-правового та фінансового забезпечення зі своєчасного виявлення (ідентифікації),

вимірювання (оцінювання), постійного спостереження (моніторингу) та контролю за ризиковими подіями, пов'язаними із обслуговуванням клієнтів, які мають на меті здійснення протиправної діяльності, а також мінімізація негативних наслідків настання таких подій.

Проведений аналіз основних національних видів ризиків у сфері відмивання незаконно отриманих доходів дозволив зробити висновки щодо рівня наслідків впливу відмивання незаконно отриманих доходів на державу загалом, та що національна система ПЛД/ФТ на сьогодні є досі вразливою та потребує мінімізації окреслених вище загальних загроз.

У більшості досліджуваних банків завдання у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, охарактеризовані більш загально, включаючи протидію фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а деякі з цих завдань збігаються із поставленою ціллю банків.

Ризик-менеджмент протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, більшості з банків недостатнім чином забезпечений, обов'язки, які покладені на банки для належної боротьби із легалізацією (відмиванням) незаконно отриманих доходів, виконуються не повною мірою в силу застосованих до банків заходів впливу, що потребує подальшого вдосконалення.

Застосування ризик-орієнтованого підходу у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом зарубіжними країнами свідчить про наявність більшого досвіду у цій сфері, ніж, наприклад, у нашій країні, та в цілому дотримуються Рекомендацій FATF. Однак, зміни у законодавстві та вперше проведена Національна оцінка ризиків в Україні продемонструвала, що органи влади належним чином усвідомлюють ризики, запланували дії і вживають заходів для пом'якшення ризиків.

Розроблена методика визначення кредитного рейтингу, ключовою перевагою якої є простота розрахунків, дозволяє провести повний аналіз діяльності потенційного позичальника та на основі отриманих висновків приймати обґрунтовані рішення щодо можливості його кредитування. До складу системи входять показники, що характеризують ринкове позиціонування клієнта, загальну діяльність клієнта на ринку, його фінансовий стан. Застосування наведеної методики в якості інструменту реалізації кредитної політики дозволить підвищити ефективність діяльності банку шляхом зменшення рівня кредитного ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. із змінами, внесеними 03.07.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення від 06.12.2019 із змінами, внесеними 16.08.2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

3. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf.

4. Методичні рекомендації щодо особливостей виявлення суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Державна служба фінансового моніторингу України, фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу : рекомендації Державної служби фінансового моніторингу України від 08.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002827-16#Text>

5. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: Наказ Міністерства фінансів України від 08.07.2016 р. № 584. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-16#Text>

6. Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 601-р. із змінами, внесеними 04.12.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80#Text>

7. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1407-р. із змінами, внесеними 30.08.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-%D1%80>.

8. Акімова О. В. Концепція розвитку системи фінансового моніторингу в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Акімова // Ефективна економіка. – 2014. – № 8. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5752>.

9. Алифанова Е. Н. Развитие методических подходов к управлению рисками финансовых институтов в сфере ПОД/ФТ / Е. Н. Алифанова, Н. Г. Вовченко, И. Г. Воробьева. // Финансы и кредит. – 2014. – №6. – С. 31–40

10. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин // – М.: Мысль, 2009. – 187 с.

11. Андрійченко Ж. О. Статистичне обґрунтування необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу в Україні / Ж. О. Андрійченко, С. О. Літвінова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць ХНАДУ. – №2 (17) – 2017. – Харків: ХНАДУ, 2017. – С. 49 – 55.

12. Андрійченко Ж. О. Фінансовий моніторинг у системі управління ризиками ринків фінансових послуг / Ж. О. Андрійченко // Розвиток системи управління ризиками ринків фінансових послуг : [монографія] / наук. ред. та кер. кол. авт. Н. М. Внукова. – Харків : Ексклюзив, 2014. – С. 140–150.

13. Бабій Л. М. Відмивання «брудних» коштів: історія виникнення поняття, нормативне визначення, його сутність і суспільна небезпека. / Л. М. Бабій // – Фінансовий моніторинг, 2012. – 114 с.

14. Балабанов І. Т. Ризик-менеджмент / І. Т. Балабанов // – М: Фінанси і статистика, 2016. – 192 с.

15. Банківські ризики і фінансова стійкість комерційних банків [Текст] : [монографія] / А. В. Череп // ; Вищ. держ. навч. закл. "Запоріж. нац. ун-т" М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. – Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2017. – 135 с.

16. Банковские риски : учеб. пособие / под ред. д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н. И. Валенцевой. – М. : КНОРУС, 2017. – 232 с.

17. Баранов Р. О. Світова емпірика впровадження політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Р.О. Баранов // Вісник НАДУ. – 2015. – № 3. – С. 33–39

18. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 2 : Безпека фінансових інститутів. – 716 с.

19. Бобиль В. В. Теоретичний аспект комплексної системи антикризового управління банківськими ризиками / В. В. Бобиль // Банківська справа. – 2013. – № 2. – С. 3–20.

20. Бондаренко Л. А. Ризик–менеджмент кредитної діяльності комерційного банку : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Бондаренко. – К.: КНЕУ, 2012. – 23 с.

21. Буткевич С. А. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом / С. А. Буткевич // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». Т. 21 (60). № 1. 2008. С. 68–74

22. Васюренко О. В. Банківський менеджмент: / О. В. Васюренко // Посібник. – К. : Видавничий центр "Академія", 2018. – 320 с.

23. Вербицька Г. Л. Методичні основи оцінки економічного ризику в діяльності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 – “Економіка, організація і управління підприємствами” / Г. Л. Вербицька. – К.: Національний транспортний університет, 2015. – 19 с.

24. Височанська Н. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору України. / Н. В. Височанська // Молодий вчений. 2018. № 9. С. 244–249

25. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко // : Монографія. – К.: КНЕУ, 2014. – 480 с.

26. Вітлінській В. В. Кредитний ризик банку: Навч. посіб. / В. В. Вітлінській, О. В. Пернарівській, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко; за ред. В. В. Вітлінського. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2015. – 251с

27. Внукова Н. М. Застосування ризик орієнтованого підходу для розвитку системи фінансового моніторингу / Н. М. Внукова // INFOS-2019: Збірник тез доповідей учасників Міжнародного форуму з інформаційних систем і технологій, м. Харків, 24-27 квітня 2019 року. Харків, 2019. С. 18–21.

28. Внукова Н. М. Застосування ризик-орієнтовного підходу до реформування системи фінансового моніторингу за міжнародними стандартами / Н. М. Внукова // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2-х ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редкол.: А. М. Куліш, О. М. Резнік. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – Ч. 2. – С.314-317.

29. Внукова Н. М. Ризик орієнтований підхід і використання типологій у системі фінансового моніторингу /Н. М. Внукова / 25 років становлення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ: славетна історія та горизонти майбутнього: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 лютого 2020 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2020. С. 337–339.

30. Внукова Н. М. Спосіб підтримки прийняття рішень з визначення ключової(облікової) ставки // Н. М. Внукова, М. П. Тесло, Н. С. Коротка, Д. І. Нечипоренко / Свідectво про реєстрацію авторського права на твір № 95540 від 22.01.2020 р.

31. Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу / Н. М. Внукова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2018. – Серія «Економіка» . – №8(36). – С. 64-68.

32. Глущенко В. В. Управление рисками. Страхование. / В. В. Глущенко // – г. Железнодорожный Моск. обл. : ТОО НПЦ «Крылья», 2013. – 336 с

33. Грабовый П. Г. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова, С. И. Полтавцев // – М.: Аланс, 2014. – 200 с.

34. Гранатуров В.М., Шевчук О.Б. Ризики підприємницької діяльності / В. М. Гранатуров, О. Б. Шевчук // – К.: Зв'язок, 2018. – 149 с.

35. Грюнинг ван Брайович, Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / ван Брайович Грюнинг, С. Братанович / Пер. с англ.; вступ. сл. д.э.н. К. Р. Тагирбекова – М: Издательство «Весь Мир», 2014. – 304 с.

36. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів / І. С. Гуцал // – Львів: ВАТ "Бібльос", 2016. – 244 с.

37. Дереза В. М., Шавло Ю. А. Сучасний стан та проблеми конкурентоспроможності банків України / В. М. Дереза, Ю. А. Шавло // Приазовський економічний вісник. 2017. № 5. С. 306–309.
38. Дьячкова Ю. М., Швецов І. В. Удосконалення методів стабілізації банківської системи України в умовах ризикової економіки / Ю. М. Дьячкова, І. В. Швецов // Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1. С. 53–58.
39. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках [текст] навч. посіб./ С. Б. Єгоричева // – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.
40. Заднепровська С. П. Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні фінансової стійкості банків / С. П. Заднепровська, Ю. Р. Примак // Фінанси України. – 2019. – № 3. – С. 22–36.
41. Ивасенко А. Г. Банковские риски / А. Г. Ивасенко // – М. : Вузовская книга, 2018. – 424 с.
42. Карчева Г. Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України / Г. Т. Карачева // Фінансовий простір. 2018. № 1. С. 32–39.
43. Криклій О. А. Банківський менеджмент: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак, О. М. Пожар. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 152 с.
44. Классификация банковских рисков и их оптимизация / Под общ. ред. проф. Е. В. Иода. 2-е изд., испр., перераб. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та. – 2012. – 120 с.
45. Коваленко В. В. Фінансовий моніторинг банків: навч. посіб. / В. В. Коваленко. – Суми: Видавничо-виробниче підприємство "Мрія-1", 2005. – 120 с.
46. Кобилянська Л. М. Міжнародний досвід протидії злочинним доходам / Л.М. Кобилянська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 45–49
47. Козьменко С. М. Фінансовий стан банку / С. М. Козьменко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко // – 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Львів: Видавництво «Центр Європи», 2017. – 576 с.
48. Колодізев О. М. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів» / О. М. Колодізев, І. В. Плєскун // Управління стійким розвитком економіки: теоретичні і практичні

аспекти: / [Текст монографії]: Колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. – Харків: Видавництво Іванченка І.С. – 2018. – С. 264-278.

49. Корженівський Я. В. Національна система оцінки ризиків відмивання коштів: проблеми нормативно-правового удосконалення / Я. В. Корженівський // Наше право. – 2014. – № 3. – С. 67–73.

50. Корнейчук В. И. Система управления рисками кредитной организации / В. И. Корнейчук. // Финансы и кредит. – 2011.– №25.– С. 68-76.

51. Котовська Р. О. Операції банків / Р. О. Котовська, В. А. Ричаківська, Г. П. Тобачук, М. А. Вознюк // – Львів: «Центр Європи», 2017. – 277 с.

52. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні / О. О. Куришко // Фінансовий простір – 2013. – №2(10). – С. 8 – 15.

53. Лазебник Л. Л. Управління ризиками відмивання незаконних доходів у комерційному банку / Л. Л. Лазебник // Економіка та держава. – 2012. – № 11. – С. 4–7.

54. Лапушта М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапушта // – М.: ИНФРА-М, 2018. – 224 с

55. Леонова Н. Г. Риск-ориентированный подход в сфере противодействия отмыванию преступных доходов и финансированию терроризма / Н. Г. Леонова, А. А. Романова. // Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ». – 2017. – С. 1–5.

56. Луман Н. П. Понятие риска / Н. П. Луман // THESIS – 1994. – №.5. – 160 с.

57. Лямец В. И. Системный анализ: Вводный курс / В. И. Лямец, А. Д. Тевяшев. – [2-е изд.]. – Х.: ХНУРЭ, 2004. – 448 с.

58. Максимчук Р. Ф. Проблеми легалізації доходів в сучасних умовах / Р. Ф. Максимчук // Економіка. Управління. Інновації. 2013. № 2 (10). С. 49–55.

59. Метлушко О. В., Даньшанін Т. Р. Управління ліквідністю та платоспроможністю комерційного банку в умовах фінансової кризи. / О. В. Метлушко, Т. Р. Даньшин // Приазовський економічний вісник. 2017. № 5. С. 285–289.

60. Міщенко С. В., Міщенко В. І. Поєднання функцій стратегічного розвитку та антикризового управління в діяльності центральних банків. / С. В. Міщенко, В. І. Міщенко // Актуальні проблеми економіки. 2016. № 2. С. 266–272.

61. Москаленко Н. В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнсконтролю в Україні / Н. В. Москаленко // Економічний вісник серія: фінанси, облік, оподаткування. УДФСУ – 2018 – Вип №2. – С. 106–113
62. Москвін В. А. Кредитування інвестиційних проектів: рекомендації для підприємств і банків / В. А. Москвін // – М. : Фінанси і статистика, 2017. – 240 с.
63. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Найт // – М.: Дело, 2003. – 360 с.
64. Павлюк О. О. Розвиток систем банківського нагляду в країнах Східної Європи / О. О. Павлюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : економіка. 2018. № 1. С. 356–362.
65. Петрук О. М. Особливості розвитку фінансового моніторингу / О. М. Петрук, К. Д. Левківська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 2. – С. 288–293.
66. Питер Л. Бернстайл «Против богов. Укращення ризику» / Л. Бернстайл Питер // за ред. Б. Пинскер – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2018. – 400 с.
67. Плєскун І. В. Визначення рівня сукупного ризику банків в системі фінансового моніторингу / І. В. Плєскун // East European Science Journal. 2019. No. 7. Part 5. P. 23–29.
68. Поляк Г. Б. Финансовый менеджмент / Г. Б. Поляк // – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 421 с.
69. Пономаренко В. С., Внукова Н. М., Колодїзєв О. М., Ачкасова С. А. Вплив державного регулювання на розвиток ризик-орієнтованої системи фінансового моніторингу України / В. С. Пономаренко, Н. М. Внукова, О. М. Колодїзєв, С. А. Ачкасова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. № 2 (29). С. 419–429.
70. Прасолова С. П. Банківські операції : навч. посіб. / С. П. Прасолова // – К. : ЦУЛ, 2013. – 568 с
71. Примостка Л. О. Банківський менеджмент. Хеджування фінансових ризиків [Текст] : навч. посібник / Л. О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2018. – 108 с.
72. Примостка Л. О. Вплив економічних циклів на банківську діяльність / Л. О. Примостка // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Сер. : економіка. 2017. Вип. 4. С. 175–180.

73. Роуз Пітер С. Банківський менеджмент / Пітер С. Роуз // Пер. з англ. з 2-го вид. – М. : "Справа Лтд", 2017. – 76 с.
74. Рудашевский В. Д. Риск, конфликт и неопределенность в процессе принятия решений и их моделирование / В. Д. Рудашевский // – М.: Экономика, 2018. – 254 с.
75. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: Теорія та практика : навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К. : Політехніка, 2014. – 200 с
76. Тагірбекова К. Р Основи банківської діяльності (Банківська справа) / К.// видавництво "Весь Світ", 2018. — 720 с.
77. Ткачова Є. О. Організація роботи банків щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Є. О. Ткачова // Тенденції економічного розвитку України в умовах нестабільності : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29–30 травня 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 67–69.
78. Тлумачний словник Ожегова 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Львів: Видавництво «Центр Європи», 2017. — 576 с.
79. Управління банківськими ризиками: Навч. посіб. / Я. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2017. – 600 с.
80. Управління ризиками банків [Текст] : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 283 с.
81. Устинова І. Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні / І. Ю. Устинова, Ю. І. Полторацька // Юридичний вісник. 2017. № 1 (42). С. 86–91.
82. Фере В. А. Методи оцінки фінансового ризику / В. А. Фере, О. В. Романченко // Фінанси України. – 2017. – №2. – С. 48–53.
83. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.- 4-те вид., випр. та доп. – К.: «Знання»,2018. – 566 с.
84. Хохлов Н. В. Управление риском [Текст] : учеб. пособ. / Н. В. Хохлов. – М. : Юнити-Дана, 2018. – 239 с. – ISBN 5-238-00119-3.
85. Чмутова І. М. Фінансова стійкість банку як індикатор ризику відмивання коштів та фінансування тероризму / І. М. Чмутова, Є. О. Ткачова // Економіка і суспільство. 2018. Вип. 14. С. 867–875.

86. Швець Н. Р. Удосконалення систем управління банківськими ризиками у світлі поширення глобалізаційних та кризових явищ у світі / Н. Р. Швець // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – №1. – С. 433 – 445.
87. Шустер Л. О. Управление банковскими рисками / Л. О. Шустер // Проблемы теории и практики управления /. – 1993. – № 4. – С. 18.
88. Bauer, Risk management strategies for banks / W. Bauer, M. Ryser // Journal of Banking & Finance, 2014. P. 331–352.
89. Bulkina I. Risk-oriented approach to providing economic security to consumers of housing and utility services: analysis of international experience and modern implemetation practice / I. Bulkina, K. Savenko, & M. Chepeliuk // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2018. – Том 2, № 25. – С. 74-81.
90. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>.
91. FATF Recommendations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations.html>.
92. Gilmour N. Preventing money laundering: a test of situational crime prevention theory / N. Gilmour // Journal of Money Laundering Control. – 2016. – Vol. 19. – Is. 4. – P. 376–396.
93. Hamin Z. Conceptualizing terrorist financing in the age of uncertainty / Z. Hamin, R. Othman, N. Omar, H. S. Selamat // Journal of Money Laundering Control. – 2016. – Vol. 19. Is. 4. – P. 397–406.
94. Hubbard D. W. “The Failure of Risk Management: Why It’s Broken and How to Fix It” / D. W. Hubbard. – New Jersey : John Wiley & Sons. –2009. – 46 p.
95. John H. Boyd “The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited” / H. Boyd John, De Nicolo Gianni // The Journal of Finance, 2015. P. 102-103.
96. Lebid O. Risk assessment of the bank’s involvement in legalization of questionable income considering the influence of fintech innovations implementation / O. Lebid, I. Chmutova, O. Zuieva & O. Veits // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2018. – № 2. – P. 232-246.

97. Lyulyov, O. V., & Pimonenko, T. V. (2017). Lotka-Volterra model as an instrument of the investment and innovative processes stability analysis / O.V. Lyulyov, T. V. Pimonenko // Marketing and Management of Innovations, 2017. P. 159–169.

98. National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.fatf-gafi.org/documents/news/nationalmoneylaunderingandterroristfinancingriskassessment.html>.

99. Teichmann F. M. J. Twelve methods of money laundering / F. M. J. Teichmann // Journal of Money Laundering Control. – 2017. P. 12-15.

100. Xue Yao-Wen Research on money laundering risk assessment of customers – based on the empirical research of China / Yao-Wen Xue, Yan-Hua Zhang // Journal of Money Laundering Control. – 2016. P. 249–263.

101. Zarutska, E., Pavlova, T., & Sinyuk, A. (2018). Structural-functional analysis as innovation in public governance (case of banking supervision). / E. Zarutska, T. Pavlova, A. Sinyuk // Marketing and Management of Innovations, 2018. P. 349-360.

102. Офіційний сайт АТ «ПроКредит Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.procreditbank.com.ua/>

103. Офіційний сайт програмного забезпечення Decision Making Helper [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.infonautics-software.ch/decisionmakinghelper/>

ДОДАТКИ

Додаток А
Банківська ліцензія АТ «ПроКредит Банк»

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК
УКРАЇНИ

БАНКІВСЬКА ЛІЦЕНЗІЯ

№ **195** від **13** жовтня 20**11** р.

ВИДАНА ПУБЛІЧНОМУ АКЦІОНЕРНОМУ
(повна та скорочена назва банку)
ТОВАРИСТВУ

«ПРОКРЕДИТ БАНК»
(АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»)

УНЕСЕНОМУ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ БАНКІВ
з **28** грудня **2000** р. за номером **276**,

НА ПРАВО НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ*,
ВИЗНАЧЕНИХ ЧАСТИНОЮ ТРЕТЬОЮ СТАТТІ 47
ЗАКОНУ УКРАЇНИ
“ПРО БАНКИ І БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ”

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ

І. В. Соркін

00041

* Банківські послуги, які є валютними операціями, надаються на підставі генеральної ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій.

Додаток Б
Звіт про фінансовий стан АТ «ПроКредит Банк» за 2017-2019 рр.

Звіт про фінансовий стан АТ «ПроКредит Банк»

Показник	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019
Активи			
Грошові кошти та їх еквіваленти	3650976	4072957	6792359
Кошти в інших банках	0	0	451216
Кредити та аванси клієнтам	12891948	16526450	16122882
Інвестиційні цінні папери	803	773	686
Відстрочений податковий актив	35515	12090	3151
Приміщення та обладнання	215124	275362	349981
Інвестиційна нерухомість	3912	322	0
Нематеріальні активи	7983	5485	3384
Інші фінансові активи	42416	75123	14555
Інші нефінансові активи	35878	28111	140835
Усього активів	16884555	20996673	23879049
Зобов'язання			
Кошти інших банків	169049	308847	522245
Кошти клієнтів	11642574	11945316	14542229
Інші позики	2999618	5369078	4741927
Інші фінансові зобов'язання та резерв підсудові провадження	16034	20629	77377
Інші нефінансові зобов'язання	15096	15966	18723
Поточні податкові зобов'язання	35738	35662	34516
Субординований борг	0	317191	0
Усього зобов'язань	14878109	18012689	19937017
Власний капітал			
Статутний капітал	1093270	1424222	1571978
Емісійні різниці	(223)	(223)	113845
Нерозподілений прибуток	913399	1559985	2256209
Усього власного капіталу	2006446	2983984	3942032
Усього зобов'язань та власного капіталу	16884555	20996673	23879049

Додаток В
Звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід АТ «ПроКредит Банк» за
2017-2019 рр.

Звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід АТ «ПроКредит Банк»

Показник	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019
Процентні доходи, розраховані з використанням методу ефективного відсотка	1703998	2197777	27757371
Інші процентні доходи	6196	11762	11324
Процентні витрати	(812944)	(1131402)	(11452733)
Чисті процентні доходи	897250	1078137	1315962
Збитки від зменшення корисності фінансових активів	(79265)	9222	(112429)
Збитки від модифікації фінансових активів	0	(15847)	(10283)
Чисті процентні доходи після збитків від зменшення корисності фінансових активів та збитків від модифікації фінансових активів	817985	1071512	1193250
Комісійні доходи	227804	247295	238764
Комісійні витрати	(46049)	(54306)	(55095)
Чисті комісійні доходи	181755	192989	183669
Прибутки за вирахуванням збитків від торгових операцій з іноземною валютою та від курсових різниць	28604	5817	15524
Прибутки за вирахуванням збитків від фінансових інструментів за справедливою вартістю через прибуток або збиток	(11218)	(295)	(4158)
Інші операційні доходи	6340	14046	12154
Адміністративні та інші операційні витрати	(418733)	(464733)	(553073)
Прибуток до оподаткування	604733	819336	847366
Витрати з податку на прибуток	(117475)	(156879)	(151142)
Прибуток за рік та інший сукупний дохід	487258	662457	696224

Додаток Д
Перелік заходів впливу, застосованих НБУ, за порушення законодавства у сфері
фінмоніторингу, в розрізі банківських установ за період з 2017 – 2018 рр.

Перелік заходів впливу НБУ за порушення законодавства у сфері фінмоніторингу, в розрізі банківських установ

Дата	Назва банку	Захід впливу	Порушення	Сума штрафу
1	2	3	4	5
Грудень 2017 р.	ПАТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - неналежне виконання обов'язку розробляти та оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; - порушення порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; - використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення; - порушення порядку подання Національному банку України інформації (документів). 	
	ПАТ "ТАСКОМБАНК"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб; - незабезпечення у своїй діяльності управління ризиками; - порушення порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; - використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення 	
	ПАТ "БАНК 3/4"	Письмове застереження та штраф	<ul style="list-style-type: none"> - неналежне виконання обов'язку розробляти та оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу; - порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – публічних діячів; 	35 000.00 грн.

Продовження додатка Д

1	2	3	4	5
			<ul style="list-style-type: none"> - використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення. - порушення порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу (штраф) 	
	ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - неналежне виявлення публічних діячів; - виявлені ознаки ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу. 	
	ПАТ "ДЕРЖАВНИЙ ОЩАДНИЙ БАНК УКРАЇНИ"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку, в тому числі стосовно публічних діячів; - порушення порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; - порушення порядку подання інформації Національному банку України, спеціально уповноваженому органу 	
	ПАТ "ВТБ БАНК"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - порушення вимог щодо ідентифікації та верифікації клієнтів банку – публічних діячів 	
<p><i>Усього за 2017 рік Національний банк України за результатами перевірок із питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, застосував заходи впливу до 40 банків у вигляді 37 письмових застережень, 15 штрафів на загальну суму 67.6 млн. грн. (сплачених у повному обсязі), та одного зупинення здійснюваних банком окремих видів операцій.</i></p>				
Березень 2018 р.	ПАТ "АСВІО БАНК"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку – публічних діячів, їх 	

Продовження додатка Д

			<p>близьких осіб або пов'язаних з ними осіб;</p> <ul style="list-style-type: none"> - порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що відповідно до законодавства підлягають фінансовому моніторингу; - подання спеціально уповноваженому органу недостовірної інформації; 	
	ПАТ "ТАСКОМБАНК"	Штраф	<ul style="list-style-type: none"> - виявлені ознаки ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу; - невиконання банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнтів у випадках, передбачених законодавством з питань фінансового моніторингу; - неналежне виконання обов'язку здійснювати управління ризиками. 	6 080 000,50 грн.
	ПАТ "УКРСИББАНК"	Письмове застереження та штраф	<ul style="list-style-type: none"> - штраф за порушення вимог законодавства з питань фінансового моніторингу у частині невиявлення фактів належності клієнтів банку до публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб; незабезпечення надання НБУ повної та достовірної інформації у відповідних звітах; - письмове застереження за порушення інших вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку-публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб 	400 000,00 грн.
Травень 2018	ПАТ "МТБ БАНК"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку, у тому числі клієнтів банку-національних публічних діячів, осіб, пов'язаних з національними публічними діячами; - незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають 	

Продовження додатка Д

1	2	3	4	5
			<p>обов'язковому фінансовому моніторингу;</p> <ul style="list-style-type: none"> - неналежне виконання обов'язку забезпечувати у своїй діяльності управління ризиками та здійснювати переоцінку ризиків клієнтів; - незабезпечення безперешкодного доступу НБУ до документів або інформації, що міститься в них, у повному обсязі; - нездійснення обов'язку проводити з урахуванням рекомендацій НБУ у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику, первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасником або вигодоодержувачем яких є особа, пов'язана із національним публічним діячем; - використання програмного забезпечення, яке не забезпечує автоматичне виявлення та зупинення в установлених законодавством випадках фінансової операції до її проведення; - порушення порядку зупинення фінансових операцій 	
	ПАТ "КРЕДОБАНК"	Письмове застереження	- неналежне виявлення публічних діячів	
	ПАТ "Промінвестбанк"	Письмове застереження	<ul style="list-style-type: none"> - незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; - неналежне виявлення публічних діячів 	
Червень 2018 р.	ПАТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ"	Письмове застереження та штраф	- штраф за здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, що полягає зокрема в проведенні (у тому числі на підставі документів, що не відповідають	

Продовження додатка Д

1	2	3	4	5
			<p>дійсності) за рахунками пов'язаних між собою клієнтів-юридичних осіб великомасштабних (більше 7 мільярдів гривень) фінансових операцій, які містять ознаки таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією кримінальних доходів, здійсненням фіктивного підприємництва;</p> <p>- письмового застереження за:</p> <p>а) несвоєчасне надання на запит Національного банку інформації/подання Національному банку недостовірної звітності;</p> <p>б) неналежне виконання Банком обов'язку розробляти, впроваджувати та постійно з урахуванням законодавства оновлювати внутрішні документи з питань фінансового моніторингу;</p> <p>в) порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку, у тому числі клієнтів банку – публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;</p> <p>г) неналежне виконання Банком обов'язку забезпечувати у своїй діяльності управління ризиками та здійснювати переоцінку ризиків клієнтів;</p> <p>д) несвоєчасне повідомлення відповідального працівника банку про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу.</p>	5 000 000,00 грн
			<p>Штраф за:</p> <p>- неналежне виконання Банком обов'язку щодо управління ризиками;</p> <p>- невиконання Банком обов'язку відмовитися від обслуговування клієнта у випадках, передбачених</p>	

Продовження додатка Д

1	2	3	4	5
Серпень 2018	ПрАТ "АЙБОКС БАНК"	Письмове застереження та штраф	законодавством з питань фінансового моніторингу; - ненадання Національному банку у повному обсязі у визначеному порядку, структурі, вигляді на його запит достовірної інформації, документів (їх копії та/або витяги з них); Письмове застереження за: - порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації та вивчення клієнтів банку, у тому числі клієнтів Банку – національних публічних діячів, осіб, пов'язаних з національними публічними діячами; - нездійснення обов'язку проводити з урахуванням рекомендацій Національного банку України у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику, первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасником або вигодоодержувачем яких є національні публічні діячі, особи, пов'язані із національними публічними діячами; - незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.	462 245,45 грн.
Листопад 2018 р.	АТ «ЮНЕКС БАНК»	Письмове застереження	- неприведення у встановлений строк у відповідність до вимог законодавства України ідентифікації клієнтів	
	ПАТ «Ідея Банк»	Письмове застереження	- незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; - неналежне виявлення публічних діячів;	